

Den romerske triumfens religiøse aspekter under det tidlige Principatet 27 fvt. - 71 evt.

Endringer i utforming, mening og betydning av triumfens religiøse aspekter under Augustus og hans etterkommere.

Masteroppgave i historie

Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie.

Vår 2021

Nicolai Nypan

Kandidatnummer: 915030

Sammendrag

Den romerske triumfen har lenge fascinert forskere og lekmen. Militære parader, ordner og distinksjoner er, selv i dag, inspirert av den romerske triumfen.

Denne oppgaven tar for seg endringer i triumfen i perioden 27fvt. -71 evt. Oppgavens mål er å analysere endringer i triumffeiringen og studere hvordan dette påvirket triumfens tradisjonelle religiøse aspekter. Som et analytisk rammeverk har jeg valgt å dele triumfens religiøse aspekter inn i tre adskilte kategorier.

Første kategori er religiøse titler og rettigheter som var en forutsetning for å feire en triumf og endringer i disse. Andre kategori er klær og gjenstander som ble brukt under en triumf og endring i bruk eller utforming av disse. Tredje kategori er triumfruten og oppføring av triumfbygg med betydning for triumfens rute gjennom Roma.

Da Augustus feiret sin triumf etter seieren i borgerkrigen startet en periode hvor Augustus regjerte Roma som en autokrat. En konsekvens av Augustus maktovertakelse var at feiring av triumfen gradvis ble monopolisert av Augustus og hans familie. Monopoliseringen av triumfen ble et middel til å legitimere arverekken, til å bestemme hvem som kunne feire triumf og hvem som kunne bygg seiermonumenter langs triumfens rute. Samtidig som triumfen i seg selv ble uoppnåelig for alle utenfor keiserfamilien oppstod det et behov for å kompensere for bortfallet ved å tildele andre æresbevisninger som belønning for lojale offiserer og magistrater. De nye æresbevisningene førte til en dekomponering og gradering av triumfens klesdrakt som utviklet seg til en slags inndeling i ordner og utmerkelser. Denne utviklingen av underordnede triumfæresbevisninger, avledet av triumfbeckledning *Ornatus Iovis* og *Vestis Iovis*, ble en forløper for senere historiske sosiale og militære systemer med grader, utmerkelser, ordner og medaljer.

Triumffeiringen og de religiøse aspekter forandret seg betraktelig i løpet av denne historiske perioden. Triumfens ytre form endret seg ikke så mye, men triumfens funksjon og mening endret vesentlig betydning. Fra å feire en magistrats militære seire var triumfen nå blitt en anledning til å iscenesette keiseren og hans dynastiske arvefølge.

Forord

Først vil jeg takke min veileder Knut Ødegård som har bidratt under hele skriveprosessen. Knut har hjulpet meg med å velge en problemstilling og har vært til stor hjelp når jeg har navigert gjennom det antikke fagfeltet. Tilbakemeldingene jeg har mottatt har motivert meg til videre arbeid med oppgaven. Jeg ønsker også å takke Det norske institutt i Roma (DNIR) for stipend og studiereise til Roma. Turen og oppholdet var avgjørende for å skrive masteroppgaven.

Jeg ønsker også å takke Terje Nypan, som har vært svært hjelpsom som en diskusjonspartner under skriveprosessen og med korrektur og språk under ferdigstillingsprosessen. Jeg vil også takke min partner Sang Bui for all tålmodigheten hun har utvist. Det å bo med en masterstudent har nok vært krevende til tider.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning, tema, problemstilling, metode og teori	6
1.1 Triumfen og problemstilling.....	6
1.2 Teorier om triumfens religiøse betydning.....	7
1.3 Metode, kategorisering og relevans	8
1.4 Valg av språk	9
1.5 Oppgavens utforming - Kapiteloversikt.....	10
1.6 Avgrensning og innhold.	11
Kapittel 2. Antikke kilder: En fortelling om fakta – den romerske historiografiske tradisjon ...	12
2.1 Metoder og form.....	12
2.2 Problemer med romersk historiografi.....	12
2.3 Romernes kilder og våre kilder.....	13
2.4 Romernes historiske sjangre: Annalistisk og biografisk historietradisjon	15
2.5 Religiøse forklaringsmodeller - <i>Fortuna</i> og <i>Fatum</i>	16
2.6 Oppsummering	17
Kapittel 3. Moderne romersk historiografi	18
3.1 Utviklingen av antikke studier	18
3.2 Tyskland og Mommsen	18
3.3 Vitenskapelige diskurser.....	19
3.3 Historiografi rundt triumfen:.....	21
3.4 Nyere forskning på triumfen	22
Kapittel 4. Religiøse aspekter i den romerske triumfen	24
4.1 Innledning	24
4.2 Teorier om triumfen.....	24
4.3 Religion i Roma under republikken: Religion og krig.....	26
4.4 Religion og politikk	27
4.5 <i>Ius Triumphandi</i> og ulike typer triumf	28
4.6 Prosedyre: <i>Imperium</i> og <i>Auspicium</i>	29
4.7 Klær og ornamenter: <i>Vestis Iovis</i> og <i>Ornatus Iovis</i>	31
4.7 Klærne som en representasjon av <i>Rex</i> (Konge).....	32
4.8 Jupiters klær - <i>Vestis Iovis</i>	33
4.9 <i>Ornatus Iovis</i> utenfor triumfen.....	34
4.10 <i>Corona Etruska</i> og <i>Corona Triumphalis</i>	35
4.11 <i>Imperator</i> – Jupiter og <i>Rex</i>	36
4.12 Rüpkes teori	36
4.13 Om ruten og religiøse monumenter: <i>Porta Triumphalis</i>	37

4.14 Templer og Monumenter: Punerkrigene og byggeboom	38
4.15 Jupitertempelet: <i>Spolia</i> og <i>Spolia Opima</i>	39
4.16 Oppsummering.	40
Kapittel 5: Titler og prosedyre - <i>Auspicium</i>, <i>Imperium</i> og <i>Imperator</i> – utvikling under keisertid	42
5.1 Innledning:	42
5.2 Overgangsperiode.....	42
5.3 Uthuling av triumfen. <i>Actium</i> og andre borgerkrigstriumfer	43
5.4 Roller i borgerkrigstriumfer	45
5.5 <i>Imperium</i> og <i>Auspicium</i> : Utvikling under Augustus	45
5.6 Åtte triumfer utenfor Augustus familie mellom 29 og 19 fvt.	48
5.7 Agrippas avslår triumf– triumfavgjørelser flyttes fra Senatet til Augustus	48
5.8 Agrippas død (12 fvt.) og Tiberius triumf	49
5.9 <i>Imperator</i> og <i>Imperium Maius</i>	51
5.10 Oppsummering	54
Kapittel 6. Fra <i>Ornatus Iovis</i> og <i>Vestis Iovis</i> til <i>Ornamenta Triumphalia</i>	56
6.1 Innledning.	56
6.2 <i>Ornamenta</i> og ærestitler som legitimering av arverekken.....	56
6.3 Ny bekledning – nye funksjoner:	57
6.4 Mars Ultor tempelet	61
6.5 Augustus og Mars Ultor	61
6.6 Jupiter Optimus Maximus til Mars Ultor:.....	62
6.7 Oppsummering	63
Kapittel 7. Triumfruten. Endring, topografi og arkitektur.....	65
7.1 Innledning.	65
7.2 Triumfruten tar form.....	65
7.3 Arkitektur, monumenter, teatre og sirkus, nybygging langs ruten	67
7.4 <i>Circus Flaminius</i> og <i>Circus Maximus</i>	69
7.5 Triumfporten	70
7.6 <i>Pomerium</i>	72
7.7 Templer	74
7.8 Oppsummering	76
Kapittel 8. Avslutning og oppsummering av funn.....	77
Litteraturliste.....	81
Kilder.....	84

Kapittel 1. Innledning, tema, problemstilling, metode og teori

1.1 Triumfen og problemstilling.

Triumfen var en offentlig feiring der militære, politiske og religiøse elementer var sammenvevde. Triumfene var en av de viktigste offentlige feiringer i Roma og triumfen var høydepunktet i romerske magistraters karriere. Feiringen hyllet en persons militære kommando og hans bragder som erobrere og kommandør. Ikke alle magistrater fikk feire triumf, men kun utvalgte magistrater i hver generasjon. Triumfen var en så stor ære for familien at familier skrøt av forfedre som hadde feiret triumf i generasjoner. Triumfen feiret magistrater i Roma som hadde hatt en suksessfull militær kommando. Den triumferende magistraten, triumfatorene, beveget seg gjennom Romas gater i en vogn trukket av fire hester. Med seg i paraden hadde han legionærene, krigsfanger og gods som var plyndret under krigen.

Etter at Augustus tok makten i Roma, etablerte han «Principatet» og endret dermed flere sider ved det romerske samfunnet. Etter å ha feiret egne triumfer ga Augustus tillatelse til at noen av de fremste medlemmene av det romerske aristokratiet fikk feire triumf. Men, kort tid etter, reserverte han feiringen av triumfen utelukkende for personer av sin egen familie. Slik ble triumfen en eksklusiv feiring forbeholdt keisere eller nære slektninger av keiseren.

Opgavens formål er å analysere og drøfte endringer i betydningen av triumfens religiøse aspekter og deres symbolikk som følge av Augustus maktovertagelse og medfølgende strukturelle endringer i perioden fra sen republikken frem til det dynastiske skiftet ved Vespasians maktovertagelse (27 fvt. – 71 evt.). Oppgaven søker å beskrive og dokumentere endringer i utforming, bruk og meningsinnhold av disse religiøse aspektene.

For å kunne analysere endringer under Principatet trenger oppgaven et sammenligningsgrunnlag, en referanse, som dokumenterer hvilke religiøse aspekter som var del av triumfen under republikken og deres betydning. Referansen utgjør sammenligningsgrunnlaget for å analysere og dokumentere endringer som skjer under keisertiden.

1.2 Teorier om triumfens religiøse betydning.

Diskursen om religiøse aspekter ved den romerske triumfen har pågått lenge. Historikere strides om triumfen var en militær eller religiøs feiring. Historikeren Mary Beard hevder at diskusjonen om hvorvidt triumfen var en religiøs seremoni eller ikke, er meningsløs. Hun skriver at triumfen selvfølgelig var preget av religion. Beard argumenterer med at feiringen ble avsluttet med religiøse ofringer på Capitolhøyden utenfor tempelet til guden Jupiter. Ifølge Beard var seremonien både en militær og religiøs feiring, samtidig som den var en folkefest og en maktdemonstrasjon.¹

Å trekke grenser mellom det som oppfattes som religiøst, militært eller politisk i Roma, er en krevende oppgave. Det skyldes at måten romerne forholdt seg til religion på fremstår som fremmed sett med moderne øyne.² For romerne var grensen mellom ulike kategorier flytende. Dvs. at militæret var preget av religiøse elementer og religion var preget av militære elementer. I tillegg var begge aspektene preget av og påvirket av politikk.

H. S. Versnel beskriver hvordan tidligere historikere har valgt å definere enkelte aspekter ved Romas kultur som utelukkende religiøse eller politiske. Ifølge Versnel er en slik definisjon feil når man studerer Romas religion og Roma generelt. Et religiøst aspekt ved en skikk eller gjenstand utgjorde kun en av flere mulige meninger og betydninger.³ Jörg Rüpke skriver at religion var til stede i alle aspekter av livet og samfunnet. Religiøs praksis var ikke begrenset til templer, festivaler, eller bønner. Religiøse ofringer var viktig før reiser, krig og handel.⁴ Det er derfor svært vanskelig å isolere og rendyrke religiøse aspekter i det romerske samfunnet, men det er mulig å peke på religiøse aspekter i hverdag og praksis. Romerne skilte allikevel mellom religiøse spørsmål, *Res Sacrae* og politiske spørsmål *Res Publicae*. Rüpke skriver at et slikt skille muliggjorde bruk av religion i politiske spørsmål som en uavhengig kilde til legitimitet.⁵ Konsekvensene av den romerske religionens egenart er at denne oppgaven må ta utgangspunkt i de aspekter ved triumfen der det foreligger konsensus om at aspektet hadde religiøs betydning, og som forholdt seg til de viktige romerske gudeskikkelser.

Den religiøse betydningen av triumfen er studert av Jürg Rüpke og H. S. Versnel. Rüpke presenterer tre teorier om den religiøse betydningen av triumfen. Teoriene ser triumfen enten

¹ Beard. *The Roman Triumph*. 1

² Beard. *The Roman Triumph*. Preface x

³ Versnel. *Triumphus*. 1-2

⁴ Rüpke. «Roman Religion – Religions of Rome». 5

⁵ Rüpke. «Roman Religion – Religions of Rome». 5

som et rituale ved krigens slutt, et imperatorsentrert rituale eller et inngangs- og renselsesrituale.⁶ H. S. Versnel, på sin side, definerer triumfen som enten et jupitersentrert rituale eller et imperatorsentrert rituale. Fokus for feiringen var enten Jupiter eller den seiersrike embetsmannen som feiret triumf.⁷

1.3 Metode, kategorisering og relevans

Oppgaven er basert på kildetekst og forskningslitteratur. Grunnlaget for oppgaven består i stor grad av antikke kilder. Men av de antikke kildene er kun fragmenter bevart. Jeg baserer meg derfor på moderne forskningslitteratur om tema. Selv om antikke kilder hadde vært fullstendig bevart, er det nødvendig å benytte moderne forskningslitteratur for å forstå det romerske samfunnet gjennom forskjellige innfallsvinkler og teorier. Religiøse aspekter i triumffeiringen illustrer nettopp en slik problematikk. Romernes religion er fjern og utdødd, og derfor må vi forsøke å forstå den gjennom teoretiske modeller, sammenligninger og helhetlig forståelse. Moderne forskningslitteratur kan bidra til å svare på utfordringen med å definere religiøse aspekter. Bruk av slik forskning gjør, forhåpentligvis, oppgaven relevant for den pågående diskursen om tematikken

En kategorisering av de religiøse aspektene ved triumffeiringen er nødvendig for å skape et grunnlag for analyse av endringer. Jeg vil derfor dele de religiøse aspektene inn i tre kategorier. Kategoriene er inspirert av H.S Versnel, som skrev verket «Triumphus», Jörg Rüpke sitt verk «Peace and War in Rome» og hvordan jeg selv vurderer hvilke aspekter som bør tilordnes hvilke kategorier. Første kategori består av religiøse titler og prosedyrer som var nødvendige krav for å feire en triumf. Andre kategori består av religiøse klær og ornamenter som ble båret under triumfen og deres betydning. Den tredje kategorien består av bygg, monumenter og deres religiøse betydning.

Triumftoget symboliserte militær seier og makt. Feiringen var høydepunktet i en embetskarriere i Roma. Studiet av triumfen er relevant fordi triumfen er kopiert utallige ganger gjennom historien. Dagens mektige ledere ønsker også å demonstrere sin makt gjennom militære parader som har mange likhetstrekk med den romerske triumfen. Triumfen et godt eksempel på hvordan tradisjoner overlevde i lange perioder og hvordan betydningen av offentlige feiringer kunne endre karakter over tid. Formen kunne forbli den samme, men betydningen kunne endres, bl.a.

⁶ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 231

⁷ Versnel. *Triumphus*. 396-7

for å støtte maktstrukturelle endringer. Endringene kunne igjen ytterligere påvirke religiøs praksis. Det er derfor interessant å undersøke om betydningen og tolkningen av religiøs praksis i triumfen fulgte større samtidige politiske endringer i Roma.

Triumfen er en fascinerende feiring som kan fortelle oss mye om romere. En triumf under republikken og en under principatet må vi anta utviste enkelte forskjeller. Hvorvidt endringene var noe den enkelte romer var seg bevisst er høyst usikkert da utviklingen skjedde gradvis over lengere tid og siden antallet triumffeiringer gikk betydelig ned etter at Augustus kom til makten.

1.4 Valg av språk

Kildegrunnlaget for denne oppgaven er på latin, et språk jeg ikke behersker. Jeg har tatt et innføringskurs i latin, men det er ikke tilstrekkelig til å arbeide med latinske kilder. Jeg vil derfor i hovedsak benytte oversettelser av kilder, i hovedsak engelske oversettelser i The Loeb Classical Library. Der det foreligger norske oversettelser av romerske kilder benytter jeg disse.

I oppgaven vil jeg benytte latinske skriveformer for navn, steder, skikker og gjenstander etc. Ved å benytte latinske uttrykk plasserer jeg oppgaven blant forskningslitteratur som bruker samme begrepsapparat. Egennavn vil jeg skrive på (moderne) latin, så Augustus vil skrives med *u*, ikke med *v* slik romerne gjorde det. Han vil også bli omtalt som Octavian frem til han ble hyllet som Augustus av Senatet i år 27 fvt. Etter år 27 fvt. vil jeg omtale ham som Augustus. Her følger jeg de romerske historikerne. Navneendringen fra Octavian til Augustus ble beskrevet av Ronald Syme som innledningen til en ny periode i Romas historie. Da Octavian ble Augustus gikk han fra å være krigsherre til å bli en autokrat.⁸ Jeg vil også referere til triumferende magistrater og keisere som triumfatorer. Dette er i tråd med samtidig forskningslitteratur. Beard skriver at uttrykket «triumfator» ikke var utbredt i antikken, men at det forekom.⁹

Jeg vil omtale konsuler, pretorer og andre embedsmenn under fellesbetegnelsen magistrat. Ordet er mest likt det latinske ordet *magistratus*. I mye av den engelske litteraturen benyttes ordet general for å beskrive embedsmenn som feiret triumfer. Siden ordet general ikke ble brukt av romere foretrekker jeg å bruke magistrat. Romerske forfattere navngis etter en engelsk standard kombinert med norske skrivemåter for enkelte forfattere. Det er stor forskjell på tradisjoner med å bokstavere latinske navn i europeiske språk. Valg av skrivemåte reflekterer

⁸ Syme. *The Roman Revolution*. 1-2

⁹ Beard. *The Roman Triumph*. 221

kildene jeg har jobbet med, som er en kombinasjon av engelske og norske oversettelser. Skrivemåten av klassiske romerske forfattere vil være følgende Polybios, Plutarch, Livius, Suetonius, Tacitus, Dionysios av Halikarnassos, Cassius Dio, Josephus, Plinius, Sallust og Valerius Maximus m.fl.

1.5 Oppgavens utforming - Kapitleversikt

I kapittel 2 vil jeg beskrive de antikke kildene, de antikke forfatterne og arbeidsmetodene forfatterne anvendte. Gjennomgangen er nødvendig for å kunne svare på oppgavens problemstilling. Målene med historieskrivingen i antikken sammenlignes med dagens historiefag. Siden de antikke kildene er fragmenterte, og avstanden i tid er lang, velger jeg å skille mellom antikke kilder og moderne historiografi som blir behandlet i separate kapiteler.

I kapittel 3 vil jeg studere moderne forskning om Roma generelt og triumfen spesielt. Jeg vil beskrive relevant utviklingen av fagfeltet siden 1800-tallet og jeg vil trekke frem relevant forskningslitteratur om triumfen.

I kapittel 4 vil jeg undersøke hvilke elementer i triumfen som hadde religiøs betydning under republikken. Jeg benytter antikke kilder kombinert med moderne forskningslitteratur. Formålet er å utvikle et sammenligningsgrunnlag som beskriver og definerer vesentlige religiøse aspekter og deres utforming under republikken. En slik karakteristikk er en forutsetning for å vurdere endringene og for å kunne foreta en sammenlignende analyse av endringer under tidlig keisertid. Verkene «Triumphus» av H. S. Versnel og Rüpke «Peace and War in Rome» er sentrale for å fastslå hvilke aspekter av triumfen som var av religiøs karakter under republikken.

I kapittel 5 vil jeg diskutere endringer i prosedyrer for tildeling av religiøse titler som var forutsetning for å feire triumf.

I kapittel 6 vil jeg undersøke hvordan iscenesettelse av den triumferende magistraten endret seg. Gjennomgikk klær og gjenstander som triumfatoren ikledde seg en endring i religiøs betydning eller bruk?

I kapittel 7 studeres endringer i triumfruten og eventuelle endringer i betydningen de enkelte stedene ble tillagt. Augustus sørget for byggeboom i Roma, både nybygg og utbedring av eksisterende bygg. Oppgaven vil undersøke hvordan eksisterende, nye eller forbedrede bygg har påvirket betydning og forståelse av steder der triumfen passerte.

1.6 Avgrensning og innhold.

Oppgaven har fokus på de religiøse aspektene ved triumffeiringen og deres endring i en avgrenset tidsperiode. Oppgaven utelukker aspekter som ikke vurderes som religiøse. En slik avgrensning er ikke enkel da religiøse, militære og politiske aspekter var sammenvevde i Roma. Rüpke beskriver i «Roman Religion» hvordan romersk religion var en integrert del av samfunnet. Religion var en kilde til å legitimere politiske avgjørelser, som Rüpke definerer som en «tredje autoritet».¹⁰ Forholdet mellom Roma og guddommer brakte religionen direkte inn i hverdagen. Rüpke skriver at religion delvis var uavhengig av resten av samfunnet. Religion kunne invadere enkelte aspekter, men være fraværende fra andre. Rüpke eksemplifiserer utsagnet ved beskrive hvordan det å bringe en fremmed guddom fra erobrede territorier inn i Roma var et politisk spørsmål, mens selve den fysiske innflyttingen var et religiøst rituale.¹¹ Religiøse aspekter i Roma generelt er vanskelig å skille fra politikk, militære og andre deler av samfunnet. Denne oppgaven, søker derfor, i den grad det er mulig, å isolere og drøfte de enkelte religiøse aspektene ved triumfen hver for seg. Men jeg må trekke inn militære og politiske forhold der det er relevant for å utdype kontekst og utvikling.

Oppgaven studerer et begrenset tidsrom i Romerrikets lange historie. Perioden strekker seg fra den sene republikken til og med tidlig keisertid frem til år 71 evt. Et naturlig sted å avslutte oppgaven må være triumfen til Vespasian og Titus i 71 evt. Denne triumfen markerte også et dynastiskifte i Roma, da Flavierne kom til makten etter det Julio-Claudiske dynastiet. Josephus gjengivelse av denne triumfen skildrer tydelig de religiøse aspektene og er den mest omfattende beskrivelsen av en triumf som vi har. Josephus sin beskrivelse er også den eneste øyenvitne skildring av en triumf og utgjør slik sett et naturlig historisk punkt for å trekke noen konklusjoner.

¹⁰ Rüpke. «Roman Religion – Religions of Rome». 4

¹¹ Rüpke. «Roman Religion – Religions of Rome». 3-4

Kapittel 2. Antikke kilder: En fortelling om fakta – den romerske historiografiske tradisjon

2.1 Metoder og form

Andrew Feldherr skriver at formen og oppbygningen av romersk historiefortelling fremstår som gjenkjennelige for dagens lesere.¹² Det er mulig å skille romerske historie i to ulike kategorier. To av Romas største historikere, Polybios og Livius, illustrerer forskjellen. Polybios (ca. 220-150 fvt.) skrev om den historiske utviklingen da Roma ekspanderte utover hele Middelhavet. Formen hadde et fokus på detaljer og var i mindre grad preget av moral og sensasjonalisme sammenlignet med senere historikere. Polybios blitt ansett som arvtaker av en (med moderne øyne) mer metodisk korrekt historisk tradisjon, inspirert av grekeren Thucydides (ca. 400 fvt).¹³ Thucydides utviklet en historietradisjon som vektla handling og reaksjon som forklaringsmodell. De historiske metodene var basert på vitneutsagn fra begge sider hvor fokus var å finne sannheten.¹⁴ På tross av sannhetssøkingen i Thucydides og Polybios' arbeider, var disse til en viss preget av overdrivelser.

Romersk historieskrivning etter Polybios ble i større grad preget av moral. Den romerske historietradisjonen utviklet et fokuserte på moral, enkeltpersoners bragder og brukte retorikk som virkemiddel.¹⁵ Romerne brukte historien aktivt som virkemiddel for å rettferdiggjøre Romas territorielle og politiske ekspansjon. En slik form for historieskriving som også hadde røtter i gresk historietradisjon ble mest utbredt i Roma. Taler og andre retoriske virkemidler ble brukt for å forme historien til en rekke pedagogiske eksempler som ettertiden kunne lære av. Slike pedagogiske eksempler og taler hadde tidligere vært til stede i gresk historieskriving.

2.2 Problemer med romersk historiografi

T.P. Wiseman argumenterer for at de romerske historieforfatterne konstruerte historiefortellinger basert på et begrenset fakta og kildegrunnlag. Gjennom kjennskap til og bruk av retorikk konstruere historikerne fortellinger.¹⁶ Retorikken oppfordret til utbroderte, bevegende og troverdige fortellinger, skriver J. E. Lendon. Historikernes fremstilling lå derfor

¹² Feldherr. *The Cambridge Companion to the Roman Historians*. 1

¹³ Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 22-23

¹⁴ Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 21

¹⁵ Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 23

¹⁶ Wiseman. *Clio's Cosmetics*. 40

ofte på kanten av sannheten og andre ganger omgikk de sannheten.¹⁷ Wiseman hevdet at det romerske publikum på sin side var bevisst de retoriske grepene som ble benyttet av historikere. Da verkene ble oversatt av moderne historikere ble ikke retorikkens sentrale rolle tatt med i betraktningen. Det førte til at moderne fagmiljøer ukritisk gjenskapte romernes historiefortelling. Kildene ble tolket som gjengivelse av fakta.¹⁸ A.J. Woodman støttet argumentene til Wiseman som igjen viste til Ciceros uttalelse om at historiens første oppgave var å fortelle sannheten.¹⁹ Woodman påviste at sannheten for Cicero var enkle fakta som sjelden var bestridt. For Cicero var historikerens rolle å bygge opp en fortelling (ofte moralsk) rundt de enkle faktaene.²⁰ Historieskrivingen i Roma var dermed en litterær øvelse bestående av retoriske grep. Tekstene må derfor leses som litterære verk mer enn som gjengivelse av fakta.

En rekke innvendinger kan rettes mot Wisemans retorikkargument. Tim Cornell hevdet bla. at vi vet så lite om de tidlige historikerne og deres metoder at vi ikke kan si noe sikkert om deres fortellinger var sanne eller oppdiktet. En rekke arkeologiske funn bekrefter dog den brede historiske utviklingen beskrevet av romerske historikere.²¹ Et annet argument mot retorikkens sentrale rolle presenteres av Lendon. Lendon skriver at hvis retorikk hadde være sentralt i historiefortellingen så ville enkelte fortellinger vært svært detaljerte, mens mindre vesentlige fortellinger ville blitt utelatt. Lendon gjorde en komparativ analyse av romersk historiografi og fant at mindre hendelser var like hyppig skildret som store begivenheter. Lendons funn avkrefter påstanden om at romersk historiografi er fullstendig dominert av retorikk og diktning.²²

Dette tyder på at romerske historieskrivere benyttet kilder eller andre former for referanser som var basert på fakta, og at forfatterne ikke fritt diktet opp fortellinger. For å avgjøre hvor pålitelige de romerske historieverkene er bør vi undersøke hvilke kilder de hadde tilgang til.

2.3 Romernes kilder og våre kilder

Mehl skriver at historikere som arbeidet i Roma hadde gode arkiver for kildemateriale. I Roma fantes senatsarkivene, *Tabularium* og arkivene til *Pontifex Maximus (Annales Maximi)*.²³

¹⁷ Lendon. "Historians Without History: Against Roman Historiography". 43

¹⁸ Wiseman. *Clio's Cosmetics*. 52

¹⁹ Cic. *De Or.* 2.15; Wiseman. *Clio's Cosmetics*. 52

²⁰ Woodman. *Rhetoric in Classical Historiography*. 77-8; Feldherr. *The Cambridge Companion to the Roman Historians*. 7

²¹ Lendon. "Historians Without History: Against Roman Historiography". 45

²² Lendon. "Historians Without History: Against Roman Historiography". 46

²³ Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 112-3

Under keisertiden var også keiserens arkiver tilgjengelige, i tillegg til private og offentlige bibliotek.²⁴

Kildematerialet var begrenset, og det eksisterte ingen historisk tradisjon som behandlet kilder med et kritisk blikk. Derfor var senere historikere avhengig av tidligere historikers tolkning av kilder. Kildene vi har bevart i dag er alle fra en senere tid i Romas historie og skillet mellom hendelsene kildene beskriver, og datoen de ble nedtegnet på kan være flere hundre år.²⁵ I tillegg kopierte romerske historikere tidligere historieverker. Livius skrev detaljert rundt opprinnelsen til Roma og beskrev detaljer som han mest sannsynlig hentet fra annalistiske bøker. Livius' verker har blitt gransket med et kritisk blikk av moderne historikere. P.G. Walsh som har skrevet omfattende om Livius liv og virke, påpeker at Livius ofte ukritisk gjenbrakte skildringer fra tidligere romerske historieverk. På tross av at Livius hadde tilgang til de samme kildene valgte Livius ikke å benytte seg av dem.²⁶

Slik jeg tolker Walshs påstand så var ikke Livius kritisk nok i behandlingen av kilder. Mary Beard har samme oppfatning av Livius metode. Beard beskriver selv hvordan vi ikke har noen måte å sjekke om faktaene stemmer og at Livius ganske ukritisk gjenbrakte informasjonen han fant.²⁷ Livius var ikke alene om å gjenta tidligere historikers fortellinger. Plinius den yngre, som levde og skrev i perioden 61-113 evt., beskrev selv sitt forhold til eldre romersk historie slik at hvis den historiske perioden allerede var beskrevet så kunne han gjenbruke materialet.²⁸ En slik holdning utelukket en kritisk granskning av tidligere verkers kildebruk og gjengivelser. Plinius' og Livius' behandling av kilder kan sees som symptomatisk for romersk historieskriving generelt. Siden den antikke historietradisjonen er så annerledes sammenlignet med vår moderne forståelse av historie må vi behandle antikke verk med varsomhet. Rawson hevder at selv om historietradisjonen var annerledes betyr det ikke at den var upålitelig.²⁹ Vi kan derfor med disse forbehold benytte slike kilder til å forstå generelle trekk ved Roma.

²⁴ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 16

²⁵ Beard. *Religions of Rome*. 6

²⁶ Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 110-1; 114

²⁷ Beard. *Religions of Rome*. 76

²⁸ Plin. *Ep.* 5. 8; Walsh. *Livy: His Historical Aims and Methods*. 112-3

²⁹ Rawson. "Cicero the Historian and Cicero the Antiquarian." 44

2.4 Romernes historiske sjangre: Annalistisk og biografisk historietradisjon

Romersk historieskriving utviklet sin egen stil, årbøkene.³⁰ Tidlig annalistisk historieskriving kan ifølge Mehl deles inn i to undersjangre, en gresk som begynte med Quintus Fabius Pictor (270-215 fvt.) og en latinsk som begynte med Marcus Porcius Cato (234-149 fvt.).³¹ Pictor skrev historieverket *Romaiká* på gresk.³² *Origines* var Catos historieverk og det fortalte historien om Romas tidlige historie. Verket var det første romerske historieverket av en romer skrevet på latin. Andre kjente tidlige annalister var Quintus Claudius Quadrigarius, Valerius Antias og Gaius Licinius Macer.³³ Vi vet bla. at Quadrigarius' verk ble brukt som kilde av senere historikere.³⁴ Senere annalistiske forfattere som skrev under keisertid var Dionysios av Halikarnassos (60-7 evt.), Tacitus (56-120 evt.), Appian (95-165 evt.) og Cassius Dio (165-229 evt.).

Historiske sjangre som skilte seg fra annalistisk tradisjonen var biografier og selvbiografier. Blant selvbiografiske verk finner vi *Gallerkrigen* av Julius Caesar, men også verkene *Res Gestae* av henholdsvis Sulla og Augustus.³⁵ Caesars verk *Gallerkrigen* dekket hvert års handlinger i erobringen av Gallia og Caesars andre verk *Borgerkrigen*, beskrev borgerkrigen mot Pompeius og hans støttespillere. *Borgerkrigen* fungerte som et forsvar for handlingene til Caesar og som et motstykke til Pompeius sin propaganda.³⁶ Slike selvbiografiske verk var opprinnelig tenkt som kildeverk for historikere som kunne utbrodere fortellingene med retoriske og litterære grep.³⁷

Biografien utgjorde en annen litterær form. Verkene var ofte satt sammen av ulike kilder, som selvbiografier, annalistiske kilder og kilder fra familiearkiver. Biografien ble en etablert sjanger under keisertid, hvor vi i dag har bevarte biografiske verk som Suetonius' (69-122 evt) *Keiserbiografier*, Tacitus' (56-120 evt.) *Agricola* og Plutarch (46-119 evt.) sine komparative biografier. Vi finner først beskrivelser av tidlig keisertid hos Tacitus (56-120 evt) ca. 100 år etter Augustus regjeringstid.³⁸ Tacitus skrev de annalistiske verkene *Historiae* og *Annales*

³⁰ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 13

³¹ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 43

³² Feldherr. *The Cambridge Companion to the Roman Historians*. 2-3

³³ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 67

³⁴ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 66-7

³⁵ RG; Caes. *Gal*; Caes. *Bel Civ*; Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 74

³⁶ Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 79

³⁷ Woodman. *Rhetoric in Classical Historiography*. 90; Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 79

³⁸ Tac. *Ann*. 1.1; Tacitus. *Årbøkene*. 1; Cass Dio. 53.19.1-5; Mehl. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. 123

(Årbøkene). *Annales* tok for seg Roma etter Augustus død og frem til Neros død, og *Historiae* tok for seg borgerkrigsperioden etter Neros død.

En annen forfatter som skrev om tidlig keisertid, var Cassius Dio (165-229 evt). Cassius Dio skrev et stort historieverk om Romas historie fra grunnleggelsen av byen frem til sin egen samtid. Felles for mange av forfatteren som skrev om keiserne var at de skrev med en avstand i tid, gjerne mange år etter personer hadde levd eller hendelser hadde skjedd. Av alle forfatterne som skrev om keisere så var det kun én som skrev om keiserne da keiserne fortsatt levde. Josephus skrev om de romerske keiserne Vespasian og Titus da disse fortsatt levde. Det var et unntak i romersk historiografi. En god forklaring var nok at det var enklere å skrive en nyansert og underholdene historie om keisere etter deres død. På den måten unngikk forfatterne å fornærme keiseren. Argumentet finner støtte i Caroline Vout sin påstand om at romerske historikere viste humor når de skrev om keisere. Vout skriver at det var utenkelig å skrive på en humoristisk måte om levende keisere. Vout viser til både Tacitus og Suetonius som henholdsvis skrev om Nero og Domitian etter deres død. Den negative omtalen som Tacitus ga til Nero og Suetonius ga til Domitian var kun mulig hvis etterfølgerne ønsket å distansere seg fra dem.

Et unikt bilde av keiserne under deres levetid finner vi hos Josephus. Beard beskriver Josephus' gjengivelse av den jødiske krigen som en skattkiste for historikere. Josephus deltok på begge sider i krigen i Judea, først som jødisk offiser, så som romersk rådgiver. Deretter ble han tatt med til sentrum av romersk politisk maktkamp, var vitne til en borgerkrig, et dynastisk skifte i Roma og en triumf. Derfor er Josephus en sentral kilde for den tidlige keisertiden. Josephus sin skildring av Vespasians og Titus sin triumf er også den mest utfyllende kilde til en romersk triumf.

2.5 Religiøse forklaringsmodeller - *Fortuna* og *Fatum*.

I romersk historieskriving presenteres ulike religiøse forklaringsmodeller for hendelser. Kildene tyder på at romere flittig utførte religiøse ritualer og plikter i tråd med sine politiske embeter. I den romerske historiografien møter man på tre forklaringsmodeller, en menneskelig, en gudommelig (*Fortuna*), og en tredje, skjebne (*Fatum*). Guden Fortuna ble assosiert med hell, flaks og lykke, og representerte utfoldelsen av gudenes vilje. Siden gudenes vilje først ble tydelig i ettertid var det nettopp historikernes rolle å tolke utviklingen. Fortuna var en forklaring på gudommelig intervensjon uten henvisning til én bestemt guddom. Davies skriver at å

identifisere hvilken gud som intervenerte i en gitt situasjon var en oppgave for prester og poeter. Andre skulle kun snakke om Fortuna, også historikerne.³⁹ Det var ikke tilstrekkelig for menneskene å utføre religiøse ritualer for så å unnlate å gjøre noe mer. Gudommelig inngripen krevde at menneskene gjorde sin del av arbeidet. Både gudene og menneskene hadde bestemte roller å spille. Det skapte et spillerom for mennesker til å påvirke utfallet og den historiske utviklingen.⁴⁰

Fatum (skjebne) ble knyttet til gudommelig intervensjon, men fungerte også som en egen forklaringsmodell. Davies skriver at *Fatum* som forklaringsmodell brakte med seg en rekke utfordringer for historikeren.⁴¹ *Fatum* fungerte som en motsetning til historikernes forklaringer av hendelser fordi selve ideen om skjebnen utelukket menneskers påvirkning på utfallet av hendelser. Hvem sin skjebne er det som omtales, er et viktig spørsmål Davies stiller. Er det enkeltpersoner eller er det byen Roma? En viktig persons død betød ikke enden for Roma.⁴² Fortellingen om Romas skjebne var for omfattende til å forklare små hendelser og enkeltindividers handlinger. *Fatum* fungerte derfor godt som en forklaringsmodell for større utviklingstrekk i historien.⁴³ Romerne klarte dermed å balansere det historiske perspektivet mellom enkeltmenneskers handlinger, gudenes inngripen og skjebnen ved dele den historiske fortellingen opp i ulike nivåer.⁴⁴ Slik kunne Romas skjebne, enkeltmenneskers og gudenes handlinger separeres og behandles isolert av historikerne.

2.6 Oppsummering

Å gjengi historien slik at Romas vei mot verdensherredømme var et resultat av byens gode forhold til gudene var en oppgave for historikerne da de skrev historie. Slik kunne Romas suksess forklares med at romerne var flinkere til å gjøre gudene fornøyde enn andre byer var og at dette var årsaken til at de vant kriger.

Historikere i Roma brukte retorikk aktivt som et verktøy i historieskriving. Vi vet at Romerne hadde tilgang på kilder, men det er usikkert i hvilket omfang kildene faktisk ble benyttet. Den romerske historiografien ligger dermed et sted mellom sannhet og fiksjon.

³⁹ Davies. "Religion in Historiography". 172

⁴⁰ Davies. "Religion in Historiography". 172

⁴¹ Davies. "Religion in Historiography". 173

⁴² Davies. "Religion in Historiography". 174

⁴³ Davies. "Religion in Historiography". 174

⁴⁴ Davies. "Religion in Historiography". 174

Kapittel 3. Moderne romersk historiografi

3.1 Utviklingen av antikke studier

Dette kapitlet skal gi en kort oppsummering av utviklingen av det moderne forskningsfeltet Romersk historie og en innføring i nyere forskningslitteratur om den romerske triumfen. Mye av det vi i dag vet om Romas historie skyldes en kombinasjon av antikke historiografiske verker og moderne akademiske verker. De romerske kildene vi har i dag ble bevart gjennom kopiering i middelalderen. Ifølge *The Oxford Handbook of Roman Studies* så begynte moderne romersk historieskriving på 1600- og 1700-tallet.⁴⁵ Først på 1700- og 1800-tallet ble historiske verk oversatt fra latin til språk som tysk, engelsk, fransk og italiensk. Edward Gibbon var sentral for utviklingen på 1700-tallet, da Gibbon skrev sitt store verk *The Decline and Fall of the Roman Empire*. Verket tok for seg Romerrikets historie fra Marcus Aurelius død til det bysantinske riket under middelalderen.⁴⁶ Verket var en stor kommersiell suksess og førte til en oppblomstring av fagmiljøer i flere land. 1800-tallet opplevde publisering av en rekke akademiske verk om Romas historie. Fagmiljøer vokste frem i flere land. Det førende fagmiljøet utviklet seg i Tyskland, med Theodor Mommsen i spissen.

3.2 Tyskland og Mommsen

Barchiesi og Scheidel skriver at Mommsens historiske metode var typisk for 1800-tallet, da romerske studier var et helhetlig studie av Roma fra de tidligste tider gjennom imperiet og frem til 700-tallet evt. Det gjorde fagfeltet enormt omfattende.⁴⁷ Sentralt i fagfeltet er filologiske studier av greske og romersk kilder. Barchiesi & Scheidel skriver at fagfeltet var tidlig ute med å benytte tverrfaglig forskningsmetoder. Ved å kombinere hermeneutiske studier, arkeologi og kunsthistorie etc., forsøkte Mommsen og andre moderne historikere å 'male' et helhetlig bilde av den romerske verden (Altertumswissenschaft).⁴⁸ Den tyske skolen utviklet en kritisk vitenskapstilnærming som forsøkte å analysere romerske historietekster med et fokus på å historisere og tolke kildene.⁴⁹ Mommsen var sentral for det tyske fagmiljøet og ansees som den første historikeren som studerte romersk historie i moderne tid.⁵⁰ Blant Mommsens største

⁴⁵ Barchiesi, Scheidel. *The Oxford Handbook of Roman Studies*. 4

⁴⁶ Gibbon. *Decline and Fall of the Roman Empire*. hele boken

⁴⁷ Barchiesi, Scheidel. *The Oxford Handbook of Roman Studies*. 2

⁴⁸ Barchiesi, Scheidel. *The Oxford Handbook of Roman Studies*. 3

⁴⁹ Barchiesi, Scheidel. *The Oxford Handbook of Roman Studies*. 5

⁵⁰ Haverfield. "Theodor Mommsen". 80

verk finner vi *Römische Geschichte* (Roman History) som ble publisert i 1854.⁵¹ *Römische Geschichte* var ifølge Haverfield et banebrytende verk, som benyttet nye kritiske metoder i møte med de romerske annalistiske kildene, og var et eksempel på Mommsens kombinasjon av kreativitet og kritisk sans.⁵² Mommsens andre store verk var *Römische Staatsrecht* som ble publisert i 1871.⁵³ Mommsens siste store verk, hans fremste ifølge Haverfield, var *Corpus Inscriptorium Latinarum*. Her samlet Mommsen et korpus av fragmenterte latinske inskripsjoner.⁵⁴

3.3 Vitenskapelige diskurser

Under første halvdel av 1900-tallet ble antikke tekster gransket med vitenskapelige metoder og alt som ikke var egnet som en historisk kilde ble forkastet. Ronald Syme arbeidet ved Oxford og skrev to større verk om romersk historie. Disse var *The Roman Revolution* i 1939 som beskrev den politiske utviklingen i Roma etter Julius Caesars død og et verk om historikeren og forfatteren Tacitus.⁵⁵ *Tacitus* var et to-binds verk som beskrev Tacitus liv og virke.⁵⁶ I *Tacitus* undersøker Syme de litterære grepene til Tacitus og stiller spørsmål ved påliteligheten til verkene og formålet de romerske historieforfatterne hadde for sitt arbeid.⁵⁷ Dench skriver at Symes *Tacitus* illustrerer det antikke fagfeltet under første halvdel av 1900-tallet og dets fokus som ble lagt på skriftlige kilder og tekstuell kritikk.⁵⁸

Utover på 1970-tallet ble det mer utbredt å benytte seg av tverrfaglige metoder i studiet av romerske kilder. Ved å sammenfatte kronologiske oversiktsverk, bruke arkeologiske funn, undersøke topografi og benytte seg av komparativt materiale og antropologisk teori, var det mulig å bekrefte eller avkrefte tekstuelle kilder.⁵⁹ En av pionerne i denne perioden var Moses Finley som fulgte den tradisjon som var etablert av J. Frazer. Frazer's verk «The Golden Bough» (1890) var en komparativ og antropologisk studie av religiøse og sosiale markeringer i antikken. Finleys verk «The World of Odysseus» (1956) brukte tilsvarende antropologisk

⁵¹ Haverfield. "Theodor Mommsen". 84

⁵² Haverfield. "Theodor Mommsen". 84

⁵³ Haverfield. "Theodor Mommsen". 87

⁵⁴ Haverfield. "Theodor Mommsen". 88

⁵⁵ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 395

⁵⁶ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 396

⁵⁷ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 397

⁵⁸ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 398

⁵⁹ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 399

metoder og benyttet metoden direkte i arbeidet med antikke kilder. Verket kan ifølge Paul Cartledge ansees som starten på antropologiske studier av antikken.⁶⁰

En annen viktig historiker i denne perioden er Claude Nicolet. Nicolet skrev et verk som behandlet det politiske systemet i Roma, sett fra innbyggernes perspektiv. I boken *The World of the Citizen in Republican Rome* som ble publisert i 1976, studerte han det politiske livet i Roma med et sosiologisk perspektiv. Nicolet representerte en vending mot mentalitetshistorie hvor han forsøkte å forklare hvorledes vanlige borgere forstod og forholdt seg til samfunnet.⁶¹

Nok en historiker som skrev på 1900-tallet er William V. Harris. Harris skrev "*War and Imperialism in Republican Rome*" i 1979. Verket ansporet en ny interesse for forholdet mellom krig og samfunn i Roma. Verket argumenterer for at krig var en sentral del av samfunnet under de siste 200 årene av republikken. Krig var den eneste måten for ambisiøse aristokrater å hevde seg i samfunnet på. Harris hevdet at Senatet bevisst førte en ekspansiv politikk, som også lønte seg økonomisk. Harris argumenterte mot ideen om at Roma i utgangspunktet ikke ønsket ekspansjon og at Roma drev en «defensiv» ekspansjon. Teorien anså Romas ekspansjon som tilfeldig og dette hadde vært den dominerende teorien siden Mommsen på 1800-tallet. Harris illustrerte hvordan erobring av nye territorier ble fremstilt som et forsvar ved bruk av den religiøst begrunnede loven, *Ius Fetiale*, som skulle sørget for at gudene var på Romas side og at kriger var rettferdige.⁶² Her inngikk også triumfen som virkemiddel.

Også under 1980-tallet fortsatte fagfeltet å utvikle seg. Narrativet gikk fra å beskrive den romerske eliten til en bredere undesøkelse av det romerske samfunnet. Utviklingen kom ifølge Dench av at samfunnsfaglige metoder ble mer utbredt som forskningsmetode. Historikere som arbeider på denne måten, er bla. Mary Beard, Simon Price og Wallace-Hadrill.⁶³ På 90-tallet fortsatte fagutviklingen med en språklig vending (1990) der filologi igjen ble sentralt i historiefaget. Felles for den språklige vendingen er en forståelse av at de romerske forfatterne var formet av sin (sosiale) klasse. Alle forfatterne kom fra Senatorklassen. Vi må derfor lese og tolke kildene fra senatorklassens perspektiv. Dench skriver at den språklige vendingen har bragt filologi og historie sammen gjennom diskusjonen om hvor sentrale de antikke tekstuelle kildene er.⁶⁴

⁶⁰ Cartledge. "The Greeks and Anthropology". 4

⁶¹ Bowersock. "The World of the Citizen in Republican Rome" by Claude Nicolet". 578

⁶² Briscoe. "War and Imperialism in Republican Rome – William V. Harris". 86

⁶³ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 400

⁶⁴ Dench. "The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History". 400

3.3 Historiografi rundt triumfen:

Triumfen som fenomen er blitt studert med ulike innfallsvinkler. Det første litterære verket om triumfer ble skrevet av Onofrio Panavino. Panavino levde på 1500-tallet og skrev om den romerske triumfen i sitt verk *Fatorum Libri* (1550). I verket beskriver Panavino alle sentrale romere fra Romulus til middelalderkongen Karl V (Panavino var ganske raus med begrepet romersk).⁶⁵ Grunnen til at Panavino kunne skrive en slik kronologisk oversikt skyldes en oppdagelse gjort i hans samtid. Oppdagelsen var tavlene som er kjent som *Fasti Triumphalis* også kjent som *Fasti Capitolini*.⁶⁶ *Fasti Triumphales* var flere steintavler med inskripsjoner fra Augustus sin regjeringstid. Inskripsjonene nevner alle som feiret triumf, og strekker seg fra Romulus triumf (antatt til å være i år 753 fvt.) til frem til Lucius Cornelius Balbus som feiret triumf i år 19 fvt.⁶⁷ Tavlene navngir også hvem som var konsuler det året det ble feiret triumf. Tavlene er kun delvis bevart, og dagens tavler ble rekonstruert av Michelangelo og er utstilt i Capitolmuseet i Roma. Derifra har de nå fått navnet *Fasti Capitolini*.

Etter at Panavino oversatte tavlene, gikk det noen århundrer før temaet ble tatt opp pånytt. Edward Gibbon fortsatte det litterære arbeidet om triumfen med verket *Sur les Triomphes des Romains* utgitt i 1764. Verket stiller spørsmål ved triumfens forhold til romerske tradisjoner og holdninger, og forholdet mellom politikk, militæret og makt.⁶⁸ Det neste verket om triumfen ble skrevet av J.G. Frazer. I verket *The Golden Bough* (1890) undersøker Frazer opprinnelsen til triumffeiringen. Frazer ønsket å undersøke opphavet til enkelte av tradisjonene knyttet til triumfen. Frazer hevdet bla. at tradisjonen med at triumfatoren kledde seg ut som Jupiter og malte ansiktet rødt, stammet fra tiden da Roma ble regjert av etruskiske konger.⁶⁹

Etter Frazer tok det nesten hundre år før triumfen igjen ble gjenstand for historisk forskning. H.S. Versnel plukket opp argumentasjonen til Frazer, men gikk et skritt lengre. I boken «*Triumphus*», hevder Versnel at triumfritualet stammet fra det nære østen. Opprinnelig var ritualet en gresk nyttårstradisjon som etruskerne feiret.⁷⁰ Versnel argumenterte i boken for at den romerske triumffeiringen opprinnelig kom fra utrope *triumpe*, som kalte på en guddom for å manifestere seg.⁷¹ Tradisjonen stammet fra greske kulturer og kom til Roma via etruskerne.

⁶⁵ Beard. *The Roman Triumph*. 55

⁶⁶ Beard. *The Roman Triumph*. 61

⁶⁷ Beard. *The Roman Triumph*. 61

⁶⁸ Beard. *The Roman Triumph*. 53-54

⁶⁹ Beard. *The Roman Triumph*. 56

⁷⁰ Beard. *The Roman Triumph*. 56

⁷¹ Ogilvie. "Triumphus – H. S. Versnel". 75

Versnel studerte den religiøse betydningen av triumfens iscenesettelse under republikken. Bekledningen og rødmalingen til triumfatorens skulde representere guden Jupiter og de tidligere konger i Roma.⁷²

Jürg Rüpke skrev i 1990 boken «Peace and War in Rome».⁷³ Rüpke undersøker krigens religiøse aspekter i Roma. Gjennom kapitler som studerer forberedelser til krig, organiseringen av krig og feiringen av krig i Roma, skapte Rüpke en fruktbar analyse av religion og krig i Roma.⁷⁴ Rüpkes studie omhandler feiringen av krig og er vesentlig for forskning på triumfen.⁷⁵ Rüpkes grundige analyse av sammenhengen mellom religion og krig er sammen med Versnels verk «Triumphus» sentrale for forskningen på triumfens religiøse elementer.

3.4 Nyere forskning på triumfen

Antikkhistorikeren Mary Beard er blant de fremste i dagens forskning på den romerske triumfen. Beard publiserte bla. i 2007 boken *The Roman Triumph*. Beard peker på triumfens likheter med begravelsseremonier og andre seremonier, monumenters ikonografi og hvordan disse elementene kan relateres til triumfens maktutøvende funksjon og utvikling fra republikk gjennom keisertid og videre inn i kristen tid.⁷⁶ Det er stor bredde i temaer rundt triumfen, men Beard spør hvorfor så mange studier er gjort av triumfen under republikken på tross av at kildematerialet er dårlig og upålitelig. En rekke triumfer under den sene republikken og keisertiden er godt dokumentert. Denne perioden vil ifølge Beard, være mer interessant å studere.⁷⁷

Andre som har studert triumfen er Miriam R. Pelikan Pittenger som skrev verket *Contested Triumphs* i 2008. Verket tar for seg triumfer som beskrives av den romerske historikeren Livius.⁷⁸ Maggie L. Popkin skrev i boken *The Architecture of the Roman Triumph*, om monumentenes betydning for Triumfen. I følge Popkin kan monumentene illustrere triumfruten gjennom Roma og hvordan ruten endret seg. Popkin forsøker å forklare hvorledes store monumenter påvirket hvordan romerne opptrådte, hvordan de forestilte seg og hvordan de husket triumfer. Triumfene og monumentene preget livet i Roma og bidro til å skape en felles

⁷² Ogilvie. "Triumphus – H. S. Versnel". 86

⁷³ Rüpke. *Peace and War in Rome*. hele boken; en oversettelse på engelsk kom i 2019.

⁷⁴ Lange. "(J.) Rüpke Peace and War. A Religious Construction of Warfare". 533

⁷⁵ Lange. "(J.) Rüpke Peace and War. A Religious Construction of Warfare". 533

⁷⁶ Beard. *The Roman Triumph*. 57

⁷⁷ Beard. *The Roman Triumph*. 57

⁷⁸ Pittenger. *Contested Triumphs*. 2

romersk identitet for folkene som bodde der.⁷⁹ Til slutt, bør nevnes Ida Östenberg som i 2009 publiserte verket «Staging the World». Östenberg undersøker hvordan triumfen var en iscenesettelse av omverden. Ved å undersøke triumfprosesjonens oppdeling og utvikling forsøker Östenberg å belyse hvordan romerne brukte triumfen som en arena og en skueplass for å oppnå visuelle bekræftelser på sin egen storhet. Ved å studere hvordan fremstillingen av krigsfanger, røvede skatter og illustrasjoner ble fremstilt får vi en bredere forståelse av romernes syn på sin rolle i verden.⁸⁰

De siste årene er det publisert en rekke artikler knyttet til den romerske triumfen. Personer som er aktive innenfor studiet av triumfen bl.a. Carsten Lange, Fredrik Juliaan Vervaet og Katarzyna Balbuza, m.fl.

⁷⁹ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph*. 3

⁸⁰ Östenberg. *Staging the World*. 1

Kapittel 4. Religiøse aspekter i den romerske triumfen

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg fremheve de religiøse aspekter i triumfen. Formålet er å identifisere og kategorisere de religiøse aspektene i triumfen som et grunnlag for en analyse av utviklingen i de religiøse aspektene i den romerske triumfen i perioden 27 fvt til 71 evt. Å isolere de religiøse aspekter ved triumfen fra andre aspekter er ikke uten utfordringer. Religion var sammenvevd med og integrert i viktige sosiale strukturer i Roma.

En inndeling av triumfen i tre kategorier, inspirert av Versnel og Rüpkes teorier om triumfen, er et godt utgangspunkt for en analyse av endringer i religiøse aspekter og eventuelle endringer av betydning. Formålet med kategoriseringen er å gruppere religiøse aspekter og å skape et sammenligningsgrunnlag for en analyse av endringer i bruk og betydning av religiøse aspekter. Oppgavens kategorisering deler triumfens religiøse aspekter inn i følgende kategorier.

- Første kategori består av titler og religiøse prosedyrer før en triumfering.
- Andre kategori består av bekledning og gjenstander.
- Tredje kategori består av steder som inngikk i triumfen, som templer, monumenter og andre viktige bygg.

For hver av disse kategoriene vil oppgaven gi en detaljert analyse av bestanddeler, som sammen utgjorde en triumf.

4.2 Teorier om triumfen

Jörg Rüpke undersøker triumfen i boken «Peace and War in Rome». Rüpke presenterer tre teorier om den religiøse betydningen av triumfen. Teoriene betrakter triumfen som et «ritual ved krigens slutt», et «Inngangs- eller hjemkomst-rituale» og et «imperatorsentrert rituale». Rüpke påpeker at triumfen kunne ha hatt mer enn én mening og tolkning.⁸¹

Rüpke diskuterer hvordan triumfen kan tolkes som et ritual for å avslutte en krig. Et krav til triumfen var at en krig må være vunnet. En enkeltseier i slag kvalifiserte ikke til å feire triumf. Rüpke beskriver hvordan romerske magistrater sverget ed til Jupiter før krigstokt, *votum*, og ba om seier i krigen. Dersom magistraten vant krigen så skyldtes det Jupiters bistand og magistraten stod da i en slags gjeld til Jupiter. Magistraten måtte levere en oppsummering og

⁸¹ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 231

en beskrivelse av krigen til Jupiter, *litterea laureatae*, og han måtte takke Jupiter for seieren. Rüpke skriver at symbolsk er sammenheng mellom avreise og retur svært viktig for perspektivet på triumfen som en rituell avslutning av en krig.⁸²

Triumfen kan også forstås som et inngangsrituale. Rüpke beskriver hvordan Senatet møtte den seirende magistraten utenfor *Pomerium* for å avgjøre om han kvalifiserte til triumf. Rüpke hevder at Senatet foretok dette på tross av trussel og press som de væpnende soldater representerte. Møtet utenfor *Pomerium* utviklet seg til å bli en formell prosedyre. Rüpke beskriver også hvordan triumfer på Albanerfjellet (*Mons Albanus*) var en integrert del av triumfkalenderen (*Fasti*). Det sentrale aspektet ved triumfen ble fortsatt ansett å være Jupiter, og Jupiter Latiaris ble hyllet på Albanerfjellet. Først på et senere tidspunkt ble inngangen en sentral del av triumfen. Rüpke hevder at et tydelig skille mellom en triumf i Roma og på Albanerfjellet først ble tydelig under sen-republikken.⁸³

Hvis triumfen var et inngangsrituale så må inngangen ha hatt en spesiell betydning. Rüpke setter magistratens inngang gjennom en port i kontrast til den greske tradisjonen *eisélasis*, hvor det ble laget en åpning i byens mur for å slippe inn den seirende generalen. Rüpke skriver at det punktet hvor en magistrat gikk inn i Roma utgjorde lenge den såkalte triumfporten og var ikke én bestemt port. Rüpke beskriver hvordan ideen om en triumfport er et omstridt tema i studier av triumfen. Vi kjenner kun til Jospheus sin vitnebeskrivelse av triumfporten fra hans gjengivelse av Vespasians triumf i 71 evt. Rüpke hevder at fraværet av triumfporten i klassiske kilder tyder på at porten ikke var fast, men var avhengig av den gitte magistratens preferanser. Ifølge Rüpke så kan det ha oppstått et behov for en dedikert triumfport under det siste århundret før vår tidsregning. På det tidspunktet hadde Roma vokst utover *Pomerium* og bymuren hadde forvitret slik at det var vanskelig å avgjøre hvor bygrensen gikk. *Pomerium* og bymur var ikke sammenfallende i store deler av Romas historie. Ved å etablere et fast inngangspunkt var det enklere å holde oversikt over når en magistrat og hans hær krysset *Pomerium*.⁸⁴

Rüpke beskriver hvordan triumfen utviklet seg fra å være et høydepunkt i en embetsmanskariere (magistrat) til å bli en feiring med det Rüpke beskriver som «tilleggsverdi» (value added). Triumfen utviklet seg fra å feire seier i krig til å feire og hylle den øverstkommanderende magistrat. Triumferingen ble således en personsentrert feiring. Gjennom iscenesettelser skapte magistraten en opphøyet status for seg selv, som under sen-republikken,

⁸² Rüpke. *Peace and War in Rome*. 231-2

⁸³ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 233

⁸⁴ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 234-5

ble synlig gjennom livslange privilegier.⁸⁵ Warrior skriver at triumfen utviklet seg gradvis fra å være en offentlig takkefest til gudene til å bli en feiring av en magistrat og hans seier i krig. Warrior tidfester denne endringen til Romas store oversjøiske erobringer som førte til større og mer praktfulle triumfer.⁸⁶

4.3 Religion i Roma under republikken: Religion og krig

Beard skriver at religion var viktig for krigføring. Måneden mars, var oppkalt etter krigsguden Mars, og ble feiret med en rekke festivaler. Mars markerte opprinnelig starten på et nytt år og var den første måneden i den romerske kalenderen. Festivalene ble feiret ved at prestene (*Fetiales*) bestående av personer fra patrisierklassen danset rundt i Romas gater, ikledd fotsoldaters uniformer. Tilsvarende feiringer ble holdt for å markere slutten på krigssesongen i oktober.⁸⁷ Gudene ble også rådspurt når man skulle gå til krig eller forventet krig. Tegn ble tolket i favør av en krig eller som et tegn på at Roma ikke skulle gå til krig. På den måten forsikret romerne seg om at krigen var en rettferdig krig og at de hadde gudene med seg på sin side.⁸⁸ Beard hevder at korrekt dyrkelse av de romerske gudene var sentralt for suksessen i krig.⁸⁹ Dermed var det avgjørende at religiøse ledere tok riktige avgjørelser. Men her var det mye rom for tolkning og konflikt. Polybios kom også fram til et tilsvarende syn når hans skrev sitt verk om fremveksten av Romerriket som en stormakt i middelhavsområdet. Polybios kategoriserer romeres forhold til tolking av varsler som overtro. Slik beskriver Polybios Romernes forhold til overtro:

«Men den viktigste forskjellen som etter min mening gjør den romerske stat overlegen, er i synet på gudene. For jeg mener at overtro, som vi kritiserer hos andre folk, nettopp er det som bidrar til romerske statens kulturelle samholdighet. I Roma er det ikke noe som spiller en så stor og dramatisk rolle både i privatlivet og i offentlige forhold, som overtro.»⁹⁰

Det faktum at Polybios peker på overtro som årsak til Romas storhet er forklarende. I Romernes øyne var byens suksess tett knyttet til byens forhold til gudene og da spesielt til Jupiter. På den måten var religion integrert i Romas militære og politiske institusjoner. Før man kunne erklære krig mot en fremmed stat var det viktig å konsultere gudene. For å konsultere gudene var det

⁸⁵ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 238-40

⁸⁶ Warrior. *Roman Religion*. 62-3

⁸⁷ Beard. *Religions of Rome*. 43

⁸⁸ Beard. *Religions of Rome*. 44

⁸⁹ Beard. *Religions of Rome*. Preface x

⁹⁰ Poly. 6.56

nødvendig å ha *Auspicium*, som ga innehaveren evnen til å tolke gudommelige tegn. Tilsvarende så var det viktig å takke gudene etter seier i krig. Triumfen var en slik feiring.

4.4 Religion og politikk

Beard skriver at politisk makt var nært knyttet til religiøs makt i Roma. Før enhver politisk eller militær avgjørelse var embedtsmenn fra patrisierklassen forventet å ta religiøse varsler og å tolke dem. Religiøse tolkninger var dermed en sentral del av maktutøvelsen i Roma. Cicero skrev bla. at prosedyre og fasade var svært viktig i offentlige seremonier i Roma.⁹¹ Beard beskriver hvordan konflikter rundt religiøse tolkninger sammenfalt med politiske konflikter. Politisk rivalisering formet den religiøse diskurs.⁹² Ofte avgjorde religiøse tolkninger politiske spørsmål.⁹³ Slike situasjoner var spesielt tydelige når en embetsmann hadde latt være å følge ett varsel og dermed tapte et slag. Suetonius forteller hvordan Appius Claudius Pulcher i år 249 fvt. ignorerte et varsel før et stort sjøslag mot Kartago. En Augur (prest) matet hellige høner og disse nektet å spise. Dersom hønene spiste godt var det et godt tegn, men lot derimot hønene være å spise så var det et dårlig tegn. Pulcher ble dermed rasende og kastet hønene over bord og bemerket at hvis de ikke var sultne så kunne de slukke tørsten.⁹⁴ Romerne tapte det påfølgende slaget og skylden ble lagt på Pulcher for hans manglende hensyn til varslene.⁹⁵ En tilsvarende hendelse var da Gaius Hostilius Mancinus (konsul i 137 fvt.) skulle tolke augurvarsler før et slag mot Numantierne. Hønene som skulle observeres rømte inn i skogen hvor de forsvant. Mancinus tapte det påfølgende slaget og ble dømt av Senatet til å utleveres naken til fienden.⁹⁶

Varsler og augurer var også integrert i dagliglivet i Roma. Plutarch illustrerer hvordan religion var en integrert del av samfunnet. I sin beskrivelse av Tiberius Gracchus' siste dag beskriver Plutarch en rekke religiøse varsler.⁹⁷ Ved å forstå hvordan romerne forholdt seg til varsler så kan vi enklere forstå hvorfor de tok de beslutningene de gjorde. Romernes forhold til varsler kan bidra til vår forståelse av de religiøse aspektene ved triumffeiringen.

⁹¹ Beard. *Religions of Rome*. 106

⁹² Beard. *Religions of Rome*. 105

⁹³ Beard. *Religions of Rome*. 105

⁹⁴ Suet. Tib. 2; Val Max. 1.4

⁹⁵ Suet. Tib. 2.

⁹⁶ Plut. Tib. Gracc. 5.1

⁹⁷ Plut. Tib. Gracc. 17; Val Max. 1.4

Tolking av tegn var mulig på flere måter. En metode var å observere flyvemønsteret til fugler. Sammen med tolkingen av hellige høns ble slike varsler kalt *Auspiciousum*. En annen metode for å tyde varsler var gjennom å lese i leveren til et slaktet dyr, kalt *Haruspex*. Cicero selv oppsummerer romersk religion til å bestå av *Haruspex* og *Auspiciousum* og han sporer disse religiøse tradisjonene til den andre kongen av Roma, Numa.⁹⁸ Valerius Maximus beskrev hvordan Romulus og Remus tolket varsler, så selve tradisjonen eksisterte muligens forut for kong Numa.⁹⁹

Livius beskriver hvordan Senatet i år 200 fvt. konsulterte gudene før de erklærte krig mot Philip av Makedonia. Tydningen av innvollene fra et dyr tilsa at krigen ville være rettferdig, Roma ville erobre nytt land og det ville bli feiret en triumf.¹⁰⁰ Cicero nevner nok en religiøst begrunnet praksis når han beskriver romersk religion. Cicero beskriver tradisjonen med å konsultere sibyllbøkene som var en profetisk spådom om Romas fremtid og som kunne spores tilbake til kongetiden.¹⁰¹

4.5 *Ius Triumphandi* og ulike typer triumf

Ius Triumphandi eller triumfloven, er en beskrivelse av alle reglene som var knyttet til feiringen av en triumf. Valerius Maximus skrev under keiser Tiberius en bok som omhandler reglene knyttet til triumfen. Boken, «*Ius Triumphandi*» beskriver de ulike stegene frem mot en triumfering og hva som krevdes for å feire en triumf.¹⁰²

Triumf og ovasjon var to av de tre anerkjente seiersfeiringene. Versnel beskriver likhetene og ulikhetene mellom en triumf og en ovasjon. Først og fremst så var begge feiringene like med tanke på at de begge ble feiret innenfor Romas hellige bygrense *Pomerium*. Måten de seiersrike magistratene opptrådte på var ulik. Under en ovasjon gikk magistraten gjennom triumfporten til fots eller ridende på en hest. *Quadriga*-vognen som benyttes under triumfen var utelukket. Med seg i paraden hadde magistraten fløytespillere fremfor trompetspillere og han hadde ikke med seg soldatene som hadde kjempet i krigen. Bekledningen til magistraten skilte seg også fra en triumf under en ovasjon. Under en ovasjon bar magistraten en *Toga Preatexta*, ikke en *Toga Picta*, han bar ikke noe septer og på hodet bar han en krans av myrt fremfor en av

⁹⁸ Cic. *Nat Deo*. 3.2; Warrior. *Roman Religion*. 16

⁹⁹ Val Max 1.4

¹⁰⁰ Liv. 31.5

¹⁰¹ Cic. *Nat deo*. 3.2; Warrior. *Roman Religion*. 16

¹⁰² Val Max. 2.8.

laubærblader.¹⁰³ Den tredje formen for seiersfeiring var en triumf på fjellet «*Mons Albanus*». En triumf på *Mons Albanus* (dagens Monte Cavo), foregikk utenfor Romas hellige bygrense, *Pomerium*, og på den høyeste toppen i Albanerhøydene, omtrent 30 kilometer sør for Roma.

4.6 Prosedyre: *Imperium* og *Auspicium*

Versnel skriver at *Auspicia* kombinert med *Imperium* var avgjørende for å holde en triumf. Personen må inneha den høyeste grad av *Imperium* og være *Dux* (leder).¹⁰⁴ *Imperium* var tittelen på den militære myndigheten til å kommandere felttog. Alle militære leder hadde ulik grad av *Imperium*. Personer med *Imperium* ble fulgt av liktorer som bar maktsymboler, *Faces* eller *Faces cum securibus*.¹⁰⁵ *Faces* var en øks med en bunt kvister rundt surret i tråd. Symbolet representerte militær makt og ordensmakt, dvs makten til å straffe. Øksen representerte makten til å dømme folk til døden gjennom halshugging og pinnene representerte makten til å straffe med slag. *Faces* og *Faces cum securibus* var embedsmenns maktsymbol.¹⁰⁶

En magistrat som regjerte en provins, hadde ubegrenset *Imperium* i sin provins. Det betød at han hadde retten til å kommandere tropper, erklære krig og ta viktige politiske avgjørelser. Vanligvis var makten knyttet til *Imperium* begrenset til kun å gjelde innenfor et gitt geografisk området. Men i tilfeller hvor det ble utropt en diktator så fikk han ubegrenset *Imperium* i hele riket. En utnevnt diktatoren hadde *Imperium* også innenfor *Pomerium*, som tradisjonelt utgjorde et skille mellom et militært og et sivilt liv. Triumffeiringen var det ene unntaket der en magistrat hadde tillatelse til å bevege seg inn i *Pomerium* uten å miste sitt *Imperium*. Magistraten beholdt sitt *Imperium* til feiringen var over (da ble han igjen ble en sivil person). Grunnen til at magistraten ikke ønsket å miste sitt *Imperium* før han holdt en triumf var at det var nødvendig å besitte *Imperium* for å kunne bli hyllet som *Imperator*, en tittel som tilsvarer «Kommandant» på norsk. Valerius Maximus skrev at det var et krav at magistraten ble utropt til *Imperator* for å kunne feire en triumf.¹⁰⁷ Triumffeiring var den eneste måten magistraten kunne beholde sitt *Imperium* innenfor *Pomerium*. *Imperium*, *Imperator*, *Pomerium* og triumf var tett knyttet sammen. Julius Caesar sa fra seg *Imperium* og imperatortittel da han i år 60 fvt. krysset *Pomerium*.¹⁰⁸ Foranledningen til denne hendelsen var at Julius Caesar ønsket å feire en triumf

¹⁰³ Versnel. *Triumphus*. 166

¹⁰⁴ Versnel. *Triumphus*. 313

¹⁰⁵ Versnel. *Triumphus*. 360

¹⁰⁶ Versnel. *Triumphus*. 360

¹⁰⁷ Val Max. 11. 8.

¹⁰⁸ Plut. *Caesar*. 13: "(...)since those who sued for the privilege of a triumph must remain outside the city, while those who were candidates for the consulship must be present in the city, Caesar was in a great dilemma(...)he

for seire i Spania. Mens han ventet på svar ønsket han å stille til valg som konsul og forespurte senatet om å stille til valg *in absentia*. Det eksisterte ett krav til alle som stilte til valg om å befinne seg innenfor *Pomerium*, men i enkelte tilfeller kunne Senatet godkjenne en forespørsel om en kandidat kunne stille til valg uten å være til fysisk tilstede (*in absentia*). Marius hadde tidligere ved to anledninger i 105 og 104 fvt. blitt valgt til konsul *in absentia*.¹⁰⁹ Senatet avslo forespørselen fra Julius Caesar og han valgte da å krysse *Pomerium* og mistet dermed *Imperium*, imperatortittelen og muligheten til å feire triumf.¹¹⁰

Imperium og *Imperator* var kun to av de titlene som en magistrat måtte inneha før han kunne feire en triumf. Versnel oppsummerer samtlige titler som magistraten måtte inneha for å kvalifisere til en triumffeiring. Titlene *Auspicio*, *Imperio*, *Felicitate* og *Ductu* var nødvendige for å kvalifisere til en triumf. *Auspicio* var retten til å tolke tegn. *Imperium* var retten til å kommandere militære styrker. *Felicitate* eller *Felix* kan defineres som å ha hell med seg, eller å være favorisert av gudene. Uttrykket ble ofte brukt i sammenheng med *Virtus* hvis originale betydning var «fruktbar» eller «å bære frukt».¹¹¹ *Ductu* eller *Dux* var tittelen på en leder av et felttog og han besatt høyeste grad av *Imperium*. Kombinasjonen av disse titlene bestemte hvem som kunne feire triumf. Det som var avgjørende for om en leder fikk feire triumf var også kravet om at han var den øverste lederen i et felttog (*Dux*), at han kunne tolke tegn (*Auspicium*), kommandere styrker (*Imperium*) og var velsignet av gudene (*Felix*).¹¹²

Under selve triumfen var det kun én magistrat som ble hyllet. Triumfen kunne ikke deles og ble alltid tildelt den som hadde den øverste *kommando* eller høyeste grad av *Imperium* da seieren ble vunnet. To magistrater kunne dele en kommando. Dersom dette skjedde byttet de på å ha øverste grad av kommando annen hver dag.

sent a request to the senate that he might be permitted to offer himself for the consulship *in absentia*(...) Caesar decided to give up the triumph and try for the consulship.”; Suet. *Jul.* 18:“(...)to sue at the same time for a triumph and the consulship.(...)”.

¹⁰⁹ Plut. *Mar.* 11 (valgt til konsul *in absentia* i 105 fvt); 12 (valgt i 104 fvt)

¹¹⁰ Plut. *Caesar.* 13:“(...)since those who sued for the privilege of a triumph must remain outside the city, while those who were candidates for the consulship must be present in the city, Caesar was in a great dilemma(...)he sent a request to the senate that he might be permitted to offer himself for the consulship *in absentia*(...) Caesar decided to give up the triumph and try for the consulship.”; Suet. *Jul.* 18:“(...)to sue at the same time for a triumph and the consulship.(...)”.

¹¹¹ Versnel. *Triumphus.* 366

¹¹² Versnel. *Triumphus.* 313

Kun den øverstkommanderende ble hyllet som *Imperator* og kunne feire triumf. Mommsen definerer det som *Imperium maius*. Den eller de andre kommandørene, *collega*, kunne få en sentral plass i triumfen og kunne holde en *ovasjon*.¹¹³

Mommsen hevder at kun personen med høyeste grad av *Imperium* når det avgjørende slaget ble vunnet, kvalifiserte til triumf.¹¹⁴ Laquers, hevder derimot at det var øverste grad av *Auspisium* og ikke *Imperium* som var avgjørende for å kvalifisere til å feire en triumf. Ifølge Laquers teori var triumfen opprinnelig en takkefest, en hyllest til gudene, *Honos Deorum*. Laquers vektlegger derfor *Auspisium* som den avgjørende faktoren for å bestemme hvem som kunne feire triumf. Versnel på sin side, er uenig i Laquers teori. Han hevder at Laquers teori ikke tar høyde for imperatortittelens sentrale rolle for retten til triumffeiiring.¹¹⁵

Versnel peker på utfordringen med å avgjøre hvorvidt det var *Imperium* eller *Auspisium* som var den mest kritiske faktoren for å bestemme hvem som kunne feire triumf. For Versnel er det helt klart at triumfen inneholdt elementer av en takkefest til gudene, *Honos Deorum*. Ofringen i Jupiter tempelet på Capitol er et bevis på dette, men ofringen var ifølge Versnel, ikke det sentrale i feiringen. I tillegg skriver Versnel at ofringen var til én gud, Jupiter, og ikke til guder mer allment, slik *Honos Deorum* feiringen var.¹¹⁶

Siden personer med *Imperium* også hadde *Auspisium* er det vanskelig gå skille den ene faktoren fra den andre.¹¹⁷

4.7 Klær og ornamenter: *Vestis Iovis* og *Ornatus Iovis*

Tidligere forskning på den romerske triumfen har diskutert hvorvidt den seiersrike magistraten som feires under triumfen var ment å fremstille guden Jupiter eller de tidlige kongene av Roma. Historikere har diskutert betydningen av triumfatorens fremtreden, klær og gjenstander.

Den triumferende magistraten bar en bekleddning som bestod av flere deler. En *Tunica Palmata* som var en tunika brodert med gulltråd. I tillegg bar han, en lillafarget toga kjent som *Toga Picta*. Lillafargen var svært eksklusiv i den antikke verden, og ble fremstilt ved å knuse en bestemt type skjell fra purpurneglen kalt «*Murex*». Fargen skjellene produserte var en kraftig

¹¹³ Versnel. *Triumphus*. 168-70; Jeg har ikke fått tak i Mommsens verk til denne oppgaven, derfor bruker jeg henvisning fra Versnel.

¹¹⁴ Versnel. *Triumphus*. 168-70

¹¹⁵ Versnel. *Triumphus*. 174

¹¹⁶ Versnel. *Triumphus*. 174

¹¹⁷ Versnel. *Triumphus*. 175

mørk lillafarge som under konge tiden var forbeholdt konger. Etter den siste kongen ble jaget fra Roma i år 553 ble fargen forbeholdt senatorene.¹¹⁸ Senatorene bar hvite togaer med lillafarget kant kjent som *Toga Praetexta*. Opprinnelsen til kongenes eksklusive bruk av lillafargen har ifølge H.S. Versnel en sammenheng med guden Jupiter.¹¹⁹

Klærne var en representasjon av klærne til guden Jupiter. Klærne, *Tunica Palmata* og *Toga Picta* ble kalt *Vestis Iovis* (Jupiters klær). Sammen med et septer og en laurbærkrans gikk det under fellesbetegnelsen *Ornatus Iovis* og som kan kan oversettes med Jupiters ornamenter. *Vestis Iovis* var forbeholdt kongene under kongetiden, de ble under republikken brukt av romerske magistrater som feiret triumf. I tillegg ble drakten brukt av lederen for høytidsfesten *Ludi Romani*.¹²⁰ Ifølge Livius var klærne og septeret forbeholdt romere og ble båret under store seremonier. Det forekom at Roma ga bort antrekket i gave til sine allierte.¹²¹ Et eksempel var da Romas allierte i Nord-Afrika, Massinissa, ble tildelt *Ornatus Triumphalis*. Disse gavene ble av romerne ikke ansett for å være ekte, de utgjorde kun en kopi av *Ornatus Iovis*.¹²² Blant romerne var det kun magistrater som feiret triumf som kunne bære *Ornatus Iovis*. *Ornatus Iovis* var et tegn på makt. Spørsmålet som melder seg, er om drakten representerte Romas militære makt eller Romas rett til makt, da antrekket representerte guden Jupiter.

Representerte magistraten, ikledd *Ornatus Iovis* guden Jupiter eller de tidlige kongene i Roma? En mulig fortolkning kan være at en magistrat ikledd *Ornatus Iovis* representerte Jupiter og hans nære forhold til Roma. Drakten var en representasjon av Jupiter og bekreftet Jupiters ønske om fremgang og storhet for Roma. Dette medfører at magistraten og triumfen er en gudommelig feiring og at triumffeiringen var en takkefest til Jupiter.

4.7 Klærne som en representasjon av Rex (Konge)

Et annet alternativ er å se på magistraten ikledd *Ornatus Iovis* som en representasjon av romerske konger (Rex). En slik tolkning plasserer magistraten som den erobrende aktøren og triumfen blir en feiring av magistraten som person, hans ferdighet og storhet. En slik tolkning plasserer hovedaktøren utenfor gudenes kontroll. Mest sannsynlig er det, som med mye annet i det romerske samfunnet, representerte *Ornatus Iovis* en kombinasjon av Jupiter og Rex. I

¹¹⁸ Liv. 1. 60.

¹¹⁹ Versnel. *Triumphus*. 74

¹²⁰ Versnel. *Triumphus*. 74

¹²¹ Liv. 30. 15; 31. 11; 42. 14; Tacitus. *Ann.* 4. 26; Boyce. «The Origin of «Ornamenta Triumphalia»». 130

¹²² Versnel. *Triumphus*. 74

Frazers øyne var den triumferende magistraten en arvtaker til tidlige «italienske» kongene fra førromersk tid, og som konger ble oppfattet som å være sidestilt med guder. Beard støtter Frazers påstand.¹²³

Beard presenterer nok en teori om magistratens rolle i triumfen. Teorien ser triumfatoren som en skikkelse som beveget seg mellom rollene som konge og gud flere ganger under selve feiringen. Beard beskriver hvordan magistraten representerte et levende bilde av guden Jupiter samtidig som han, ifølge Beard, forhandlet om gudommelig tilstedeværelse.¹²⁴ Slik jeg oppfatter teorien så var triumfatorens rolle å ledsage og påkalle Jupiter til feiringen, samtidig som triumfatoren gjennom bekledning og fremtreden utgjorde et medium for å utrykke Romas takknemlighet overfor Jupiter. Denne teorien har møtt mye motstand. Et av de fremste argumentene mot et slikt syn har stilt spørsmål ved hvorfor triumfatoren ikke bar et lyn i hånden slik Jupiter ble framstilt i Capitoltempelet.¹²⁵ Et motargument finner vi i tekstene til Dionysios av Halikarnassos som beskriver hvordan etruskerne ga den romerske kongen Tarquinius en gylden krone, et speter utsmykket med en ørn og en lillafarget toga dekorert med gulltråd.¹²⁶ Dionysios skriver at Tarquinius mottok disse gjenstandene for å beære gudene. Kildegrunnlaget for påstanden til Dionysios er svakt, og selv i romersk tid var kunnskap om kongetiden ganske så omtrentlig. Derfor kan vi ikke med sikkerhet forholde oss til Dionysios utlegning. Mest sannsynligvis skrev Dionysios om sin samtids syn på og forståelse av *Ornatus Iovis*. Beard støtter synet på at Dionysios gjengir sin samtids syn. Hun understreker at en mulig forklaring på de kongelige opprinnelsehistoriene kan spores til tiden etter Julius Caesar og kan være begrunnet i behovet for å legitimere makt ved å trekke på tradisjoner.¹²⁷

4.8 Jupiters klær - *Vestis Iovis*

Nok en teori knyttet til *Vestis Iovis* hevder at klærne tilhørte Jupiterstatuen i Capitoltempelet, og at de triumferende magistratene lånte Jupiters klær fra tempelet under triumfen. Livius

¹²³ Beard. *The Roman Triumph*. 226

¹²⁴ Beard. *The Roman Triumph*. 226

¹²⁵ Beard. *The Roman Triumph*. 227

¹²⁶ Dion Hal, *Ant.* 3.61-2:“(…)were brought to Tarquinius together with the other royal ornaments, just as the Romans even to-day give sceptres and diadems to kings in confirmation of their power(…)”; 4.74:“(…) these sceptres and golden crowns, the purple and gold-embroidered robes — unless it be upon certain festal occasions and in triumphal processions, when the rulers will assume them in honour of the gods(…)”; Beard. *The Roman Triumph*. 227

¹²⁷ Beard. *The Roman Triumph*. 233

beskrev romerske magistrater som gikk opp til Capitolhøyden i det han beskrev som «utsmykket i klærne til Jupiter Optimus Maximus».¹²⁸

Beard hevder at en slik teori møter på en rekke problemer. Et av problemene var at alle triumferende magistrater da måtte bruke samme drakt uavhengig av personlig størrelse. I tilfellet med to triumferende magistrater som under Vespasian og Titus ville kun den ene kunne bruke Jupiters klær. Et annet problematisk punkt her, er knyttet til Pompeius sin begravelse. Under begravelsen ble triumfklærne hans kastet på begravelsesbålet.¹²⁹ Vi vet at Triumfbekledning kunne benyttes under begravelser av konsuler som hadde feiret triumf.¹³⁰ Pompeius begravelse indikerer at antrekket som ble båret under en triumf ikke var det samme hver gang. Da må antrekket ha blitt laget nytt for hver triumf som ble holdt. Det gir også mening når vi vet at enkelte suksessfulle magistrater fikk retten til å bære triumfklær utenfor en triumfkontekst. Konsuler delte neppe en drakt seg imellom. En alternativ forklaring kan være at triumfdraktene ble skap som kopier av den drakten som Jupiterstatuen bar.

4.9 *Ornatus Iovis* utenfor triumfen

Dersom vi studerer triumfen under senrepublikken finner vi flere eksempler på at *Ornatus Iovis* og *Vestis Iovis* ble brukt utenfor en triumf. Den første vi kjenner til som ble beåret med retten til å bære triumfklær utenfor en triumffeiring var L. Aemilius Paullus (ca. 165 fvt.), som fikk rett til å bære triumfklær under sirkusleker.¹³¹

Da Marius bar klærne i Senatet avstedkom dette sterke reaksjoner fra de andre senatorene.¹³² Dette er en hendelse som forteller oss hvordan senatorene forholdt seg til bruk av *Ornatus Iovis* utenfor en triumf. Marius' eksempel ble senere fulgt av Pompeius og Caesar. Etter at Pompeius hadde feiret sin store triumf i år 69 fvt. ble han beåret med retten til å bære triumfklær under offentlige leker. Pompeius benyttet seg av denne retten til å bære triumfklær kun en gang.¹³³

¹²⁸ Liv.10.7.10:

”(...)qui Iovis optimi maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem uectus in Capitolium ascenderit(...)“(...) apparelled in the splendid vestments of Jupiter Optimus Maximus(...)”; Beard. *The Roman Triumph*. 226

¹²⁹ Beard. *The Roman Triumph*. 230

¹³⁰ Boyce. «The Origin of «Ornamenta Triumphalia»». 130

¹³¹ Plut. *Aem.*56.5; Beard. *The Roman Triumph*. 230

¹³² Plut. *Mar.* 12.5: ”Marius called the senate into session on the Capitol, and made his entry, either through inadvertence or with a vulgar display of his good fortune, in his triumphal robes; but perceiving quickly that the senators were offended at this, he rose and went out, changed to the usual robe with purple border, and then came back.“; Beard. *The Roman Triumph*. 228

¹³³ Vell. Pat. 51.40: «the tribunes of the people, Titus Ampius and Titus Labienus, proposed a law that at the games of the circus Pompey should be permitted to wear a golden crown and the full dress of the triumphator, and at the theatre the purple-bordered toga and the golden crown. But he forbore to use this honour more than

Mottagelsen Pompeius fikk ved å benytte klærne var klart negative. Det kommer tydelig frem av hendelsene knyttet til Pompeius og Marius at Senatet og det romerske folket anså bruken av triumfbekledning utenfor en triumf som upassende.

Caesars ble også beæret med en rekke privilegier knyttet til triumfbekledning. Han kunne bruke triumfbekledning under alle offentlige leker og feiringer og han kunne bevege seg rundt i Roma ikledd triumfklær. I tillegg kunne Caesar benytte triumfbekledning når han ofret til gudene.¹³⁴ En slik bruk av triumfbekledning utenfor en triumf var uvanlig i Roma. Magistratenes privilegier knyttet til bruk av triumfklær utenfor en triumf, kan sees som et forvarsel på utviklingen av triumfbekledningens rolle under og etter Augustus.

4.10 *Corona Etruska* og *Corona Triumphalis*

I tillegg til å bære bekledningen *Vestis Iovis* bar den triumferende magistraten en krone på hodet. Versnel argumenterer for at kronen som ble båret av imperatorene var en tradisjon som stammet fra dyrkelsen av Jupiter og ikke fra de romerske kongene. Versnel argumenterer for at den gylne kronen som ble holdt over hodet til imperatoren var en gullkrone hentet fra Jupiters tempel på Capitol (*Corona Etruska*). Versnel argumenter videre med at kronen var for tung til å bæres på hodet og derfor måtte holdes oppe av en slave. Når denne kronen ble brukt i en triumf ble den kalt *Corona Triumphalis*.¹³⁵ Beard skriver at slik som moderne historikere beskriver triumferende magistrater med kroner, kranser, smykker og fargefulle klær så ender vi med en overpyntet magistrat. Om problemstillingen rundt kronen og de ulike kransene som beskrives, hevder hun at magistraten mest sannsynlig både bar en krans og en krone.¹³⁶ Beard presenterer en forklaringsmodell som inkluderer flere teorier og som samtidig skaper klarhet i magistratens fremtoning.

once, and indeed that was itself too often.”; Cass Dio. 37.21.3-4 :”*Nor did he contrive to receive any other extravagant honour, or even accept such as had been voted him in his absence, except on a single occasion. These consisted in the privilege of always wearing the laurel wreath at all public games, and arraying himself in the cloak of a general at all of them, as well as in the triumphal garb at the horse-races.*”

¹³⁴ Appian BC 2.106: «(...)that he should himself sacrifice always in triumphal costume(...)”; Cass Dio 44.4.2: “(...)First, then, they voted that he should always ride, even in the city itself, wearing the triumphal dress(...)”

¹³⁵ Versnel. *Triumphus*. 75

¹³⁶ Beard. *The Roman Triumph*. 228-9

4.11 *Imperator* – Jupiter og Rex

Plinius (den eldre) skriver at den triumferende magistraten fikk malt ansiktet rødt som del av triumffeiringen.¹³⁷ Rødfargen skal ha representert Jupiter slik guden ble fremstilt i Capitoltempelet. Der stod det en terrakottastatue som regelmessig ble malt rød.¹³⁸ Rødfargen kan ha indikert at magistraten var sidestilt med eller en representasjon av Jupiter. Versnel argumenterer for at rødfargen og klesdrakten opprinnelig stammet fra Etruskerne. Etruskerne så ikke noe problematisk i at mennesker kledde seg opp som guder.¹³⁹ Beard omtaler Versnells funn og påpeker at hans teori forener de ulike syn på den triumferende magistratens rolle.

For Versnel er derfor triumfatoren både en representasjon av etruskiske konger og en representasjon av guden Jupiter.¹⁴⁰ Beard presenter også en annerledes teori som hevder at rødfargen og bekledningen var ment å representere en statue og ikke en gud.¹⁴¹ Hva angår selve rødmalingen er ulike teorier presentert, der enkelte hevder at malingen opprinnelig var fienders blod og at blodet i ansiktet representerte en overtakelse av fiendenes energi eller magiske kraft.¹⁴² Beard skriver at vi ikke har noen beviser på at den triumferende magistraten måtte være malt rød i ansiktet. Det foreligger heller ikke dokumentasjon på at det eksisterte et forhold mellom den triumferende magistraten og en terracottastatue av Jupiter. Beard følger opp med å skrive at etter ca. 85 fvt. ville sannsynligvis ikke statuen vært laget av terrakotta. Dersom teorien skulle stemme så ville triumfatoren ha representert en statue som ikke lenger eksisterte i Roma. Beard konkluderer derfor med at triumfatorene ikke var malt røde i ansiktet.¹⁴³

4.12 Rüpkes teori

Jörg Rüpke poengterer i boken «Peace and War in Rome» at bekledningen til triumfatoren ville vært helt fremmed i en hvilken som helst annen situasjon. *Ornatus Iovis* og andre ornamenter assosiert med Jupiter ble oppbevart i Capitoltempelet. Den triumferende magistraten lånte bekledningen av Jupiter og leverte den tilbake etter triumfen. Forholdet ble markert ved at triumfatoren donerte sin *Corona Etruska* til Jupiter i Capitoltempelet, som en avsluttende symbolhandling på triumfen. Seremonien markerte samtidig magistratens retur til det sivile liv

¹³⁷ Pliny. *HN*. 33.3-2; Beard. *The Roman Triumph*. 231

¹³⁸ Beard. *The Roman Triumph*. 226

¹³⁹ Versnel. *Triumphus*. 91-92

¹⁴⁰ Beard. *The Roman Triumph*. 227

¹⁴¹ Beard. *The Roman Triumph*. 231

¹⁴² Beard. *The Roman Triumph*. 231

¹⁴³ Beard. *The Roman Triumph*. 232

da han mistet utøvende makt som han besatt gjennom *Imperium* og *Auspicium*.¹⁴⁴ Ifølge Rüpke tyder derfor mye på at det ikke eksisterte et tydelig skille i triumfen mellom den triumferende magistraten, representasjoner av Jupiter og representasjoner av konger. Beard skriver at historikeren L. Bonfante Warren støtter teoriene til Versnel og Rüpke, men Warren hevder at det er mulig å spore innføringen av triumfatorens ulike rolleforståelser til ulike tidsperioder i Romas historie. Warren hevder at representasjonen som etruskisk konge er den eldste av rollene. Først etter kontakten med de greske statene blir forestillingen om guddommelig representasjon gjennom mennesker et sentralt element i triumfen.¹⁴⁵

4.13 Om ruten og religiøse monumenter: *Porta Triumphalis*

Triumfporten, *Porta Triumphalis*, er omstridt innenfor studier av triumfen. Historikere diskuterer hvorvidt det eksisterte en egen port, som utelukkende ble brukt under triumfer eller om en slik port overhode eksisterte.¹⁴⁶ Beard skriver at porten kun blir nevnt fire ganger i de antikke kildene. Cicero beskriver porten når han angriper sin mostander Cnaeus Calpurnius Piso som vendte hjem til Roma. Cicero skrev at det ikke hadde noen betydning hvilken port Piso gikk gjennom, så lenge det ikke var triumfporten.¹⁴⁷ Videre skriver Beard at triumfporten beskrives tre ganger i forbindelse med Augustus begravelse da det ble diskutert hvorvidt Augustus kropp skulle fraktes ut til Marsplassen gjennom triumfporten.¹⁴⁸ En skildring av Cassius Dio beskriver hvordan porten ble åpnet etter et vedtak fra Senatet.¹⁴⁹ Beard diskuterer hvorvidt Cassius Dios beskrivelse betyr at porten vanligvis var stengt og at den kun ble åpnet i forbindelse med triumffeiinger.¹⁵⁰ Josephus beskrev også triumfporten under Vespasian og Titus triumf i 71 evt.¹⁵¹

Det eksisterer en rekke teorier om triumfportens funksjon. En av teoriene peker på at porten hadde en rensende funksjon på de hjemvendende militære styrkene.¹⁵² Ved å passere gjennom triumfporten ble soldater og offiserer rensset for ulike krefter som kunne følge med dem etter et krigstokt. Romerne trodde at de beseirede fiendenes sjeler eller magiske kraft kunne påvirke

¹⁴⁴ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 238-9

¹⁴⁵ Beard. *The Roman Triumph*. 227-8

¹⁴⁶ Beard. *Religions of Rome*. 96

¹⁴⁷ Cic. *Pis*. 55

¹⁴⁸ Tac. *Ann*. 1.8; Tacitus. *Årbøkene*. 34; Suet. *Aug*. 100.2; Cass Dio. 56.

¹⁴⁹ Cass Dio. 56

¹⁵⁰ Beard. *Religions of Rome*. 96

¹⁵¹ Jos. *Bel Iud*. 7.4; Josephus. *Den jødiske krig*. 462

¹⁵² Beard. *Religions of Rome*. 97; Rüpke. *Peace and War in Rome*. 228-9

eller henge seg på soldatene og dermed bli med tilbake inn i Roma.¹⁵³ Romerne fryktet at hvis slike ånder kom seg inn i Roma så ville de bringe med seg ulykke.¹⁵⁴ Triumfporten holdt slike ånder ute.

Versnel har en egen teori om triumfporten. Han ser ritualet som en etruskisk seremoni med gresk opprinnelse. Versnel viser til Hellas der det var vanlig at vinnere av de olympiske leker eller andre konkurranser måtte returnere hjem til sin byen gjennom et hull i bymuren. Hullet ble skapt kun for at vinneren skulle komme inn og hullet ble murt igjen etter personen var inne i byen. Formålet med handlingen var å fange den såkalte gode «kraften» (flaks eller lykke) innenfor bymuren.¹⁵⁵ Teorien til Versnel kan brukes som en forklaring for meningen med triumfporten. Eksisterte porten og ble den kun ble brukt til hjemvendende seiersrike magistrater eller var porten kun symbolsk og representerte et hull i bymuren?¹⁵⁶ Versnel forklarer hensikten bak en egen port som kun ble brukt for å slippe inn seiersrike magistrater og hans soldater. Formålet var å fange den gode kraften slik at Roma kunne fortsette å seire mot sine fiender. Hvorvidt porten var en port eller et hull som ble tettet igjen for hver gang en triumfator passere er usikkert. Her er historikerne ikke kommet frem til en klar konklusjon.

4.14 Templer og Monumenter: Punerkrigene og byggeboom

Ruten ble til som en følge av en massiv byggeaktivitet i Roma på 300- og 200-tallet fvt. Etersom Roma vant kriger og erobret territorier i bla. Kartago, Hellas, Spania og Gallia, feiret en rekke seiersrike magistrater triumf. Knyttet til triumfene sponset magistrater en rekke triumfbygg som teatre, sirkus, søyler, portikoer og templer. Maggie L. Popkin skriver i «The Architecture of the Roman Triumph» at monumentene skapte et dekorert bakteppe og førte til en gradvis fastleggelse av en rute for triumfen.¹⁵⁷

Popkin skriver at byggverk oppført langs triumfruten så en «boom» på 300- og 200-tallet fvt., samtidig som Roma opplevde store territorielle ekspansjoner etter seire mot Kartago og Makedonia. Situasjonen frembrakte en intens konkurranse blant det romerske aristokratiet om

¹⁵³ Versnel. *Triumphus*. 139-40

¹⁵⁴ Versnel. *Triumphus*. 139-40

¹⁵⁵ Versnel. *Triumphus*. 158

¹⁵⁶ Versnel. *Triumphus*. 158

¹⁵⁷ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 3

å bygge de største og mest imponerende byggverk. Templer og andre seiersmonumenter ble reist av mektige familier som ønsket å forevige familiens bragder.¹⁵⁸

Byggene var ofte et resultat av magistrater som hadde forpliktet seg til å bygge templer til gudene dersom de seiret i krigen. Tradisjonen ble kalt *Votum* og gikk ut på å dedikere en andel av krigsbyttet til å bygge et tempel dedikerte til en guddom.¹⁵⁹ Under senrepublikken endret det religiøse aspektet seg og permanente seiersmonumenter ble reist for å feire magistratens bragder.¹⁶⁰ Templer ble fortsatt bygget, men de utgjorde kun et av flere mulige typer seiersmonumenter en magistrat kunne oppføre.

4.15 Jupitertempelet: *Spolia* og *Spolia Opima*

Plutarch beskriver bla. hvordan Romulus var den første til å donere *Spolia Opima* til Jupiter. *Spolia Opima* var den fiendtlige hærførerens rustning vunnet i kamp og var den ypperste av alle krigsbytter. *Spolia* var ordet for erobret gods eller bytte. For at magistrat skulle vinne *Spolia Opima* måtte han nedkjempe motstandernes hærfører i hånd til hånd kamp. Ifølge Plutarch var Romulus den første til å donere *Spolia Opima* til Jupiter. Romulus sin donasjon dannet grunnlaget for alle fremtidige triumffeiringer og tradisjonen med å donere *Spolia Opima* til Jupiter.¹⁶¹ Hendelsen viser også hvor sentral Jupitertempelet er for triumffeiringen. Selve målet med feiringen var tempelet. *Spolia Opima* var ikke så utbredt å donere til guden Jupiter siden det kun ble vunnet i kamp tre ganger i Romas historie. Første gang av Romulus i kamp mot kongen av Caeninenserne.¹⁶² Andre gang av A. Cornelius Cossus i 437 fvt. i kamp mot Lars Tolumnius.¹⁶³ Og til slutt M. Claudius Marcellus i 222 fvt. i kamp mot Viridomarus prins av Insubrerne.¹⁶⁴ Romerne påstod at triumfen opprinnelig kom fra feiringen da Romulus donerte

¹⁵⁸ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 3

¹⁵⁹ Rüpke. *War and Peace in Rome*. 241

¹⁶⁰ Warrior. *Roman Religion*. 62-3

¹⁶¹ Plut. *Rom.* 16.6: “ (...)Romulus(...) considering how he might perform his vow in a manner most acceptable to Jupiter and accompany the performance with a spectacle most pleasing to the citizens, cut down a monstrous oak that grew in the camp, hewed it into the shape of a trophy, and fitted and fastened to it the armour of Acron, each piece in its due order. Then he himself, girding his raiment about him and wreathing his flowing locks with laurel, set the trophy on his right shoulder, where it was held erect, and began a triumphal march, leading off in a paean of victory which his army sang as it followed under arms, and being received by the citizens with joyful amazement. This procession was the origin and model of all subsequent triumphs, and the trophy was styled a dedication to Jupiter Feretrius, so named from the Roman word "ferire," to smite (...) And such spoils were called "opima," (...) And only to a general who with his own hand has performed the exploit of slaying an opposing general, has the privilege of dedicating the "spolia opima" been granted.

¹⁶² Liv. 1.10.4; Plut. *Rom.* 16; CIL. 10.809; Versnel. *Triumphus*. 307.

¹⁶³ Liv. 4. 19. 5; 4. 20. 2; Plut. *Rom.* 16; Versnel. *Triumphus*. 307.

¹⁶⁴ Plut. *Marc.* 8; Liv. 20; Val Max. 3.2.5; Versnel. *Triumphus*. 307

Spolia Opima til Jupiter. Siden *Spolia Opima* var svært sjelden ble det vanlig å donere *Spolia* (krigsbytte).

Versnel henviser til G.C. Picard som hevdet at å donere *Spolia* (krigsbytte) til Jupiter var en romersk tradisjon som hadde likhetstrekk med triumfen. Da Tarquinerne (kongene) brakte med seg «Capitolkulten» til Roma så endret de tradisjonen med å donere selve *Spolia* og gikk over til å donere en laurbærkrans som en symbolsk donering av *Spolia*.¹⁶⁵ Tradisjonen stammet altså fra *Spolia Opima* som var svært sjelden, gikk via *Spolia* som til slutt ble til en symbolsk laurbærkrans. Ved å donere en laurbærkrans i stedet for *Spolia Opima* eller *Spolia*, kunne magistraten fortsatt takke Jupiter og avslutte krigen ved å donere til Jupiter.

4.16 Oppsummering.

Religiøse aspekter var fremtredende i triumfen. Triumfen feiret seier i krig, men var religiøst betinget. For å kommandere tropper og å være suksessfull i krig måtte en magistrat ha *Imperium* og inneha *Auspicium*, som var nødvendig for å tolke guddommelige tegn. *Auspicium* var også nødvendig for å få *Imperium* som var den retten til å kommandere soldater. *Auspicium* og *Imperium* var derfor nødvendig for å kunne bli utropt til *Imperator*, som igjen var nødvendig for å få feire en triumf. Hvis en magistrat hadde blitt utropt til *Imperator* så kunne han forespørre Senatet om å feire en triumf. Senatet måtte møte imperatoren utenfor Romas hellige bygrense *Pomerium* for å svare på triumfforespørselen. *Pomerium* markerte grensen for militære kommandoer. Hvis magistraten krysset *Pomerium* før en triumffeiiring mistet han sitt *Imperium* og muligheten til å feire en triumf. Sammen utgjorde *Auspicium*, *Imperium* og *Imperator* en kombinasjon av religiøse og militære titler som var nødvendige for å få feire en triumf.

Under triumfen var triumfatoren ikledd en drakt som minnet om klærne båret av Jupiterstatuen i Capitoltempelet. Samlet het klærne *Vestis Iovis* og bestod av en lillafarget toga (*Toga Picta*) og en gullbrodert tunika (*Tunica Palmata*). I tillegg til klærne bar triumfatoren ornamenter som et septer, en bunt med myrt, en laurbærkrans og en gullkrone (*Corona Etruska*). Sammen utgjorde klærne og ornamentene drakten *Orantus Iovis*. *Ornatus Iovis* var bekledningen som ble brukt av triumferende magistrater.

¹⁶⁵ Versnel. *Triumphus*. 312

Roma var sentral for triumffeiringen. Alle triumfer ble avsluttet foran Jupitertempelet og triumfen beveget seg dit gjennom Romas gater. I en periode forsøkte magistrater som ble nektet å feire triumf å holde egne triumfer på Albanfjellet (*Mons Albanus*). Disse ble nedtegnet i kalenderen (*Fasti*), men ble betegnet som Albanertriumfer, altså ikke som en ekte triumf. Roma som sted, var avgjørende for triumfen. Et sentralt sted for feiringen var Triumfporten. Triumfportens eksistens er et omstridt tema blant historikere. Det er vanskelig å fastslå om porten eksisterte og hvor den stod. Porten spilte en avgjørende religiøs rolle i triumfen siden den markerte skillet mellom den sivile og militære sfæren, *Pomerium*. Porten kan ha fungert som en form for renselsesprosess for soldatene og en port som holdt en magistrats gode krefter inne i Roma. Triumfporten betydning var både som fysisk skille og som et religiøst magisk fokus.

Kapittel 5: Titler og prosedyre - *Auspicium, Imperium og Imperator* – utvikling under keisertid

5.1 Innledning:

I dette kapittelet vil jeg studere triumfer under den tidlige keisertiden og undersøke om forutsetningene for å feire triumfer endret seg, med særlig vekt på de religiøse aspektene. Augustus reserverte gradvis triumfen for selv og egen familie. Det er derimot ikke gitt at denne monopoliseringen av triumfen var like åpenbar for romerne som levde under Augustus regjeringstid. Etter at Augustus feiret triumf i år 29 fvt. var det kun en håndfull romerske magistrater som ikke var tilknyttet keiserfamilien som feiret triumfer. Eksempler er Licinius Crassus i 28 fvt., Sempronius Atradius (*ex Africa*) i 21 fvt. og triumfen til Cornelius Balbus (*ex Africa*) i 19 fvt.¹⁶⁶ Etter disse triumfene gikk det mange år før romerne opplevde enda en triumf og fra da av var den kun medlemmer av keiserfamilien som feiret triumf. I dette kapittelet ønsker jeg spesielt å undersøke hvordan den politiske endringen i Roma påvirket de religiøse aspektene som var nødvendige forutsetninger for å få feire en triumf.

5.2 Overgangsperiode.

Carsten Lange undersøker i artikkelen «For Rome or for Augustus? Triumphs Beyond the Imperial Family in the Post-Civil War Period» om det skjedde endring i måten triumfer ble feiret på, i en tiårsperiode etter slaget ved Actium (31 fvt.). Lange tar for seg ti-års perioden og spør om triumfer feiret av personer utenfor keiserfamilien ble benyttet til å fremme triumfatorenes prestisje eller om feiringen fungerte som et middel for å sementere Augustus eget grep om makten.¹⁶⁷

Lange viser til at triumfene som fulgte i tiårsperioden i kjølvannet av borgerkrigsperioden også reflekterte romernes endrede holdninger som følge av disse borgerkrigene.¹⁶⁸ Jeg forstår Lange slik at romerne utviklet større aksept for autokrati som en følge av borgerkrigene. Det enmannsstyre som begynte med Julius Caesar som diktator ble etterfulgt av Octavians mer subtile form for enmannsstyre. Hvordan utviklet triumffeiiringen seg gjennom den turbulente borgerkrigsperioden frem til år 19 fvt., da den siste personen utenfor keiserfamilien feiret

¹⁶⁶ Degrassi. *Fasti Capitolini*.

¹⁶⁷ Lange. "For Rome or for Augustus? Triumphs beyond the Imperial Family in the Post-Civil-War Period". 1

¹⁶⁸ Lange. "For Rome or for Augustus? Triumphs beyond the Imperial Family in the Post-Civil-War Period". 2

triumf? Hvem feiret triumfer under borgerkrigene og hvordan forholdt romerne seg til de religiøse aspektene knyttet til triumffeiringen?

5.3 Uthuling av triumfen. Actium og andre borgerkrigstriumfer

Den 13, 14 og 15 august i år 29 fvt. feiret Octavian sin trippeltriumf. Feiringen var for seire i Dalmatia, Actium og Egypt. ¹⁶⁹ Av de tre feiringen var seieren i Actium, over Marcus Antonius, en seier over andre romerske soldater i en borgerkrig. Selv om Octavian forsøkte å presentere seieren som en seier mot Hellas, var realiteten en annen. Feiring av seire over medborgere gikk imot det tradisjonelle synet på hva som kvalifiserte til å feire triumf. Östenberg beskriver hvordan romerne oppfattet krig som en kamp mellom «oss» og «dem». En slik forståelse av oss mot dem (verden) gjennomsyret det romerske samfunnet. Roma så på sin rolle i verden som om de var i en konstant kamp mot omverdenen, og romerne anså seg selv som beskyttere av allierte mot andre fremmede. ¹⁷⁰

Under borgerkrigene kjempet romere mot romere. Konfliktene brøt med Romas selvbilde som beskytter av egne borgere og allierte mot eksterne trusler. ¹⁷¹ Borgerkrigene førte til at romerne mistet sin referanseramme for å forstå krig, som nå ikke lenger var «oss» (romere) mot «dem» (fremmede). ¹⁷² Begynnelsen på endringene kan spores til Sulla da han feiret en triumf etter seier i borgerkrig mot Marius den yngre. ¹⁷³ Sulla sin seier ble beskrevet som en seier over Mithradates slik den ble bevart i kalenderen *Fasti Triumphales*. ¹⁷⁴ Sulla hadde riktig nok kjempet mot Mithradates, men hadde avbrutt krigen for å vende hjem pga. borgerkrigen mot Marius. Derfor kan det stilles spørsmål ved hvorvidt Sulla virkelig var kvalifisert til å feire en triumf. Slik det står beskrevet i Valerius Maximus verk så var det et krav at krigen var avsluttet før en triumf kunne feires. ¹⁷⁵ Sulla hadde riktig nok sluttet fred med Mithradates, men freden var skjør og krigen ville blusse opp igjen på et senere tidspunkt. På den andre siden så var Sulla i en ubestridt maktposisjon etter seieren mot Marius den yngre. Denne maktposisjonen kan forklare hvorfor Sulla kunne feire en triumf etter en seier mot romere uten at han møtte motstand fra Senatet. Ingen kunne gå imot Sulla i tiden etter borgerkrigen mot Marius. Selv om Sulla feiret en triumf etter borgerkrigen mot Marius så presenterte han triumfen som en seier mot

¹⁶⁹ Cass Dio. 51.21

¹⁷⁰ Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 183

¹⁷¹ Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 183

¹⁷² Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 181-2

¹⁷³ Pliny. *HN*. 33.16; App. *BC*. 1.94

¹⁷⁴ DeGrassi. *Fasti Capitolini*.

¹⁷⁵ Val Max. 2. 7. 8.

Mithradates.¹⁷⁶ Situasjonen tyder på at Sulla var varsom med å bryte regler knyttet til triumfen og at disse reglene ble ansett som viktige. Sulla hadde riktignok vunnet over Mithradates og kunne med rette hevde at triumfen feiret det, men for borgerne i Roma var realiteten at Sulla hadde beseiret Marius støttespillere og feiret en triumf kort etter. Som diktator kunne nå Sulla diktere til Senatet at han skulle feire en triumf. Denne fremgangsmåten må ha påvirket, kanskje endret, prosedyrene for hvordan en magistrat ble tildelt en triumf. Sulla trakk seg tilbake fra politikk to år senere i 79 fvt., etter å ha reformert Senatet.¹⁷⁷ På tross av reformene fortsatte borgerkrigene som skapte en forvitring i de religiøse prosedyrene for triumffeiring.

Flere fulgte i Sullas fotspor og feiret triumfer for seiere over medborgere. Pompeius feiret også en triumf i kjølvannet av borgerkrigen mellom Sulla og Marius. Pompeius hadde selv, på det tidspunktet ikke innehatt noe offisielt embete og brøt dermed alle regler knyttet til tildeling av triumffeiring. Ifølge den romerske historikeren Plutarch var Sulla opprinnelig en motstander av at Pompeius skulle få tillatelse til å feire en triumf, men etter at Pompeius sa at flere hyllet den stigende solen framfor den synkende, lot Sulla han få feire en triumf.¹⁷⁸ Pompeius triumf ble feiret etter seire mot Domitius i Afrika. Domitius var en av Marius' støttespillere og krigen var helt klart en borgerkrig.¹⁷⁹ Sullas triumf kunne hevde å feire seier mot Mithradates samtidig som den feiret seier i borgerkrig, men Pompeius' triumf var utelukkende en borgerkrigstriumf.

Julius Caesar og Octavian feiret senere også triumfer etter seire i borgerkrig. Caesar viste til og med frem bilder av beseirede romerne, noe tilskuerne reagerte negativt på. Et bilde som skapte sterke reaksjoner illustrerte hvordan Cato (den yngre) tok sitt eget liv etter at Pompeius tapte mot Caesar i slaget ved Farsalos.¹⁸⁰ Alle triumffeiringene under borgerkrigene ble nedtegnet i *Fasti Triumphales* som fullverdige triumferinger, på tross av at triumfene feiret seire over andre romere.¹⁸¹ Utviklingen kan tyde på at triumfens tradisjonelle regler og religiøse rammer var i ferd med å brytes. Perioden må også sees som et unntak fra tidligere perioder ved at de religiøse forutsetningene for feiringen ble omgått. Rollene i borgerkrigene var annerledes, men de religiøse referanserammene forble uendret. Måten triumfene ble presentert for borgerne i Roma på og hvordan triumfene ble oppført i *Fasti Triumphales* kan betraktes som et stykke propaganda for å dekke over den brutale realitet bak triumfene.

¹⁷⁶ DeGrassi. *Fasti Capitolini*.

¹⁷⁷ Suet. *Sul.* 34

¹⁷⁸ Plut. *Pomp.* 14

¹⁷⁹ Plut. *Pomp.* 11

¹⁸⁰ Plut. *Cat. Mi.* 72.2; Appian. *BC.* 2.101.

¹⁸¹ Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 183

5.4 Roller i borgerkrigstriumfer

Triumfen hadde vanligvis tydelige rollebesetninger med tilhørende plasseringer i paraden. Fangene gikk foran triumfatoren i paraden og var adskilt fra de «bekransede» soldatene lengre bak. Östenberg skriver at fangene utgjorde en kontrast til romerne og var et symbol på noe underlegent. Rollene var tydelige og derfor var det enkelt for tilskuerne å vite hvem de skulle juble for og heie frem, og hvem som de skulle avsky og hetse.¹⁸² Östenberg skriver at triumfen ikke passet til å feire borgerkrig, hva enten man viste frem beseirede romere, slik som Caesar gjorde og fikk mye kritikk for, eller lot være å vise frem beseirede romere. Östenberg skriver at ved å la være å vise frem beseirede romere så risikerte man å gi dem mer oppmerksomhet.¹⁸³ Slik fremvisning av beseirede romere kunne virke mot sin hensikt. Östenberg skriver at fraværet av fremmede fiender i triumfen uthulet feiringens mening. Romerne skulle jo feire seier i krig og det beste eksempelet på seier var en beseiret fiende. Samtidig skulle triumfen fungere som trøst og gi romerne trygghet for deres storhet og rett til makt. Fraværet av ekte fiender i feiringen endret klart feiringen og Östenberg skriver at triumfen ble en ubalansert fremføring som ikke reflekterte virkeligheten. Feiringen mistet sine feirende og lindrende funksjoner.¹⁸⁴

5.5 *Imperium* og *Auspicious*: Utvikling under Augustus

Trippeltriumfen var de siste triumfene som Octavian feiret på egenhånd.¹⁸⁵ Med seg i triumfene hadde Octavian sin nevø, Marcellus, og sønnene til hans kone Livia, Tiberius og Drusus. Det faktum at Octavian valgte å inkludere familien sin i feiringen kan tyde på at triumffeingingen var i ferd med å få en ny mening og funksjon. Pat Southern skriver at det var mye symbolikk i hvordan Octavian viste frem arvtakere. Ifølge Southern vekket synet minner hos mange romere om hvordan Octavian i sin tid hadde deltatt under triumfene til Julius Caesar.¹⁸⁶ Octavian hadde selv på det tidspunktet ikke oppnådd noen militære seire.

Kort etter Augustus triumfer, ønsket M. Licinius Crassus å feire en triumf etter seire i Moesia i årene 29 og 28 fvt. Southern skriver at Crassus hadde blitt hyllet som *Imperator* av soldatene

¹⁸² Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 185

¹⁸³ Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 188

¹⁸⁴ Östenberg. "Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars". 188

¹⁸⁵ Cass Dio. 54.12.1-2

¹⁸⁶ Southern. *Augustus*. 108-9

sine og at han ønsket å donere sin *Spolia Opima* til Jupiter Feretrius som han hadde vunnet i slag. Crassus fikk muligheten til å feire sin triumf, men ble nektet å donere *Spolia Opima* med begrunnelsen at han selv ikke hadde innehatt den øverste kommandoen under krigen (høyeste grad av *Auspicium* og *Imperium*).¹⁸⁷ Kommandoen hadde ligget hos Augustus som hadde monopolisert alle de øverste kommandoene gjennom sin konsulære autoritet over alle krigerske provinser. Cassius Dio skriver at Crassus ønsket å gi seg etter felttoget og ønsket å feire triumf sammen med Octavian, men at Octavian ikke godkjente Crassus' Imperatortittel. Imperatortittelen reserverte Augustus for seg selv med begrunnelsen at det var han selv som hadde hatt den øverste kommandoen og at Crassus kun var en underordnet offiser i forhold til Augustus. På tross av mangelen på imperatortittel feiret allikevel Crassus triumf i 27 fvt.¹⁸⁸ Feiringen til Crassus bryter med hva som var normalt under Republikken. Slik Versnel beskrev kravene så var det avgjørende å være øverstkommanderende (*Dux*) under et krigstokt for å få feire en triumf. I tillegg måtte personen være utropt til *Imperator*.¹⁸⁹ Crassus var ikke øverstkommanderende og var ikke *Imperator*.

At Crassus fikk feire triumf, uten å ha blitt hyllet som *Imperator* og ble nektet å donere *Spolia Opima* er merkverdig. Begrunnelsen Augustus ga for at Crassus ikke fikk donere *Spolia Opima* var grad av kommando, men begrunnelsen gir ikke mening da Crassus allikevel fikk feire triumf. Slik vi så tidligere så var triumffeiringen nært knyttet til tradisjonen med å donere *Spolia Opima* (etter Romelus eksempel).¹⁹⁰ Vi må anta at Crassus donerte en laubærkrans til Jupiter som *Spolia*. Laubærkransen var en representasjon av *Spolia Opima*. Det fremstår derfor som uforståelig, sett i forhold til triumfens formelle regler, at Crassus ikke fikk donere *Spolia Opima*, noe han formelt hadde krav på, men måtte nøye seg med en symbolsk handling.

Tidligere i romersk historie var det utelukkende personen med høyeste grad av *Imperium* og *Auspicium* som kunne feire en triumf. Tilsvarende så var *Spolia Opima* kun donert til Jupiter tre ganger tidligere i historien (Romelus i ca. 752 fvt., Cossus i ca. 437 fvt. og Marcellus i ca. 222 fvt.).¹⁹¹ Felles for alle donasjonene av *Spolia Opima* var at de ble gjort av den øverstkommanderende magistraten, *Dux*. Triumfen til Crassus var en triumffeiring for en magistrat under Augustus som ikke fikk beholde imperatortittelen eller donere *Spolia Opima* i Jupitertempelet. Kildene forteller oss at Crassus ikke fikk donere *Spolia Opima*, men de sier

¹⁸⁷ Cass Dio. 51.24

¹⁸⁸ Cass Dio. 51.25

¹⁸⁹ Versnel. *Triumphus*. 313

¹⁹⁰ Versnel. *Triumphus*. 312

¹⁹¹ *Spolia Opima* vunnet av Romelus: Liv. 1. 10; Cossus: Liv. 4. 20; Marcellus: Plut. *Marc.* 8

heller ikke noe om at han fikk donere *Spolia* eller en laurbærkransen triumfatoren donerte til Jupiter.¹⁹² Vi må dog antas at Crassus i det minste fikk donere laurbærkransen sin siden handlingen var en sentral del av triumferingen. Hendelsen kan fortelle oss noe om hvordan Augustus forholdt seg til *Imperium og Auspicium*. Ved å la Crassus feire en triumf skapte Augustus en fasade av republikanske idealer. Crassus' triumf minnet om republikken og tidligere tider, men den politiske realiteten var langt fra republikkens glansdager. All makt var nå samlet i hendene til Augustus, og triumfen til Crassus kan derfor ha vært et middel for Augustus for å skjule sitt grep om makten i Roma. Augustus fryktet nok effekten av Crassus *Spolia Opima*, som kunne bidra til å så tvil om Augustus autoritet. Ved å donere *Spolia Opima* ville Crassus bragder sammenlignes med storheter som Romelus, Cossus og Marcellus. En slik sammenligning kunne hevet Crassus opp som Romas fremste borger og sådd tvil om Augustus legitimitet som *Princeps*, en tittel som ble tildelt sammen med navnet Augustus i 27 fvt.. Ved å la Crassus feire triumf, men å nekte han å donere *Spolia Opima* utførte Augustus en taktisk manøver som satte en potensiell politisk rival ut av spill.

Jupiters sentrale rolle i triumfen til Crassus motbeviser Mommsens og Laquers teorier om at triumfen opprinnelig var en hyllest av flere guder, *Honos Deorum*.¹⁹³ Imperatorens, Jupiters og *Spolia Opimas* sentrale roller i diskusjonen rundt Crassus triumf pekere alle i retning av at triumfen var en *Imperator* og Jupiter sentrert feiring. Det var altså ingen vesentlig endring i hvem triumfen tilsynelatende feiret sammenlignet med Republikken. Triumfen hyllet fortsatt seiersrike magistrater og var en takksigelse til Jupiter. Utviklingen endret hvem som dikterte hvilke magistrater som kunne feire triumf. Beslutningen var flyttet fra Senatet til Augustus.

I denne perioden foretok Augustus flere administrative grep som tilsynelatende reduserte hans makt som *Princeps*.¹⁹⁴ Kort tid etter Crassus triumf donerte Augustus flere provinser til Senatet.¹⁹⁵ Southern hevder at historikere har stilt spørsmål ved tilbakeføring av provinsene til Senatet og at flere hevder at det ble gjort som et grep for å unngå å framstå som en autokrat på linje med Julius Caesar.¹⁹⁶ Southern's argument kan tas til inntekt for et syn som ser Augustus handlinger i denne perioden som deler av et maktsamlingsprosjekt. Handlingene kan tolkes som politisk manøvrering og triumffeiiringen til Crassus må derfor sees i lys av at Augustus søkte å skape en republikansk fasade. Det var mulig ved å nyttiggjøre seg republikanske feiringer som

¹⁹² Versnel. *Triumphus*. 312

¹⁹³ Versnel. *Triumphus*. 174

¹⁹⁴ Cass Dio. 53.16

¹⁹⁵ Cass Dio. 53.12

¹⁹⁶ Southern. *Augustus*. 115-6

en synlig opprettholdelse av republikanske tradisjoner og maktstrukturer. Det er mulig at tilbakeføringen av enkelte provinser til Senatet fremstod som en republikansk handling, men i realiteten hadde Augustus den øverste religiøse autoriteten og dermed også den militære autoriteten i alle provinsene.

5.6 Åtte triumfer utenfor Augustus familie mellom 29 og 19 fvt.

Den maktsamlende aktivitet Augustus bedrev ble også synlig i hvordan Augustus monopoliserte triumfen for å iscenesette seg og sin egen familie. Ifølge *Fasti Triumphales* feiret åtte personer triumf i en tiårsperiode etter Augustus trippeltriumpf i 29 fvt.¹⁹⁷ Etter at Balbus hadde feiret sin triumf i år 19 fvt. for erobringen av de Afrikanske provinsene, reserverte Augustus feiringen for seg selv og sin familie. Personer utenfor keiserfamilien måtte nøye seg med mindre æresbevisninger som retten til å bære triumfklær, ornamenter og ærestitler knyttet til triumfen.¹⁹⁸ Beard beskriver utviklingen av triumfen til en keiserlig feiring som et resultat av en villet politikk fra Augustus side. Gjennom sin øverste militære autoritet, *Auspicium* og *Imperium*, var det han som var ansvarlig for seier i krig. Dermed fratok han andre suksessfulle magistrater muligheten for en triumf, da de ikke besatt øverste grad av *Imperium*. Augustus beskrev selv i *Res Gestae* at han hadde blitt beæret med mange takksigelser (*Supplicationes*) på bakgrunn av militære seire vunnet for ham av hans magistrater.¹⁹⁹

5.7 Agrippas avslår triumf– triumfavgjørelser flyttes fra Senatet til Augustus

Endringene i prosedyre for tildeling av triumfer kan ifølge Cassius Dio spores til da Agrippa takket nei til å feire en triumf i år 19 fvt.²⁰⁰ Motivasjonen bak Agrippas avslag er usikker, men slik Cassius Dio beskriver hendelsen så fremstilles Agrippa som underordnet Augustus.²⁰¹ Hendelsen kan sees som begynnelsen på en periode hvor Augustus stammet grepet om makten i Roma. Augustus maktkonsolidering ble synlig bl.a. gjennom fraværet av triumffeiringer. Ingen person utenfor keiserfamilien (Augustus familie) feiret triumf etter Agrippas avslag i 19 fvt. Den neste triumfen var først i år 7 fvt., 12 år senere, da Tiberius feiret triumf.²⁰² Agrippas

¹⁹⁷ DeGrassi. *Fasti Capitolini*: C. Carrinas og L. Autronius Paetus feiret triumfer i 28 fvt, M. Licinius Crassus og M. Valerius Messalla Corvinus i 27 fvt., Sex. Appuleius i 26 fvt, L. Sempronius Atratinus i 21 fvt. Og L. Cornelius Balbus i 19 fvt.

¹⁹⁸ Southern. *Augustus*. 140; Pliny. *HN*. 3.35-7

¹⁹⁹ RG. 4. 2; Beard. *The Roman Triumph*. 298.

²⁰⁰ Cass Dio. 54.11; Souther. *Augustus*. 166

²⁰¹ Cass Dio. 54.11

²⁰² Cass Dio.55.6.5

avslag fremstår som årsak til hvorfor ingen andre fikk feire triumf etter år 19 fvt. Hvis en person med Agrippas autoritet ikke feiret triumf så kunne ikke magistrater med lavere status feire triumf. Agrippas avslag kan ha blitt utnyttet som presedens for å hindre andre i å feire triumf. En forklaring kan være at Agrippas avslag var avtalt med tanke på Augustus dynastiske planer. Kildene skriver ikke noe om Augustus reaksjon på Agrippas avslag. Derfor blir det kun spekulasjon rundt hva som motiverte Agrippa til å avstå fra å feire en triumf. Det vi vet er at etter Agrippas avslag så fikk ingen annen person utenfor keiserfamilien feire triumf. Triumfen og mange symboler knyttet til triumffeiringen beholdt Augustus eksklusivt for sin nærmeste familie. Utviklingen var heller ikke en selvfølge. Om vi følger ekteskapene til Julia, som var Augustus datter, så er det tydelig at triumffeiringen følger Julia og hennes ektemenn og fremstår som et verktøy for å bekrefte den dynastiske arverekken. Julia ble først gift med Augustus nevø Marcellus i 25 fvt, men han døde brått i år 23 fvt.²⁰³ Samtidig trakk Agrippa seg bort fra Roma til Mytilene (Lesbos). Agrippas reise var ifølge Suetonius, ment for at Agrippa ikke skulle stå i veien for Marcellus som arving.²⁰⁴ Da Marcellus døde ble Julia giftet bort til Agrippa i 21 fvt, som vente tilbake til Roma.²⁰⁵ Agrippa og Julia fikk to sønner, Gaius og Lucius. Begge ble adoptert av Augustus som arvinger. Giftemålet mellom Julia og Agrippa og arvingene kan være årsaken til at Agrippa ble tildelt en triumf i 19 fvt. Triumfen kan ha fungert som en bekreftelse på at Agrippa fulgte etter Augustus i arverekken.

Agrippa ble også tilbudt å feire triumf etter år 19 fvt. Cassius Dio beskriver hvordan Agrippa avslo tilbudet om å feire en triumf enda en gang i år 13 fvt. Cassius Dio skriver at ingen annen magistrat med tilvarende rang som Agrippa fikk lov til å feire triumfer etter Agrippas avslag. Suksessfulle magistrater ble heller tildelt titler som hørte med triumferinger, men uten å få feire full triumf.²⁰⁶

5.8 Agrippas død (12 fvt.) og Tiberius triumf

I år 13 fvt. ble Agrippa sendt til Pannonia. Kildene tyder på at Augustus hadde store planer for Agrippa. Cassius Dio beskriver hvordan Agrippa ble tildelt stor grad av selvstendig makt utenfor Italia som ingen andre enn Augustus tidligere hadde opplevd.²⁰⁷ Men kort tid etter

²⁰³ Suet. *Aug.* 63; Cass Dio. 53.27

²⁰⁴ Suet. *Aug.* 66; Suet. *Tib.* 10

²⁰⁵ Cass Dio. 54.6.

²⁰⁶ Cass Dio. 54.24; Southern. *Augustus.* 177

²⁰⁷ Southern. *Augustus.* 158

Agrippa hadde ankommet Pannonia ble han syk, og døde i år 12 fvt.²⁰⁸ Agrippas død kom som en overraskelse på Augustus. Agrippas giftemål med Augustus datter Julia og adopsjon inn i familien tyder på at Agrippa var tiltenkt som Augustus arvtaker.²⁰⁹ Augustus var nok klar over at Agrippa var den eneste personen som hadde nok autoritet blant legionene og som samtidig kunne påvirke Senatet på samme måte som Augustus selv. Rollen som arvtaker kan nettopp ha vært en av grunnene til at Augustus tildelte Agrippa en triumf i år 13 fvt.

Etter Agrippas død i 12 fvt. var Gaius og Lucius de neste i arverekken. Disse var barn og Augustus valgte derfor å gifte bort Julia til Tiberius i 11 fvt.²¹⁰ Året før hadde Tiberius blitt hyllet som *imperator* av legionene, men Augustus hadde nektet å anerkjenne tittelen.²¹¹ Samme året som Tiberius giftet seg med Julia ble han tildelt triumfsymboler og ornamentene.²¹² Året 12-11 fvt. markerte dermed et skille i Augustus dynastiske planer. Agrippas død og Tiberius giftemålet med Julia plasserte Tiberius fremst i arverekken. Det kan forklare hvorfor Tiberius plutselig mottar ornamentene knyttet til triumfen på tross av at han hadde blitt nektet å beholde imperatortittelen året før. Augustus dynastiske plan ble mer tydelig da Tiberius ble tildelt en triumf kort etter, men som han først feiret i år 7 fvt. siden han kjempet på fronten.²¹³ Tiberius triumf i 7 fvt. var den første triumfen siden Balbus triumf i 19 fvt.

Året etter triumfen reiste Tiberius i selvpålagt eksil til Rhodos.²¹⁴ Suetonius skriver at grunnen til Tiberius sitt eksil var at Lucius og Gaius nærmet seg voksenalder. Begge var tiltenkt som arvinger og Tiberius tilstedeværelse i Roma var ikke lenger nødvendig for Augustus. Suetonius skriver også at Tiberius fulgte Agrippas eksempel, som reiste bort fra Roma til fordel for Marcellus som var arving etter Augustus.²¹⁵ Slik Suetonius beskrev eksilet til både Agrippa og Tiberius så reiste de bort fra Roma for ikke å skape tvil om hvem som var Augustus arvinger.²¹⁶ Lucius og Gaius døde i henholdsvis i 2 og 4 evt.²¹⁷ Dødsfallene brakte Tiberius tilbake til Roma hvor han igjen feiret triumf i 12 evt.²¹⁸ Augustus døde senere samme år og Tiberius ble keiser. Likheten mellom Agrippas og Tiberius eksil er slående da begge trådte tilbake til fordel for yngre arvinger, og begge returnerte til Roma etter arvingenes død. Den forklarende årsaken

²⁰⁸ Cass Dio 54.28.3

²⁰⁹ Plin. *Nat.* 7.46

²¹⁰ Suet. *Tib.* 7.2

²¹¹ Cass Dio. 54.33.5

²¹² Cass Dio. 54.34.4

²¹³ Cass Dio. 55.6.5; 8.3; Suet. *Tib.* 9

²¹⁴ Suet. *Tib.* 10

²¹⁵ Suet. *Tib.* 10

²¹⁶ Suet. *Tib.* 10

²¹⁷ Tac. *Ann.* 1.3; Tacitus. *Årbøkene.* 30; Suet. *Tib.* 15

²¹⁸ Suet. *Tib.* 20

som gis av Suetonius var at både Agrippa og Tiberius hadde for stor autoritet gjennom alle æresbevisningene og titlene de hadde akkumulert til å bli værende i Roma. Som tittelen *Imperator* som begge var utrop til flere ganger og som etterhvert ble forbundet med Augustus og hans arvinger.

5.9 *Imperator* og *Imperium Maius*

Imperator var opprinnelig en tittel som ble tildelt suksessfulle hærføreren av troppene deres. Tittelen var et av de absolutte kravene for å feire triumf, men etter at Augustus kom til makten så endret han hvordan og hvem som ble utropt til *Imperator*. Det religiøse aspektet ved tittelen *Imperator* var basert på at hærføreren hadde *Auspicium* og *Imperium* og var suksessfull i krig, men siden Augustus var i Roma og krigen gjerne var langt unna så endret tittelen innhold. En forklaring kan være at Augustus benyttet imperatortittelen som en mekanisme for å kontrollere troppene i felten. På tross av at han befant seg i Roma mesteparten av tiden så hadde han fortsatt den øverste kommandoen i felt. Grunnlaget for makten kan spores tilbake til hvordan Augustus valgt å administrere det Romerske riket. Augustus beholdt de viktigste og mest turbulente provinsene for seg selv, mens de rolige og pasifiserte provinsene ble administrerte av Senatet. Ved å beholde øverste myndighet i de urolige provinsene så besatt han automatisk *Imperium* og *Auspicium*, og på den måten fikk Augustus den øverste religiøse og militære myndighet i de krigerske provinsene. Hvis romerne seiret i krig så var det under Augustus ledelse og i Augustus provinser. Derfor fikk også Augustus all æren for seire og var dermed også personen som ble utropt til *Imperator* av troppene. På den andre siden var jo ikke Augustus til stede i provinsene og andre personer tok avgjørelser i felten. Krigen ble i realiteten vunnet av offiserene som kommanderte i felten. Ved å kontrollere imperatortittelen kontrollerte Augustus hvem som fikk feire triumf. Rüpke presenterte teorien om at triumfen var en imperatorsentrert feiring.²¹⁹ Gjennom sitt monopol på imperatortittelen ble triumfen reservert for Augustus, men samtidig så måtte han finne nye måter å belønne andre magistrater som hadde militærkommando. Løsning var en slags *Imperator* «light», hvor Augustus lot magistrater bli utropt til *Imperator*, men uten mulighet til å feire triumf. Resultatet ble en todeling av tittelen *Imperator*. Augustus ble tildelt tittelen *Imperator* av Senatet det samme året som han holdt sitt femte konsulembet. Cassius Dio skilte mellom imperatortitlen som Augustus fikk og den militære tittelen som generaler fikk fra sine soldater. Cassius Dio beskriver Augustus imperatortittel som et symbol på hans ubestridte makt over statsapparatet i Roma, og trekker samtidig linjer til da Julius

²¹⁹ Rüpke. *Peace and War in Rome*. 236-7

Caesar fikk en tilvarende tittel tildelt fra Senatet.²²⁰ Cassius Dio skriver videre at *Imperatortittelen* skilte seg fra den tilsvarende militære tittel ved at den var tildelt på livstid og representerte den ubestridte maktposisjonen til Augustus. Augustus ble utropt til *Imperator*, som militær tittel hele 21 ganger som et symbol på militære bragder.²²¹ *Imperatortittelen* tildelt av Senatet var noe annet, en tittel synonymt med Caesar. Utviklingen skjedde gradvis og Augustus fortsatte å dele ut *imperatortittelen* til enkelte magistrater i en kort periode, men innen Tiberius kom til tronen var tittelen *Imperator* blitt synonymt med keiseren. På tross av tittelens nye keiserlige konnotasjoner så nektet Tiberius å motta *imperatortittelen*.²²²

Tiberius hadde ved flere anledninger tidligere blitt utropt til militær *Imperator*, men Augustus hadde ikke latt ham beholde tittelen. I år 12 fvt. lot Augustus Tiberius få æresbevisninger knyttet til triumfen etter at Tiberius hadde slått ned et opprør i Pannonia, men lot ham ikke beholde *imperatortittelen*.²²³ Tilsvarende ble Drusus også tildelt triumfale æresbevisninger i år 11 fvt, men fikk ikke beholde *imperatortittelen*.²²⁴ Cassius Dio skrev at soldatene proklamerte Drusus som *Imperator*, men at Augustus ikke lot Drusus beholde tittelen. Cassius Dio skriver videre at Augustus selv hadde blitt proklamert *Imperator* på grunnlag av seire vunnet av både Tiberius og Drusus.²²⁵ Tittelen er et eksempel på at Augustus kunne bli utropt til *Imperator* i kraft av at han besatt den høyeste graden av *Imperium*, *Imperium Maius*. Augustus *Imperium Maius* fremstår som påskuddet for å nekte Tiberius og Drusus *imperatortittelen*. *Imperium Maius* var ifølge *Ius Triumphandi* avgjørende for hvem som fikk feire triumf.²²⁶ Ved å besitte *Imperium Maius* sørget Augustus for at hans øverste kommando hadde støtte i triumflovne. Valerius Maximus beskriver hvordan konsulen C. Lutatius og pretoren Q. Valerius hadde knust en punisk flåte under republikken. Konsulen C. Lutatius hadde vært syk under slaget og pretoren Q. Valerius sørget for seier. Etter seieren ønsket Q. Valerius å feire triumf, men forespørselen ble avvist av Senatet med begrunnelsen at han ikke hadde hatt *Imperium Maius* under slaget. Øverste grad av kommando hadde ligget hos konsulen C. Lutatius, på tross av at han var syk og fraværende fra slaget.²²⁷ Senatets beslutning ble begrunnet med hvem som hadde *Auspicium* og *Imperium* og derfor *Imperium Maius*. Augustus rettigheter knyttet til *Imperium Maius* hadde støtte i loven *Ius Triumphalis*. Loven fremstår derimot som

²²⁰ Cass Dio. 52.41

²²¹ Cass Dio. 52.41; Southern. *Augustus*. 124

²²² Suet. *Tib.* 26

²²³ Cass. Dio. 54.31; Southern. *Augustus*. 183-4

²²⁴ Cass. Dio. 54.33; Southern. *Augustus*. 185

²²⁵ Cass. Dio. 54.33; Southern. *Augustus*. 185

²²⁶ Versnel. *Triumphus*. 168

²²⁷ Val. Max. 2.8

anakronistisk da det ikke var noen som kunne konkurrere med Augustus' *Imperium Maius*. Ved å være Romas ubestridte øverste leder religiøst og militært (*Dux*) var det tydelig hvem som besatt den høyeste kommandoen.

Etter en periode der Augustus var tilbakeholden med å dele ut titler til Tiberius skjedde det en endring. Kort tid etter Tiberius giftet seg med Julia i år 12 fvt. lot Augustus ham bli utropt til *Imperator*.²²⁸ Agrippas død skapte et behov for en ny arving. Tiberius giftemål og imperatortittelen plasserte ham etter Augustus i arverekken. Imperatortittelen fremstår dermed som et verktøy for legitimering av arverekken. Utviklingen som begynte i 12 fvt. etter Agrippas død ble mer tydelig i år 9 fvt. da Augustus begynte å motta imperiale akklamasjoner sammen med Tiberius og Drusus.²²⁹ Ved at alle tre ble utrop som *Imperator* sørget Augustus for å gjøre det romerske folket kjent med de to nye arvtakerne. Katarzyna Balbuza beskriver utviklingen som et ledd i legitimering av Tiberius og Drusus som arvinger.²³⁰ Historikere har argumentert for at den imperatortittelen Tiberius og Drusus mottok var en hyllest for fremtidige seiere og en militær tittel.²³¹ Balbuza går lengre og hevder at hyllesten var en sterk indikasjon på hvem som fulgte etter Augustus i arverekken.²³² Argumentet til Balbuza får støtte av de påfølgende tildelingene av æresbevisninger til Tiberius i årene som fulgte. Tiberius feiret en triumf i år 7 fvt. samme året som Drusus ble utropt til *Imperator*.²³³ Dette var første gang Tiberius feiret en triumf og det var også den første triumffeiringen siden Balbus feiret triumf i år 19 fvt.²³⁴ I år 9 evt. slo Tiberius ned på et opprør i Dalmatia. For seieren i krigen fikk Tiberius og Augustus tittelen *Imperator* og fikk feire triumf.²³⁵

Tittelen *imperator* utviklet seg til å representere keisermakten og ved å inneha tittelen ble Tiberius sidestilt med Augustus. Alle keisere fikk tittelen *imperator*. Caligula ble utrop til *imperator* hele syv ganger uten å ha kjempet et slag.²³⁶ Claudius ble utropt til *imperator* i 42 evt. for Publius Gabinius seier over Cauchi-stammen og returen av den siste *Aquilaen* (legionsvimpel) tapt av Varus (i 9 evt.).²³⁷ Året etter ble han utropt til *imperator* etter invasjonen

²²⁸ Cass. Dio. 55.6.

²²⁹ Tac. *Ann.* 1.3.; Tacitus. *Årbøkene*. 30; Balbuza. «Triumph in the Service of Emperors' Dynastic Policy During the Pricipate». 68

²³⁰ Balbuza. «Triumph in the Service of Emperors' Dynastic Policy During the Pricipate». 68

²³¹ Balbuza. «Triumph in the Service of Emperors' Dynastic Policy During the Pricipate». 68

²³² Balbuza. «Triumph in the Service of Emperors' Dynastic Policy During the Pricipate». 68

²³³ Cass Dio: 55. 6; Southern. *Augustus*. 193

²³⁴ Cass Dio 55.8; Southern. *Augustus*. 195

²³⁵ Cass Dio 56.179; Southern. *Augustus*. 235

²³⁶ Cass. Dio. 59.22

²³⁷ Cass. Dio. 60.8

av Britannia i 43 evt.²³⁸ Nero feiret triumf og ble utropt til *imperator* flere ganger etter legaten Corbulo forhandlet frem en våpenhvile med Tiridates i Armenia. Cassius Dio skriver at dette gikk imot tradisjonen.²³⁹ Cassius Dios påstand tyder på at de religiøse aspektene av tittelen, som krevde at personer var suksessfulle i krig, ser ut til å ha forsvunnet. Innholdet i *imperator*-tittelen ble utelukkende en keiserlig og politisk tittel. Neros død i 68 evt. førte til en blodig borgerkrig og firekeiseråret i 69 evt., da fire mektige magistrater samtidig ble utropt til *imperator*. En tittel som da var blitt synonymt med keiser.²⁴⁰

Under borgerkrigen ble *imperator*-tittelen et verktøy for magistrater som ønsket seg keisermakten. *Imperator*-tittelen var nært knyttet til keisertittelen og vi må derfor anta at alle keiserne også ble utropt til *imperator*. Totalt fire personer ble utropt til *imperator* av sine legioner. Først Galba, så Otho, Vitellius og til slutt Vespasian.²⁴¹ Vespasian ble utropt til keiser av sine soldater 15 juli 69 evt.²⁴² Han vant borgerkrigen og ble med det keiser. Hverken Josephus eller Suetonius brukte ordet *imperator*, men de skriver at Vespasian ble hyllet som keiser (Caesar). En tittel som var synonymt med *Imperator*. Firekeiseråret avslører utviklingen i tittelen *imperator* gjennomgikk under det Julio-claudiske dynastiet. *Imperator* ble synonymt med Caesar og var ikke lenger utelukkende en religiøs og militær tittel som alle suksessfulle magistrater kunne oppnå. *Imperator*-tittelen ble nå benyttet for å betegne keiserlig makt og var blitt et politisk virkemiddel for å tydeliggjøre den keiserlige arvefølgen.

5.10 Oppsummering

Etter seieren over Marcus Antonius så var Octavian den ubestridte lederen i Roma. Han brukte en tiårsperiode frem til år 19 fvt. til å feste grepet om makten. Frem til år 19 fvt. forsøkte Augustus å holde liv i triumfen som en fasade av republikk. I virkeligheten så var all makten samlet i Augustus hender gjennom hans overordnede grad av *Imperium* og *Auspicium*. Årene 13-12 fvt. markerte et skille for triumffeiiringens funksjon i det romerske samfunnet. Agrippas død i 12 fvt. markerte slutten på en seksårsperiode fra 19 fvt. da ingen feiret triumf. Samtidig endret innholdet i feiringen seg fra å feire enkeltpersoners prestasjoner i krig til å være redskap for å legitimere og forsterke én families grep om makten i Roma. Triumfen gikk fra å feire

²³⁸ Cass Dio. 60.21

²³⁹ Cass Dio. 62.23

²⁴⁰ Tac. *Hist*; Tacitus. *Historiae. Beretning om Romerriket etter Neros død*. 16 (Innledning); Jos. *Bel Jud*. 4.9.2; Josephus. *Den jødiske krig*. 327

²⁴¹ Tac. *Hist*; Tacitus. *Historiae. Beretning om Romerriket etter Neros død*. s.16 (Innledning); Jos. *Bel Jud*. 4.9.2; Josephus. *Den jødiske krig*. 327

²⁴² Jos. *Bel Jud*. 4. 10; Josephus. *Den jødiske krig*. 463; Suet. *Vesp*. 6

enkeltpersoners seire i krig til å bli et virkemiddel for å legitimere den Julio-Claudiske arverekken.

Augustus hadde tatt kontroll over alle triumffeiringer gjennom sitt *Imperium maius*. Det ga ham øverste autoritet i religiøse og militære spørsmål. Ved å ha inneha den øverste kommandoen gjennom *Imperium Maius* sørget Augustus for at han var *Dux*, øverste leder i felten. Dermed var det kun Augustus som kunne utropes til *Imperator* og få feire triumf. *Imperium Maius* hadde vært påskuddet for å nekte Crassus å donere *Spolia Opima* til Jupiter. Crassus fikk feire en triumf, men feiringen fremstår som et forsøk fra Augustus side på å opprettholde en fasade av republikanske tradisjoner. Augustus lot Tiberius feire triumf på tross av at Augustus selv besatt *Imperium Maius*. Tiberius fikk feire triumf siden han da var gift med Julia. Tiberius var nå en del av arverekken og derfor hadde Augustus en egeninteresse av at det romerske folk så på Tiberius som Augustus etterfølger.

Julia giftet seg med Marcellus, Agrippa og Tiberius. Hennes ektemenn tok plass etter Augustus i arverekken. Julias giftemål med Agrippa ble etterfulgt av at han ble tildelt triumf. Selv om Agrippa nektet å feire triumfen så ser det ut til at ekteskapet ga ham plass i arverekken og var årsaken til at han fikk triumf. Julias ekteskap tydeliggjør triumfens funksjon som en høytidelig anledning til å vise frem og legitimere egne arvtakere. Feiringen og tilhørende titler, utviklet seg til en legitimering av den dynastiske arverekken og var årsaken til at personer utenfor keiserfamilien ikke lenger kunne feire triumf.

Selv om feiringen av triumf endret funksjon vil jeg i de følgende kapitler undersøke om triumfens religiøse elementer, deres utforming og tilhørende funksjoner, ble videreført under det Julio-Claudiske dynastiet.

Kapittel 6. Fra *Ornatus Iovis* og *Vestis Iovis* til *Ornamenta Triumphalia*

6.1 Innledning.

I dette kapittelet vil jeg undersøke hvorvidt triumfbekledning og ornamenter tilknyttet triumfen gjennomgikk en utvikling under tidlig keisertid. Jeg vil spesielt se på utviklingen etter at Augustus hadde beseiret Marcus Antonius i slaget ved Actium og frem til Augustus død i år 14 evt. Var det vesentlige endringer i bruken, formålet og betydningen av triumfbekledningen og ornamenter, *Ornatus Iovis*? Hva med de enkelte bestanddelene, hvordan endret disse seg? Hvilket formål tjente endringene? Jeg vil undersøke utviklingen av bekledninger og ornamenter utforming og betydning.

6.2 *Ornamenta* og ærestitler som legitimering av arverekken

I perioden fra år 19 fvt. til år 7 fvt. var det ingen som feiret triumf i Roma, men i år 12 fvt. valgte Augustus å tildele Tiberius og Drusus *Ornamenta* og en ovasjon.²⁴³ Anledningen var Agrippas plutselige død i år 12 fvt. som må ha kommet som et sjokk på Augustus. Samtidig må han ha begynt å tenke på hvem som kunne fylle Agrippas plass i arverekken. Valget falt da på hans kones sønn Tiberius, som han adopterte sammen med broren Drusus i år 12 fvt., og som ble arvinger i år 4 evt. etter Lucius og Gaius' død.²⁴⁴ Augustus hadde tidligere mistet flere potensielle arvtakere til døden. Påskuddet for Tiberius ovasjon 12 fvt., var et opprør i Pannonia og Illyricum han hadde slått ned. I Tiberius' tilfelle var kommandoen underordnet Augustus *Imperium*.²⁴⁵ Augustus på sin side var i Roma og ikke i felten som Tiberius var, men Augustus ble samme året utropt til *Imperator (Acclamatio Imperatoris)* for Tiberius' seier i Illyricum i 12 fvt. og for Drusus' seier i Germania i 11 fvt.²⁴⁶ *Ornamenta Triumphalia* som Tiberius mottok kan tolkes som en markering av de dynastiske ambisjonene Augustus hadde for sin familie. Det er påfallende hvor hyppig Tiberius blir tildelt *Ornamenta*. Tiberius ble igjen beæret med *Ornamenta Triumphalia* året etter i år 11 fvt.²⁴⁷ Det er naturlig å spørre hvorfor det tok syv år, fra Balbus triumf i 19 fvt., før vi igjen finner beskrivelser av *Ornamenta* som kan knyttes til

²⁴³ Cass. Dio. 54.34.4, 33.5.31; Suet. *Aug.* 9; Southern. *Augustus*. 183-4; Balbuza. "Triumph and Emperors' Dynastic Policy". 67

²⁴⁴ Suet. *Tib.* 15. 2

²⁴⁵ Balbuza. "Triumph and Emperors' Dynastic Policy". 67

²⁴⁶ Cass Dio. 54.33.5

²⁴⁷ Cass Dio. 54.34; Southern. *Augustus*. 185

triumffeiringen? Hvorfor dukket bruken på nytt opp igjen i år 12 fvt.? Agrippas plutselige død og Augustus behov for en ny arverekke var nok medvirkende årsak. Legitimering av arverekken kan forklare tildeling av ornamenta, men derimot ikke hvorfor Tiberius ble nektet å feire triumf.

Forklaringen kan skyldes at det manglet drepte fiender eller erobring av nytt territorium. Tiberius slo ned et opprør, noe som ifølge Valerius Maximus ikke kvalifiserte til å feire triumf.²⁴⁸ Først i år 7 fvt. feiret Tiberius en triumf.²⁴⁹ Tiberius var blitt tildelt triumfen noen år tidligere etter å ha slått ned et opprør i Pannonia.²⁵⁰ Cassius Dios skriver at Drusus også ble tildelt en triumf kort etter at Tiberius hadde feiret sin triumf, men at Drusus døde brått, før han rakk å feire triumfen. Tildelingen fremstår, sammen med tildelinger av ornamenta, som et signal om at Drusus var del av Augustus arverekke. I år 9 evt. slo Tiberius ned på et opprør i Dalmatia. For seieren i denne krigen fikk Tiberius og Augustus tittelen *Imperator* og fikk feire triumf. I tillegg ble de tildelt æresbevisninger som retten til å bære *Ornamenta Triumphalia*.²⁵¹

Slike æresbevisningene var ikke reservert for keiserfamilien som selve triumffeiringen var blitt. Ornamenta og andre æresbevisninger ble mer utbredt parallelt i tid med at triumffeiringer forekom sjeldnere. I år 6 evt. ble Cornelius Cossus beæret med triumfbevisninger etter at han hadde slått ned et opprør i Afrika.²⁵² Samme år kommanderte Tiberius et felttog mot tyske stammer i området rundt Elben. Cassius Dio skriver at på tross av dårlige resultater så ble Tiberius og Augustus hyllet som *Imperator* og guvernøren i Germania Gaius Sentius ble tildelt triumfbevisninger.²⁵³

6.3 Ny bekledning – nye funksjoner:

Ornamenta Consularis og *Ornamenta Pretoria* ble ifølge Alice Boyce etablert som en institusjon under keisertiden. Boyce skriver at *Ornamenta* ble gitt til arvtakere av tronen før de i det hele tatt hadde hatt embeter som pretor eller konsul.²⁵⁴ Bekledningene ble assosiert med Augustus, men ble også brukt av magistrater som innehadde embeter. Boyce viser til Theodor Mommsen som definerte *Ornamenta* til å bestå av klærne og gjenstandene *Tunica Palmata*, *Toga Picta*, *Corona Laureata* og

²⁴⁸ Val Max. 2.7.8

²⁴⁹ Cass Dio: 55. 6; Southern. *Augustus*. 193

²⁵⁰ Cass Dio 55.8; Southern. *Augustus*. 195

²⁵¹ Cass Dio 56.179; Southern. *Augustus*. 235

²⁵² Cass Dio. 53.26; Southern. *Augustus*. 217

²⁵³ Cass Dio. 55.28; Southern. *Augustus*. 217-8

²⁵⁴ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 131

Scipio Eburnes.²⁵⁵ Boyce støtter Mommsens definisjon, men stiller spørsmål ved og diskuterer hvorvidt septeret og kronen var sentrale deler av ornamenta. Boyce viser til Cassius Dio og Suetonius som begge beskrev gjenstandene. Cassius Dio skriver at septeret og kronen var en del av ornamentene. Suetonius er uklar i sin beskrivelse og definerer ornamentene utelukkende som seiersbevisninger.²⁵⁶ Dette kan tyde på at de enkelte bestanddelene av bekledding og ornamentene kunne benyttes hver for seg og fortsatt formidle status. Vi vet at hvordan ornamenta ble tildelt og benyttet under triumffeiringer kunne variere. Boyce beskriver hvordan *Toga Praetexta* og *Tunica Palmata* ble brukt om hverandre for å skape et skille mellom grader av æresbevisninger. Under triumffeiringen til Claudius (43 evt.) bar legatene *Toga Praetexta*. En av legatene skilte seg dog ut, nemlig M. Licinius Crassus Frugi, som bar en *Tunica Palmata* i tillegg til å ri på hest. Begrunnelsen Suetonius ga var at Crassus Frugi hadde mottatt triumfbevisninger tidligere.²⁵⁷ Her er det tydelig at det var en gradering av legatene og at det var viktig å markere at Crassus Frugi hadde fortjent en ekstra utmerkelse. Det virker som om den religiøse betydningen av plaggene ikke lenger var det sentrale ved dem. Også Vespasian ble tildelt Triumfbekledning (*Ornamenta Triumphalia*) etter invasjonen av Britannia. Suetonius skriver at Vespasian mottok triumfklær etter over 30 slag og seire under Claudius' ledelse.²⁵⁸ Klærne og ornamentene var nå blitt militære æresbevisninger og det religiøse aspektet knyttet til Jupiter og Roma, var ikke lenger fremtredende.

Effektene av Augustus triumfreformer kom klart til syne under Claudius' triumffeiring for Britannia. Boyce viser til et sitat hos Suetonius der han skriver at da Claudius feiret sin triumf over Britannia var det to kategorier triumfbekledning for hans legater. Slik vi har sett tidligere, bar legatene en *Toga Praetexta* og gikk til fots. Frugi bar en *Tunica Palmata* og red på en hest, som en ekstra utmerkelse siden han hadde mottatt *Toga Praetexta* tidligere.²⁵⁹ Hendelsen har ført til at historikere har gått ut ifra at *Toga Praetexta* var en del av *Ornamenta Triumphalia*. Boyce skriver at en slik forståelse baserer seg på *Ornamenta* som ble gitt til legater da keiseren feiret en triumf. Teorien tar ifølge Boyce ikke hensyn til de gangene *Ornamenta* ble tildelt legater uten at det var del av en triumffeiring.²⁶⁰

Første gang bekleddingen, som omtales som *Ornamenta Triumphalia* blir gitt til magistrater uten å være del av en triumf var da Tiberius og Drusus mottok *Ornamenta* i år 11 fvt., da de feiret en

²⁵⁵ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 131: Jeg har ikke fått tak i Mommsens verk til denne oppgaven.

²⁵⁶ Cass Dio. 55.10.3 ; Suet. *Aug.* 29; Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 131

²⁵⁷ Suet. *Claud.* 7; Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 131

²⁵⁸ Suet. *Vesp.* 4

²⁵⁹ Suet. *Claud.* 17.3: "His wife Messalina followed his chariot in a carriage, as did also those who had won the triumphal regalia in the same war; the rest marched on foot in purple-bordered togas, except Marcus Crassus Frugi, who rode a caparisoned horse and wore a tunic embroidered with palms, because he was receiving the honour for the second time. "

²⁶⁰ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 131-2; Suet. *Claud.* 17.3

ovasjon og bar *Ornamenta Triumphalia*. Dette var året etter Agrippas død og etter Tiberius giftemål med Julia. En endring i arverekken som følge av Agrippas død var sannsynligvis årsaken til denne tildelingen. Tiberius og Drusus hadde tidligere innehatt *Curule* embetet og hadde derfor oppnådd retten til å bære *Toga Preatexta* under offentlige feiringer.²⁶¹ *Ornamenta Triumphalia* fremstår som en større æresbevisning enn *Toga Preatexta* alene. Studiet av andre mottagere av *Ornamenta Triumphalia*, støtter en slik påstand.²⁶² Boyce spekulerer i om klærne som Crassus Frugi bar under triumfen til Caludius i år 43 fvt. var tilsvarende de som Tiberius og Drusus fikk i år 11 fvt. Både Tiberius og Drusus hadde allerede mottatt *Toga Preatexta*. Boyce skriver at bruken av *Ornamenta* under triumfer alltid ble tilpasset keiserens rolle og fremtreden. På den måten unngikk man at enkeltpersoner stjal oppmerksomheten fra keiseren.²⁶³

Deler av *Ornamenta Triumphalia* ble under keisertiden benyttet som en markør for magistrater med embeter, uten at det var del av en triumf. Boyce skriver at klærne ble båret av Pretorer og Tribuner under sirkusleker, (derav navnet *Ornamenta Pretoria*), som de bar den første dagen av feiringen *Augustalia* (først feiret i 14 evt.). *Ornamenta Triumphalia* ble mer vanlig utover i keisertiden og ble til slutt et festplagg båret av konsulere (*Ornamenta Consularis*).²⁶⁴ Boyce skriver at perioden mellom år 40 fvt. og 19 fvt. så en økning i bruken av triumfsymboler. I hovedsak gikk utmerkelsene til Augustus, men en del legater fikk også utmerkelse for militære seire. I år 25 fvt. fikk Augustus triumfklær for seiere i Afrika, Spania og i «østen». I tillegg så fikk han retten til å bære triumfklær og en seierskrone «stephanos» på årets første dag.²⁶⁵ Samtidig nektet Agrippa å motta noen former for triumfbevisninger.²⁶⁶ Situasjonen kan ha forsterket den rollen *Ornamenta* og ærestitler nå hadde fått som distinksjoner i det romerske samfunnet i en tid med stadig færre triumfer. *Ornamenta Triumphalia* mistet mye av sin opprinnelige betydning under keisertiden. Bekledningen gikk fra å være et religiøst høytidsplagg, *Vestis Iovis eller Ornatus Iovis*,

²⁶¹ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 132

²⁶² Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 132

²⁶³ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia" 132

²⁶⁴ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia" 132; Suet, *Claud.* 24.3: "He gave the triumphal regalia to Silanus, his daughter's affianced husband, who was still a boy, and conferred them on older men so often and so readily, that a joint petition was circulated in the name of the legions, praying that those emblems be given the consular governors at the same time with their armies, to prevent their seeking all sorts of pretexts for war. To Aulus Plautius he also granted an ovation, going out to meet him when he entered the city, and walking on his left as he went to the Capitol and returned again. He allowed Gabinus Secundus to assume the surname of Cauchius because of his conquest of the Cauchi, a German nation.?" Tac. *Ann.* xi. 20/ årbøkene. s. 305: "(...) Men triumfutmærker gikk keiseren allikavel med på å tildele ham (Corbulo)(år 47evt), selv om han hadde nektet ham å føre krig. Ikke lenge etterpå oppnådde Curtius Rufus den samme heder (...) sendte soldatene i all hemmelighet en skrivelse til keiseren med bønn om at han alt på forhånd måtte tildele triumfutmærkelse til de menn han ville sette i spissen for sine hærer»; Tacitus. *Årbøkene.* 305

²⁶⁵ Cass Dio. 53. 26. 5; Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 135

²⁶⁶ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 135

brukt av svært få, til å bli et æres-antrekk båret av suksessfulle legater og personer tilknyttet keiserfamilien.

Det kan se ut som om det som opprinnelig var *Ornatus Iovis* endret navn til *Ornamenta Triumphalia*. Slik som Versnel beskrev, ble *Ornatus Iovis* i form av *Ornamenta Triumphalia* tildelt Romas allierte i Nord-Afrika, Massinissa, som en æresbevisning.²⁶⁷ Klærne og gjenstandene var de samme, men betydningen var en annen. Slik ser det ut til at utviklingen av *Ornamenta Triumphalia* også var. Klærne og gjenstandene var like *Ornatus Iovis*, men betydningen var en annen. *Ornamenta Triumphalia* var ikke lenger utelukkende et religiøst plagg som representerte Jupiter. Plagget representerte keiserkraft og ble brukt som et middel til å kontrollere ambisiøse magistrater utenfor keiserfamilien med æresbevisninger. Utviklingen under Augustus førte til en oppstyking av *Ornatus Iovis*. Enkelte magistrater fikk bære deler av bekledningen, men hele drakten ble reservert for keiseren. *Ornatus Iovis* eller *Vestis Iovis* var tidligere brukt utenfor en triumfkontekst, som da L. Aemillius Paullus bar triumfbekledning under sirkusleker eller da Marius bar triumfklær i Senatet.²⁶⁸ *Vestis Iovis* ble på mange måter igjen en monarkisk drakt slik det var under kongetiden. *Ornamenta Triumphalia* utviklet seg til en egen kategori æresbevisninger for alle utenfor keiserfamilien.

Under Vespasian og Titus triumf i 71 evt. framhevet Josephus hvordan Vespasian og Titus var kledd i tradisjonelle purpurkapper: «(...)Så snart det grydde av dag, kom Vespasian og Titus ut bekranset med laurbær og iført de tradisjonelle purpurkappene og begav seg til Octavias haller(...)».²⁶⁹ Beskrivelsen tyder på at *Ornamenta Triumphalia* fortsatt var nært knyttet til triumfen da Vespasian var keiser. Endringene under Augustus og Claudius førte til en gradering av *Ornamenta Triumphalia* gjennom en dekomponering av drakten og gjenstandene som hver for seg ble omtalt som *Ornamenta*. Bruken av *Ornamenta* under offentlige feiringer var ikke nytt for keisertiden, men bruken ble satt i system. Spørsmålet er hvorvidt *Ornamenta Triumphalia*, slik den utviklet seg under keisertid, er å betrakte som et annet plagg en *Vestis Iovis*. Plaggene og tilbehøret hadde samme fremtoning, men deres funksjon og budskapet var ikke nødvendigvis det samme.

Livius hadde beskrevet *Vestis Iovis* som klærne til Jupiter.²⁷⁰ Det ser ut til å ha vært en vanlig oppfatning under Republikken. Men innen Vespasian og Titus holdt sin triumf så var *Ornamenta Triumphalia* blitt en egen kategori uavhengig av *Ornatus Iovis*. Det religiøse aspektet var forsvunnet

²⁶⁷ Versnel. *Triumphus*. 74

²⁶⁸ Plut. *Mar.* 12. 5

²⁶⁹ Jos. *Bel Iud.* 7. 4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

²⁷⁰ Liv. 10. 7. 10: (...)A triumphing general drives through the City in a gilded chariot, apparelled in the splendid vestments of Jupiter Optimus Maximus(...)

og *Ornamenta Triumphalia* kunne stykkes opp og gis til trofaste tjenere av keisermakten. Det er mulig at *Ornamenta Triuimphalia* fortatte å vekke minner om *Ornatus Iovis* og Jupiter, men det sier ikke kildene noe om. Det er tydelig at under keisertiden var ikke de religiøse aspektene sentrale ved *Ornamenta Triumphalia*, som i sin oppstykkede form lå nærmere militære æresbevisninger som f.eks. medaljer

6.4 Mars Ultor tempelet

Boyce skriver at bruken av triumfsymboler som en utmerkelse og som erstatning for en triumf kan spores tilbake til Agrippas avståelse fra å feire triumf i årene 19 og 13 fvt. Boyce hevder at vi kan lese utviklingen ut ifra beskrivelsene til Cassius Dio.²⁷¹ Det er viktig å merke at Cassius Dio aldri skriver at *Ornamenta* ble brukt av Agrippa. Cassius Dio beskriver hvordan Agrippa ble bæret med retten til å bære en triumfkrone.²⁷² I år 19 fvt. så avsto Agrippa å feire triumf, noe som avstedkom at ingen andre heller fikk feire triumf.²⁷³ Samtidig ble triumfutmerkelse som *Ornamenta Triumphalia* og en dekomponert utgave *Ornamenta*, mer vanlig å tildele magistrater som tidligere ville ha feiret triumf.²⁷⁴ Mottakerne av *Ornamenta Triumphalia* donerte heller ikke disse klær og gjenstander i Jupitertempelet slik som var vanlig under en triumf. Boyce hevder at Mars Ultor tempelet gradvis ble stedet hvor legater, og andre mottakere av *Ornamenta Triumphalia*, donerte krone og septer til guden Mars. Tradisjonen vokste frem under Augustus regjeringstid og Boyce hevder at den nye tradisjonen skapte en skille mellom å motta *Ornamenta Triumphalia* som en æresbevisning og det å feire en full triumf.²⁷⁵

6.5 Augustus og Mars Ultor

Den siste triumfen utenfor keiserfamilien ble holdt i 19 fvt. L. Cornelius Balbus feiret triumf for seire i Afrika. Etter Balbus' triumf var det ingen person utenfor keiserfamilien som feiret triumf. Samme året hadde Augustus selv avstått fra å feire triumf etter at legionsfanene (*Aquila*), som Crassus tapte til Partherne (53 fvt.) ble returnert til Roma.²⁷⁶ I stedet for en triumf ble Augustus hyllet med triumfsymboler – altså ornamenter. Boyce skriver at Augustus avvisning av triumfen var målrettet siden han samtidig opprettet en alternativ kult knyttet til *Ornamenta*

²⁷¹ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 134

²⁷² Cass Dio: 49. 14

²⁷³ Cass Dio: 54. 11. 6

²⁷⁴ Cass Dio 54. 24. 7; Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 134

²⁷⁵ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 138-9

²⁷⁶ Cass Dio: 54. 10

Triumphalia og Mars Ultor tempelet. Her skulle magistrater i fremtiden donere sine triumfsymboler til Mars. De gjenvunne legionsfanene og Augustus' egne triumfsymboler var de første som ble donert til tempelet.²⁷⁷ Handlingen satte en presedens og senere da Augustus åpnet tempelet til Mars Ultor på Forum Augustus i år 2 fvt. ble det etterhvert vanlig for legater å donere triumfsymboler (*Ornamenta*) og gjenvunne legionsfaner (*Aquila*) i Marstempelet.

Cassius Dio skrev at Mars Ultor-tempelet ble et samlingspunkt for triumfrelaterte aktiviteter som å dra i krig, donere skatter, returnere legionsfaner og donere ornamenter.²⁷⁸ Åpningen av dette tempelet markerte slutten på en lang utvikling av *Ornamenta Triumphalia*.²⁷⁹ *Ornamenta Triumphalia* var ikke lenger utelukkende knyttet til triumffeiringen, men ble i seg selv en utmerkelse. Samtidig ble det etablert et skille mellom virkelige triumfer, som endte ved Jupiter tempelet på Capitol, og andre utmerkelse inspirert av triumfen, men som skilte seg ut ved at magistratene donerte sine triumfsymboler til Mars framfor Jupiter. Utviklingen bidro til å skape alternative æresbevisninger, som retten til å bære enkelte plagg og gjenstander for suksessfulle magistrater.²⁸⁰

Under den seremonielle åpningen av Forum Augusta og tempelet dedikert til Mars proklamerte Augustus at stedet skulle fungere som plassen der Senatet vedtok triumffeiringen. I tempelet skulle seiersrike magistrater donere sin triumfkrone og septer til Mars. Videre skulle alle som feiret triumf få støpt en bronsestatue av seg selv og få den satt opp i Forum Augustus. Alle legionsfaner som ble erobret under felttog skulle også doneres til Marstempelet.²⁸¹

6.6 Jupiter Optimus Maximus til Mars Ultor:

Ornatus Iovis var opprinnelig en representasjon av guden Jupiter. Augustus omformet bruken av klær og ornamenter og skapte dermed en ny kategori æresbevisninger. Disse æresbevisninger ble knyttet til guden Mars. Æresbevisninger ble tildelt magistrater, legater og andre militære offiserer utenfor keiserfamilien som erstatning for en triumf. Triumfen var fortsatt en stor offentlig feiring hvor triumfatoren hyllet Jupiter. Men forskjellen fra tidligere, lå i hvem som kunne feire triumf. Også ovasjoner fortsatte å hylle guden Jupiter, som da Aulus Plautius feiret en ovasjon etter invasjonen av Britannia. Suetonius beskriver hvordan Plautius gikk til Capitol

²⁷⁷ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 140

²⁷⁸ Cass Dio. 54. 10.2

²⁷⁹ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 139-40

²⁸⁰ Boyce. "The Origin of Ornamenta Triumphalia". 139-40

²⁸¹ Cass Dio. 55.10; Southern. *Augustus*. 197-8

og Jupitertempelet.²⁸² Plautius' ovasjon illustrerer hvordan magistrater kunne motta større æresbevisninger utover triumfsymboler. Plautius ovasjon fremstår dog som et unntak da det var langt mer vanlig å gi suksessfulle magistrater *Ornamenta Triumphalia*.

Ornamenta og *Ornamenta Triumphalia* var nært knyttet til guden Mars. Drakten og gjenstandene ble tildelt magistrater i stedet for triumfer. *Ornatus Iovis* forble drakten båret av triumfatorer under triumf, og fortsatte å være assosiert med Jupiter.

Ornamenta som æresbevisning var ikke noe nytt for keisertiden. Under republikken hadde suksessfulle konsuler ved flere anledninger blitt beæret med tillatelse til å bruke ornamenter tilknyttet triumfen under offentlige feiringer. Marius fikk bære en purpurkappe i Senatet, Pompeius bar en purpurkappe i sirkusene. Disse plaggene ble kalt *Ornamenta* i kildene, men først med Augustus hører vi beskrivelse av *Ornamenta Triumphalia* som tildeles utenfor en triumf. Etter Augustus regjeringstid begynte keiserne å bruke triumfbekledning som en keiserlig drakt. Cassius Dio beskriver Nero sin triumfbekledning da Nero tok imot den greske kongen Tiridates i Roma i 66 evt.²⁸³ Bekledninger beskrives som triumfbekledning og fremstår som en vanlig bekledning for keiserne.

6.7 Oppsummering

Triumfens bekledning og ornamenter, *Ornatus Iovis*, forble uforandret under keisertiden. Vespasian og Titus var ikledd tradisjonelle triumfklær under sin triumf i 71 evt. *Ornatus Iovis* og *Vestis Iovis* var fortsatt triumfatorens bekledning. *Ornatus Iovis* ble også brukt utenfor en triumfkontest, men i en ny form og med et nytt navn, *Ornamenta Triumphalia*. *Ornamenta Triumphalia* var en oppstykket form for *Ornatus Iovis* og ble gitt til suksessfulle magistrater som en erstatning for en triumffeiring. Siden triumfen var reservert for keiserfamilien, var *Ornamenta Triumphalia* og ovasjon det nærmeste magistrater kom en triumffeiring. Ornamenter og æresbevisninger ble tildelt på andre premisser enn før og ble delt ut til suksessfulle magistrater. Det oppstod en gradering av ornamentene som magistrater kunne motta. Utviklingen peker i retning av at bekledning og ornamenter fungerte mer som medaljer og distinksjoner, slik vi kjenner det.

²⁸² Suet, *Claud.* 24.3: "(...)To Aulus Plautius he also granted an ovation, going out to meet him when he entered the city, and walking on his left as he went to the Capitol and returned again.(...)"

²⁸³ Cass Dio. 62

Under triumfen til Claudius (43 evt.) så fikk Crassus bære en *Tunica Palmata* og ri på hest. Grunnen var at Crassus hadde mottatt *Ornamenta* tidligere. Ved å la Crassus bære *Tunica Palmata* og ri på hest skilte han seg ut fra de andre magistratene og legatene.

Samtidig som *Ornamenta* ble en oppstykket æresbevisning oppstod det en ny tradisjon med å donere ornamentene til Mars Ultor-tempelet. Det skapte et skille mellom *Ornamenta Triumphalia* som ble donert til Mars og *Ornatus Iovis* som ble donert til Jupiter. Selve triumfen ble reservert for keiseren og hans familie, og Jupiter forble guden som ble hyllet under fulle triumffeiringer. Ornamentene tjente også til å markere hvem som fulgte Augustus i arverekken. Agrippa, Tiberius og Drusus fikk tildelt *Ornamenta* for å markere deres plass i arverekken. I tillegg ble *Ornamenta* gitt til konsuler og pretorer som en markør for embete de holdt. Disse draktene og gjenstandene ble kalt *Ornamenta Consularis* og *Ornamenta Pretoria*.

Kapittel 7. Triumfruten. Endring, topografi og arkitektur.

7.1 Innledning.

I dette kapittelet vil jeg drøfte triumfens rute gjennom Roma. Jeg vil undersøke om ruten endret seg i sammenhengen med at nye templer og monumenter ble byget av Augustus og senere keisere. Jeg vil studere betydningen av byggverk som templer, portikoer, sirkuser, porter og andre sentrale steder der triumferuten gikk. Med utgangspunkt i Josephus beskrivelse av triumfen til Vespasian og Titus i år 71 evt. vil jeg undersøke endringer i triumfens rute som fant sted under det julio-claudiske dynastiet. Josephus beskriver detaljert at ruten begynte utenfor *Pomerium* og beveget seg gjennom Roma frem til Capitolhøyden.

Roma og dens topografi var kritisk og formende for triumffeiringen, ifølge Livius som skrev om Q. Minucius Rufus triumf på Albanerfjellet i 197 fvt. Livius er klar i sin omtale av at denne triumfen ikke var ordentlig fordi den ikke skjedde inne i Roma.²⁸⁴

I dette kapittelet vil jeg undersøke hvilke steder som sentrale under en triumffeiring. Jeg vil bruke beskrivelsen av Vespasian triumf som grunnlag. Jeg vil se om det er mulig å spore endringer i den ruten Josephus beskriver, og sammenligne Josephus' beskrivelse av ruten med romerske kilder. I analysen vil jeg benytte nyere forskningslitteratur. Josephus' skildring av triumfen, er ifølge Fergus Miller den mest detaljerte skildringen vi har. Denne Triumfen feiret Vespasians seier i krigen i Judea (66-73 evt.). Krigen var et opprør som viste seg svært krevende å slå ned. Krigen utgjorde den største militære aksjonen i Roma på denne tiden. Ifølge Fergus Millar var mobiliseringen større for den jødiske krigen enn for invasjonen av Britannia (43 evt).²⁸⁵

7.2 Triumfruten tar form.

Mary Beard skriver at det vi i dag vet om triumfruten er basert på beskrivelser av enkelte sentrale steder i Roma der triumfen passerte. Ved å trekke en linje gjennom de kjente punktene har historikere utarbeidet en sannsynlig rute.²⁸⁶ Maggie L. Popkin skriver at ruten varierte mellom triumfer, men at prosesjonene passerte gjennom noen faste steder, slik som enkelte monumenter. Popkin argumenterer for at en fast rute skapte en følelse hos tilskuerne av at

²⁸⁴ Liv. 33.23.8; Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 1

²⁸⁵ Millar. "Monuments of the Jewish War in Rome". 101

²⁸⁶ Beard. *The Roman Triumph*. 101

triumfer fulgte i tidligere triumfer fotspor gjennom Roma.²⁸⁷ Slik jeg tolker Popkin så mener hun at de historiske referansene byggene utgjorde skapte en følelse av samhörighet på tvers av tid, og bidro til en oppfatning av at Romas storhet var skjebnebestemt.

Diskusjonen om triumfen hadde en fast rute eller ikke, har versert siden renessansen. Den tradisjonelle oppfatningen er at triumfen begynte på Marsplassen, gikk inn i byen gjennom triumfporten, nær ved eller gjennom *Porta Carmentalis*, gjennom Roma og opp til Jupitertempelet på Capitol der den endte.²⁸⁸ Slik Beard beskriver ruten begynte triumfen på Marsplassen, beveget seg inn i Roma til *Forum Boarium*, som var et av det første punktene triumfen passerte innenfor *Pomerium*. I forskningsmiljøet har det utviklet seg konsensus rundt Künzels beskrivelse fra 1988, om at ruten beveget seg fra *Campus Martius* inn til *Forum Boarium*, deretter på sørsiden av Palatinen gjennom *Circus Maximus*, opp dalen mellom Palatinen og Caeliushøyden, inn på *Via Sacra* på nordsiden av Palatinen og videre frem til Capitolhøyden.²⁸⁹ Beard presenterer også et mulig alternativ, nemlig at ruten tok en omvei over *Velabrum* (dalen mellom Capitolhøyden og Palatinerhøyden), langs *Vicus Iugartus* mot *Forum Romanum* før ruten vendte tilbake mot *Forum Boarium* og *Circus Maximus* langs *Vicus Tuscus*.²⁹⁰ Beard skriver at en slik rute gir mening hvis vi leser beskrivelsen av Julius Caesars triumf over Gallia i 46 fvt. Suetonius beskriver hvordan Caesar red gjennom *Velabrum* da akselen på vognen ble ødelagt og Caesar ble kastet ut av vognen. Cassius Dio beskrev også hendelsen og skrev at det skjedde foran Fortunatempelet bygd av Lucullus.²⁹¹ I liket med Beard støtter Popkin et forslaget om at ruten gikk langs *Vicus Iugartus* og *Vicus Tuscus*. Popkin argumenterer med at *Velabrum* opprinnelig var et sumpområdet. derfor må tidlige triumffeiringer ha beveget langs høydene på hver side, Capitol og Palatinen. Hvis den opprinnelige triumfruten sammenfalt med ruten Julius Caesar tok så kan det tyde på at ruten over *Velabrum* ikke endret seg betydelig.

Det neste stedet på ruten kan ha vært *Circus Maximus*. Plutarch beskriver sirkus og teatre som en del av triumfen til Aemilius Paullus (ca. 166 fvt.).²⁹² Beard stiller spørsmål rundt beliggenheten til sirkuset som nevnes av Plutarch. Forskere har antatt at Plutarch sikter til *Circus Maximus*, men Beard peker på *Circus Flaminius* på Marsplassen som et alternativ. Beard

²⁸⁷ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 25

²⁸⁸ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 25

²⁸⁹ Edmondson, Mason, Rives, eds. *Flavius Josephus and Flavian Rome*. 104

²⁹⁰ Beard. *The Roman Triumph*. 103

²⁹¹ Suet. *Iul.* 37.2; Cass Dio. 433, 21, 1; Beard. *The Roman Triumph*. 102

²⁹² Plut. *Aem.* 32: (...)The people erected scaffoldings in the theatres for equestrian contests, which they call circuses, and round the forum, occupied the other parts of the city which afforded a view of the procession, and witnessed the spectacle arrayed in white garments.(...)

avfeier alternativet raskt siden det ville ledet triumfen ut av *Pomerium* igjen. Et mulig alternativ Beard presenterer er at triumfen beveget seg gjennom *Circus Flaminius* før triumfen beveget seg innenfor *Pomerium*, hvor *Circus Maximus* var en del av ruten innenfor *Pomerium*.²⁹³ En slik forklaring inkluderer både *Circus Flaminius* og *Circus Maximus* som del av ruten. På den måten kunne sirkusene fungerte som tilskuerarenaer for folkemassene som ønsket å iakttå triumfen. Sirkusene som tilskuerarenaer gir mening for å eksponere triumfens til så mange mennesker som mulig. Plutarch selv beskriver hvordan tilskuerne spredte seg til alle plassene der det var mulig å få utsikt til triumfen.²⁹⁴

Fra *Circus Maximus* beveget ruten seg gjennom dalen mellom Palatinerhøyden og Caeliushøyden mot området hvor Colosseum ligger. Videre fulgte triumfen *Via Sacra* til *Forum Romanum*. Tilslutt beskrives henrettelse av krigsfanger i *Carcer* ved foten av Capitol før feiringen ble avsluttet med ofringer ved Jupitertempelet på Capitol.²⁹⁵ Alle triumfene beveget seg gjennom *Circus Maximus* og *Forum Romanum*. Popkin skriver at triumfruten gikk gjennom slike faste punkter, men at ruten mellom slike punkter kunne variere.²⁹⁶ Under republikken så kunne hver enkelt magistrat selv bestemme hvilken rute han skulle ta og kunne bla. lede triumfen forbi templer eller monumenter bygd av sine forfedre.²⁹⁷ Etter borgerkrigene restaurerte Augustus en rekke templer og monumenter. Disse dedikerte han til seg og sin familie da de ble gjenåpnet. Ruten som gradvis ble utarbeidet under republikken kan derfor ha blitt mer fastlåst som følge av Augustus byggeaktivitet.

7.3 Arkitektur, monumenter, teatre og sirkus, nybygging langs ruten

Byggeboomen som Roma opplevde etter seierne over Kartago og Makedonia bidro til å sementere deler av triumfruten slik at den gikk forbi de store templene som ble bygd i denne perioden. En slik utviklingen ble forsterket under prinsipatet da Augustus reserverte byggverkene langs triumfruten for seg og sin familie.²⁹⁸ Det er naturlig å anta at ruten ble fastlåst som følge av at kun keiserfamiliens medlemmer kunne feire triumf, og at andre

²⁹³ Beard. *The Roman Triumph*. 102

²⁹⁴ Plut. *Aem.* 32: (...)The people erected scaffoldings in the theatres for equestrian contests, which they call circuses, and round the forum, occupied the other parts of the city which afforded a view of the procession, and witnessed the spectacle arrayed in white garments.(...)

²⁹⁵ Beard. *The Roman Triumph*. 102

²⁹⁶ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 44

²⁹⁷ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 31

²⁹⁸ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 3

aristokratiske familier nå ikke lenger kunne påvirke ruten for å forsøke å fremheve egen families byggverk.

Blant de første byggverk Augustus og hans familie fikk reist var templer, portikoer og teatre. Det ble bygget et eget Forum Augusta med et tempel til guden Mars, et tempel til Apollo på Palatinen og et tempel til Jupiter på Capitol.²⁹⁹ I tillegg ble flere byggverk reiset på eller ved triumfruten, som Marcellusteateret som ble bygd oppå det som tradisjonelt var ruten. Historikere har diskutert om Marcellusteateret ble bygget med det formålet at den skulle fungere som en tilskuerarena under triumfer. Slik bygget er konstruert så er det plass til en prosesjon som beveger seg gjennom teateret.³⁰⁰ Miller spør om det var naturlig for en prosesjon å bevege seg gjennom et teater? Han viser til et relieff fra *Castel Elia* som viser en prosesjon som beveger seg gjennom et teater. Miller bekrefter dermed at triumfprosesjoner kunne bevege seg gjennom teatre. Popkin bekrefter også at Marcellusteateret kunne fungere som en arena for tilskuere og viser til «FUR» (*Forma Urbis Roma/ The Severan Marble Plan*). «FUR» viser at avstanden mellom scenen (*scaena frons*) og benkene (*cavea*) var bred nok for en triumfprosesjon til å passere.³⁰¹ Josephus skrev selv om teatrene han passerte under triumfen til Vespasian og Titus i 71 evt. «(...) deretter lot de triumftoget sette seg i bevegelse og dirigerte det gjennom teatrene så folkemassene lettere skulle se(...)»³⁰² Millar spør om et av teatrene beskrevet av Josephus kan ha vært Marcellusteateret? Han argumenterer med at hvis prosesjonen beveget seg gjennom Pompeius' teater og andre teatre på marsmarken, så må prosesjonen ha beveget frem og tilbake på marsmarken før triumfen krysset *Pomerium*, noe Millar anser som lite sannsynlig.³⁰³ Millar diskuterer også andre muligheter og foreslår en alternativ forklaring som kan være at Josephus brukte feil ord. Millar spekulerer i om Josephus betegnet enhver større skueplass som et teater. Det vil si at når Josephus skriver teater i teksten sin så mente han kun et større område hvor flere folk kunne iaktta prosesjonen.³⁰⁴ Slik jeg tolker Millar kan teatre slik Josephus beskriver det, like gjerne vært sirkus.

²⁹⁹ Suet. *Aug.* 29: "(...) his forum with the temple of Mars the Avenger, the temple of Apollo on the Palatine, and the fane of Jupiter the Thunderer on the Capitol (...)"

³⁰⁰ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 42

³⁰¹ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity*. 41

³⁰² Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig*. 462

³⁰³ Millar. "Monuments of the Jewish War in Rome". 103-104

³⁰⁴ Millar. "Monuments of the Jewish War in Rome". 103-104

7.4 *Circus Flaminius* og *Circus Maximus*

Plutarch beskriver *Circus Maximus* som del av Aemilius Paullus triumf. Dette er den eneste beskrivelsen av *Circus Maximus* under en triumf. Derfor er det usikkert om *Circus Maximus* var en fast del av ruten. Millar stiller spørsmål ved ordbruken til Plutarch som nevner *Theatron* i flertall.

Millar mistenker at *Circus Flaminius*, som lå sør på Campus Martius, også var et mulig fast sted der triumfen passerte. Hvis vi følger Millar sin tolkning av Plutarch som beskriver *Theatron* i flertall er det naturlig å anta at triumfen gikk gjennom både *Circus Flaminius* og *Circus Maximus*,³⁰⁵ Josephus beskriver bla. teatre fylt av tilskuere som triumfen beveget seg gjennom: «deretter lot de triumftoget sette seg i bevegelse og dirigerte det gjennom teatrene så folkemassene lettere skulle se.»³⁰⁶ I likhet med Millar, har Popkin også stilt spørsmål ved Josephus' beskrivelse av teatrene som mulige sirkus. Popkin viser til *Circus Maximus* sentrale plass som tilskuerarena under Trajans triumf (106 evt.) og antyder at sirkusene var del av ruten lenge før Trajans triumf. Bygging av store tilskuerarenaer som del av triumfruten begynte ifølge Popkin etter at Augustus og hans familie tok makten i Roma. Tilskuerarenaer som *Circus Maximus* ble viktigere som følge av keiserens fokus på å vise frem skatter og fanger i triumfene.³⁰⁷ Selve *Circus Maximus* var opprinnelig bygd i tre og først med Julius Caesar i 46 fvt. ble det bygget en konstruksjon av stein.³⁰⁸ Senere keisere fortsatte byggingen i stein og innen Vespasian og Titus triumf var *Circus Maximus* den største tilskuerplassen i Roma.

På denne bakgrunn kan vi anta med sikkerhet at *Circus Maximus* var en fast del av ruten. Sirkuset fungerte ypperlig for å vise frem krigsfanger og skatter. Josephus beskriver hvordan Simon ble vist frem som en krigsfange under triumfen i 71 evt: «(...)I dette tilfellet var det Simon, Gorias sønn, som måtte marsjere som fange i triumftoget.(...)»³⁰⁹ *Circus Maximus* ville fungert ypperlig som en arena hvor mange folk kunne iaktta krigsfangene. *Circus Maximus* kan på den måten ha bidratt til å forsterke følelsen av at triumferingene var berettiget. Ved å observere beseirede fiendtlige hærførere kan romerne fått en følelse av at Romas storhet var velsignet av gudene.

³⁰⁵ Millar. "Monuments of the Jewish War in Rome". 106

³⁰⁶ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³⁰⁷ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity.* 132

³⁰⁸ Suet. *Iul.* 39.2; Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity.* 110

³⁰⁹ Jos. *Bel Iud.* 7.6; Josephus. *Den jødiske krig.* 464

7.5 Triumfporten

Josephus beskriver hvordan Vespasian og Titus etter å ha framsagt bønner dro til triumfporten. Ved triumfporten forberedte de seg til triumfen og fremsa bønner til gudene. Gudene var representert ved en rekke stauter som Josephus beskriver. Det var disse statuene Vespasian og Titus fremsa bønner til.³¹⁰

«(...)Selv trakk han seg tilbake til porten som hadde sitt navn fra triumftogene som alltid passerte gjennom dem (*Porta Triumphalis*, mellom *Capitol* og *Tiberen*). Her inntok nå keiserne først litt mat, så iførte de seg triumfklærne og ofret til gudene hvis statuer stod oppstilt ved porten(...)»³¹¹

Beard stiller spørsmål ved Josephus plassering av Triumfporten. I Josephus' beskrivelse drar Vespasian og Titus «tilbake» til triumfporten etter å ha talt til soldatene ved *Porticus Octaviae* ved *Pomerium*. Siden de startet dagen ved *Isistempellet* nord for portikoene betyr det at Triumfporten også var plassert nord på Marsplassen og derfor ikke var en del av *Pomerium*.³¹² Beard skriver at Josephus beskrivelse tyder på at *Porta Triumphalis* derfor ikke tilsvarte *Porta Carmentalis*. Men Beard er kritisk til om Josephus' beskrivelse i det hele tatt er pålitelig. Josephus beskriver bla. bønnene Vespasian og Titus framsa som tradisjonelle.³¹³

«Etter å ha mottatt deres hyllest som tydeligvis ingen ende ville ta, gav Vespasian tegn til at de skulle tie. Da de så senket en dyp stillhet over alt og alle, reiste Vespasian seg, dekket hodet nesten helt ned til kappen og fremsa de tradisjonelle bønner; det samme gjorde Titus.»³¹⁴

Tilsvarende vektlegger han tidligere skikker i sin beskrivelse av triumfporten. Beard stiller spørsmål ved hvordan Josephus kunne vite hva som var tradisjonelt i den romerske triumfen? Han kom jo fra Judea og hadde aldri vært i Roma. Beard skriver også at Vespasian var i Judea da den siste triumfen ble holdt 20 år tidligere. Triumfen var ifølge Beard langt ifra tradisjonell i den forstand at det var del av et dynastisk skifte.³¹⁵

Tacitus beskrev hvordan det under Augustus begravelse ble bestemt at han skulle fraktes ut av Roma gjennom triumfporten.³¹⁶ Tilsvarende så beskriver Cassius Dio også hvordan Senatet vedtok et forslag om at Augustus skulle fraktes gjennom triumfporten under begravelsesseremonien.³¹⁷ Beard diskuterer hvorvidt det virkelig var en egen port som ble benyttet for triumfer. Et av forslagene er at *Porta Carmentalis* og triumfporten var den samme.

³¹⁰ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³¹¹ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³¹² Beard. *The Roman Triumph.* 99

³¹³ Beard. *The Roman Triumph.* 100

³¹⁴ Jos. *Bel Iud.* 7. 4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³¹⁵ Beard. *The Roman Triumph.* 100

³¹⁶ Tac. *Ann.* 1. 8; Tacitus. *Årbøkene.* 34

³¹⁷ Cass Dio. 56.42

Ovid og Livius beskriver *Porta Carmentalis* som todelt, med en inngang og en utgang.³¹⁸ En forklaring kan være at inngangen var den samme som triumfporten, noe som eliminerer triumfporten som en hovedsakelig religiøs port, da den må ha blitt brukt til vanlige formål også. Et annet alternativ er at triumfporten var en egen triumfbue på Marsplassen.³¹⁹ Beard skriver at vi må ta Josephus sin skildring med i betraktning da han er den eneste kilden som beskriver triumfporten under en triumf. Ifølge Beard må vi ut ifra Josephus beskrivelse plassere porten på Marsplassen, i starten av triumfruten.³²⁰ Det eksisterer ingen konsensus rundt triumfportens plassering i moderne forskning. Derfor kan vi ikke avgjøre hvor porten var plassert og derfor heller ikke om den var utenfor eller markerte *Pomerium*.

Den religiøse betydningen av inngangen gjennom triumfporten under keisertid er usikker. Vi vet at Nero returnerte til Roma gjennom et hull i bymuren da han vendte hjem fra sin turné i Hellas. Hendelsen har blitt beskrevet som en rekonstruksjon av en gresk hjemkomstfeiring.³²¹ Suetonius beskrivelse av Neros hjemkomst fra Hellas minner om en triumf. Nero bar lillafargede triumfklær kombinert med greske plagg og red i samme vogn som Augustus hadde brukt under sine triumfer.³²² Beskrivelsen av Neros hjemkomst fremstår som en blanding av en romersk triumf og et gresk hjemkomstrituale. Selv om Nero ikke hadde vunnet noen krig så bar feiringen preg av å være en triumf. Spørsmålet blir om feiringen skal betraktes som en annen type feiring eller om den skal tolkes dithen at triumfen hadde mistet så mye av sin opprinnelige religiøse betydning at Nero kunne ta seg friheter med symbolbruk og allikevel framstille det som en triumf.

Om Neros hjemkomst skal betraktes som en ny type feiring eller som en triumf kan ikke besvares med basis i kildene. Det samme spørsmålet kan stilles om triumfen til Vespasian og Titus i 71 evt.³²³ Dersom Nero representerer et brudd med tradisjonen så skildrer Josephus Vespasians og Titus triumffeing som en retur til det normale. Ved å vektlegge det tradisjonelle under triumffeingingen er det mulig at Vespasian og Titus ønsket å kommunisere en retur til det tradisjonelle (og stabile), som en kontrast til Nero. Et slikt syn på triumfen til Vespasian og Titus kan forklare Josephus språkbruk og hans fokus på tradisjoner. Josephus beskriver Vespasians bønner før triumfen som tradisjonelle: «(...) *Vespasian(...)* dekket hodet nesten helt

³¹⁸ Liv. 2.49.8; Ovid. *Fasti*. 2.201-4; Beard. *The Roman Triumph*. 98

³¹⁹ Beard. *The Roman Triumph*. 98-9

³²⁰ Beard. *The Roman Triumph*. 99-101

³²¹ Versnel. *Triumphus*. 158

³²² Suet. *Nero*. 25

³²³ Jos. *Bel Iud.* 7. 4; Josephus. *Den jødiske krig*. 462

ned til kappen og fremsa de tradisjonelle bønner; det samme gjorde Titus.(...)»³²⁴ Tilsvarende vektlegger Josephus tidligere skikker i sin beskrivelse av triumfporten: «(...)Selv trakk han seg tilbake til porten som hadde sitt navn fra triumftogene som alltid passerte gjennom dem (*Porta Triumphalis*, mellom *Capitol* og *Tiberen*(...))».³²⁵ Her skriver Josephus at triumfporten eksisterte siden porten hadde fått navn fra tidligere triumfer som hadde passert gjennom den.

Josephus skriver ingenting om hvilken religiøs funksjon triumfporten hadde. Slik Rüpke beskrev så eksisterer det ulike teorier rundt triumfporten og dens religiøse funksjon. Teorier har betraktet triumfporten enten som en rensessport for soldater som har drept fiender eller som en port som holdt en magistrats energi og hell (*Felicitas*) innenfor *Pomerium* og Roma.³²⁶ Det er vanskelig å avgjøre hvilken funksjon porten tjente under triumfen til Vespasian og Titus. Triumfporten var en sentral del av ruten slik Josephus beskriver den.³²⁷ Det kan tyde på at de anså porten som en sentral del av triumfen. Josephus beskrev ikke hvilken religiøs funksjon porten hadde. Porten fremstår derfor kun som en seremoniell port uten vesentlig religiøs betydning under triumfen til Vespasian og Titus.

7.6 *Pomerium*

Etter borgerkrigens slutt vendte Octavian tilbake til Italia og Roma. Han ventet med å bevege seg innenfor bygrensen, *Pomerium*, for å ikke miste sitt *Imperium* og å beholde muligheten til å feire triumf. Beard, North og Price beskriver *Pomeriums* rolle i boken «Religions of Rome». *Pomerium* utgjorde, som vi har sett tidligere, et skille mellom militært og sivilt virkeområde. Innenfor *Pomerium* foregikk det sivile livet og forsamlinger kunne møtes. Tilsvarende var militære forsamlinger som «centurieforsamlingen» nødt til å møtes utenfor *Pomerium*.³²⁸ Militært *Imperium* var begrenset til å gjelde utenfor *Pomerium* og enhver som besatt *Imperium* mistet dette da de krysset *Pomerium*.³²⁹ Ett unntak eksisterte, nemlig triumfen. Under triumffeiringen beholdt magistraten sitt *Imperium* til slutten av dagen og slutten av feiringen. Da Augustus senere beholdt sitt *Imperium* etter å ha krysset *Pomerium* må han ha hatt diktatorisk makt. Slik Julius Caesar hadde før ham.

³²⁴ Jos. *Bel Iud.* 7. 4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³²⁵ Jos. *Bel Iud.* 7. 4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³²⁶ Beard. *Religions of Rome.* 97; Rüpke. *Peace and War in Rome.* 228-9

³²⁷ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den Jødiske krig.* 462

³²⁸ Beard. *Religions of Rome.* 179

³²⁹ Beard. *Religions of Rome.* 179

På tidspunktet for Octavians trippeltriumf var det ingen som kunne utfordre Octavians posisjon, men han valgte allikevel å følge tradisjonen og oppholdt seg derfor utenfor *Pomerium* før han feiret sine triumfer. Det faktum at Octavian valgt å oppholde seg utenfor *Pomerium* kan tyde på at han ønsket å respektere reglene knyttet til *Imperium* og kryssing av *Pomerium*. Hendelsen kan tolkes dit hen at Octavian respekterte de religiøse reglene rundt *Pomerium*. Samtidig så kan det hele ha vært et forsøk på å skape en illusjon om at Octavian ønsket å videreføre republikanske tradisjoner. Vi vet at Octavian i virkeligheten ikke ville mistet sitt *Imperium* hvis han krysset *Pomerium*. Senatet bevilget ham *Imperium* i en rekke provinser på tross av at han oppholdt seg i Roma. Ordningen ga Augustus *Imperium intra Pomerium*. Slik kunne Augustus manipulere forholdet mellom *Imperium* og *Pomerium*. Selv om Augustus var innenfor *Pomerium* beholdt han øverste kommando over de militære. Denne nye ordningen med *Imperium intra Pomerium* skapte, som vi har sett med Crassus, situasjoner hvor hærførere som hadde vært suksessfulle i krig ikke fikk feire triumf siden Augustus besatt den høyeste graden av *Imperium* i felten, på tross av at han oppholdt seg innenfor *Pomerium*.

Vespasian og Titus oppholdt seg også utenfor *Pomerium* før de feiret triumf. Josephus skrev at de sov i Isistempelet kvelden før triumfen. Vespasian hadde allerede vunnet borgerkrigen og var Romas ubestridte leder. Allikevel valgte han å oppholde seg utenfor *Pomerium* før triumfen. Situasjonen minner om den gangen Augustus feiret triumf. Han oppholdt seg utenfor *Pomerium* før triumfen, på tross av at hans maktposisjon var ubestridt. Vespasian ser ut til å ha fulgt Augustus eksempel. Ved å oppholde seg utenfor *Pomerium* kan både Augustus og Vespasian ha fremstått som om de respekterte de republikanske tradisjonene. Hendelsene fremstår som politisk motiverte hvor hensikten var å skape en illusjon av republikanske tradisjoner. Det religiøse aspektet av *Pomerium* fremstår derfor ikke som grunnen til at Augustus og Vespasian oppholdt seg utenfor *Pomerium*.

Hva gjelder skikken med *Imperium intra Pomerium* så var ikke det nytt. Julius Caesar beholdt også sitt *Imperium* innenfor *Pomerium*. Augustus sin situasjon ligner på Caesars da Caesar styrte Roma med *Imperium intra Pomerium*. Han fulgte fotsporet til store personligheter fra republikkens siste århundre. *Pomerium* fungerte nå ikke lenger som en grense for militær makt, *Imperium*. Augustus besatt *Auspicium* og *Imperium* innenfor *Pomerium*. *Pomerium* mistet sin funksjon som et skille mellom et militært liv og et sivilt liv da Augustus tok makten i Roma.

7.7 Templer

Josephus beskriver at Vespasian og Titus sov i Isistempelet natten før triumfferingen. «(...)Isistemplet, for det var der feltherren sov den natten.(...)».³³⁰ Hvorvidt Vespasian hadde noen religiøs tilknytning til Isistempelet er usikkert, men tempelet var ikke en del av triumfen ut over at Vespasian og Titus sov der. Samme morgen som triumfen beveget Vespasian og Titus seg til Octavias haller hvor de ble hyllet av troppene, Senatet og de fornemmeste av ridderstanden. Vespasian var kledd i en toga og han trakk en kappe over hodet for å utføre bønner. Titus gjorde det samme.³³¹ Josephus fremhever i beskrivelsen hvordan Vespasian og Titus fremsa bønner før triumfferingen begynte: «(...)Så snart det grydde av dag, kom Vespasian og Titus ut bekranset med laurbær og iført de tradisjonelle purpurkappene og begav seg til Octavias haller(...)»³³². Octavias haller er det vi kjenner som *Porticus Octaviae*, som opprinnelig var et republikansk monument bygd av Marcellus (*Porticus Marcellus*). Bygget ble omdøpt *Porticus Octaviae* etter Augustus søster Octavia hadde restaurert bygget.³³³ Portikoen omkranset to templer, et til Jupiter og et til Juno.³³⁴ Ved *Portico Octaviae* møtte Vespasian og Titus senatsmedlemmer og soldater før de fremsa «tradisjonelle bønner» før triumfen:

«Så snart det grydde av dag, kom Vespasian og Titus ut bekranset med laurbær og iført de tradisjonelle purpurkappene og begav seg til Octavias haller, hvor senatet, de høyeste embedsmennene og de fornemmeste av rederstanden ventet på deres ankomst. (...) Da de så senket en dyp stillhet over alt og alle, reiste Vespasian seg, dekket hodet nesten helt ned til kappen og fremsa de tradisjonelle bønner; det samme gjorde Titus.»³³⁵

Her beskriver Josephus hvordan Vespasian og Titus fremsa tradisjonelle bønner. Det kan tyde på at det var normalt å fremsi bønner til Jupiter og Juno før en triumf. Det gir mening at Jupiter ble hyllet siden han var den sentrale guddommen som ble feiret under triumfen. På den annen side så er det usikkert om Josephus visste hva som var tradisjonelt for triumfen. Josephus hadde aldri bevitnet en triumf. Selv Vespasian hadde ikke observert tidligere triumfferinger siden den siste ordentlige triumfen var 20 år tidligere da Claudius feiret erobringen av Britannia.³³⁶ Hvordan visste Vespasian hva som var «tradisjonelt»? Vi vet at det var vanlig å fremsi bønner før triumfer og siden triumfen feiret guden Jupiter så gir det mening at Vespasian hyllet Jupiter før triumfen, men vi kan ikke med sikkerhet si om Josephus beskrivelse av bønne som

³³⁰ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³³¹ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³³² Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³³³ Popkin. *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory, and Identity.* 143; Richardson. *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome.* 317

³³⁴ Suet. *Aug.* 29

³³⁵ Jos. *Bel Iud.* 7.4; Josephus. *Den jødiske krig.* 462

³³⁶ Beard. *The Roman Triumph.* 100

«tradisjonelle» stemmer. Dette forholdet gjelder for alle aspekten som Jospheus kategoriserer som tradisjonelle. Beard skriver at Vespasians vektlegging av såkalte «tradisjonelle» aspekter i triumfen var en kombinasjon av gjenskapte detaljer fra tidligere triumfer, selektiv amnesi og fri diktning (av tradisjoner).³³⁷ De fleste historikere oppfatter at Vespasians bruk av tradisjonelle og religiøse aspekter i triumfen var et politisk virkemiddel for å signalisere en retur til det normale. Vespasian hadde dessuten behov for å legitimere egen maktovertagelse.

Josephus beskriver Jupitertempelet på Capitol og ofringer. Josephus beskriver hvordan triumfprosesjonen endte ved Jupitertempelet på Capitol. Jupiter tempelet lå i ruiner som følge av borgerkrigen etter Neros død.³³⁸ Dette påvirket ikke Vespasians og Titus triumf: «(...) *Prosesjonen endte opp ved Jupiters tempel på Capitol, og der gjorde man holdt. Det var nemlig en gammel, fra fedrene nedarvet skikk å vente på dette sted til et bud meldte den fiendtlige feltherrens død.(...)*». ³³⁹ Her måtte prosesjonen vente på at krigsfangene ble henrettet. Slike henrettelser var vanlig under triumfen, men i enkelte tilfeller ble ikke fangene henrettet. Som da Tusnelda (Arminius kone) gikk fri etter Germanicus triumf i år 17 evt. over germanerne. Seieren feiret Romas revansj over Arminius og returen av to Legionsvimpler (Aquila) tapt av Varus i år 9 evt.³⁴⁰ Josephus beskrivelse av triumfen tyder på at Vespasian og Titus ønsket å følge tradisjonene med henrettelser. Simon av Gorias ble henrettet i fangehullet under Capitol. Henrettelsen av krigsfanger i fangehullet under Capitolhøyden kunne ha en religiøs betydning.

Beard skriver at henrettelse av krigsfanger forekom under republikken, men hun påstår at det ikke var så utbredt. De eneste beskrivelsene av henrettelser er av Caius Pontius i 291 fvt., som var leder av Samnittene. Det er også beskrivelser av pirater som blir henrettet i 74 fvt. og en beskrivelse av Vercingetorix som ble henrettet som del av Julius Caesars triumf i 46 fvt.³⁴¹ Under triumfene til Vespasian og Julius Caesar ble krigsfanger henrettet, men da Tiberius feiret triumf etter Germanicus seier over Arminius gikk krigsfangene fri. Her ser det ikke ut til at henrettelser har blitt påvirket av den politiske endringen. Kildene kan ikke fastslå med sikkerhet hvorvidt henrettelse av fangene hadde uttalte religiøse aspekter. Henrettelsen ble umiddelbart fulgt av en ofring til Jupiter.

³³⁷ Beard. *The Roman Triumph*. 100-1

³³⁸ Beard. *The Roman Triumph*. 100

³³⁹ Jos. *Bel Iud.* 7. 6; Jospheus. *Den jødiske krig*. 464

³⁴⁰ Beard. *The Roman Triumph*. 107-8

³⁴¹ Pontius; Liv. 2: Pirater; Cic. *Ver.* 2. 5. 66-7; Vercingetorix: Cass Dio: 40. 41. 2; 43. 19. 4; Beard. *The Roman Triumph*. 130

Etter henrettelsen av krigsfangene ofret Vespasian og Titus til Jupiter: «(...)Da hans død ble forkynt, brøt alle ut i jubelrop, og ofringene kunne begynne. Etter disse var fullført med de foreskrevne bønner og under gunstige varsler, gikk triumfatorene tilbake til palasset (...)»³⁴². Ofringene var siste ledd i triumffeiringen. Her fulgte Vespasian og Titus tradisjonene med å ofre til Jupiter. Beard skriver at det er kun Josephus gjengivelse som beskriver ofring. Andre beskrivelser av Capitol under triumffeiringer er Cassius Dios beskrivelse av Julius Caesars triumf. Caesar klatret opp trappene til Capitol på knærne.³⁴³ En handling som ble gjentatt av Claudius i 43 evt.³⁴⁴ Cassius Dio nevner ikke noen ofringer på Capitol. Det eneste som tyder på at ofringer var en fast del av triumfen er Josephus sin omtale av ofringene som ble utført med «foreskrevne» bønner. Det kan tyde på at Josephus anså ofringene som en tradisjonell del av triumfen.

7.8 Oppsummering

Vespasian og Titus begynte sin triumf utenfor *Pomerium* på Marsplassen. De fulgte dermed de religiøse tradisjonene som sa at en magistrat ikke kunne oppholde seg innenfor *Pomerium* før selve triumfen. Vespasian og Titus beveget seg til Octavias haller før triumfen begynte. Octavias haller ble restaurert under Augustus og var dedikert til hans søster. Ved å ofre og be ved Octavias haller signaliserte Vespasian at han fulgte etter Augustus som keiser. Augustus hadde også oppholdt seg utenfor *Pomerium* da han feiret en triumf. Her fulgte Vespasians Augustus' eksempel. Et sentralt sted i ruten var triumfporten. Josephus nevner porten og hevder at den var dedikert til triumfer. Josephus beskrivelse skaper forvirring rundt triumfportens beliggenhet. Portens formål er heller ikke helt tydelig under keisertiden. Josephus nevner kun at triumfer passerte gjennom porten, men ikke hvilken funksjon porten hadde. Triumfporten under keisertid fremstår som et sted triumfen startet og hadde ingen særlig religiøs betydning. Triumfruten gikk gjennom *Circus Flaminius* og Marcellusteateret utenfor *Pomerium*. Ruten fortsatte innenfor *Pomerium* gjennom *Circus Maximus*. Teatrene og sirkusene hadde ingen religiøs betydning, men fungerte utmerket som tilskuerarenaer. Triumfen kulminerte på Capitolhøyden og Jupitertempelet, der ble det ofret og dedikert *Spolia* i form av en laurbærkrans til Jupiter. Jupitertempelet forble en sentral religiøs del av ruten også under keisertid.

³⁴² Jos. *Bel Iud.* 7. 6; Josephus. *Den jødiske krig.* 464

³⁴³ Cass Dio. 43. 21: (...) On this occasion, too, he climbed up the stairs of the Capitol on his knees, (...)

³⁴⁴ Cass Dio. 60. 23: (...) Claudius came to Rome after an absence of six months(...)celebrated his triumph. In this he followed precedent, even ascending the steps of the Capitol on his knees(...)

Kapittel 8. Avslutning og oppsummering av funn.

I denne oppgaven har jeg undersøkt de religiøse aspektene ved triumffeiringen og om disse religiøse aspektene endret seg i overgangen fra republikk til keisertid. Etter Octavian hadde vunnet borgerkrigen mot Marcus Antonius var han Romas ubestridte leder. Tiåret etter Octavians trippeltriumpf (29-19 fvt.), er det kun dokumentert syv triumfer. Etter år 19 fvt. var det ingen utenfor keiserfamilien som feiret triumf. Den etterfølgende tiårsperioden burde sees som en overgangsperiode der Augustus gradvis strammet grepet om makten. Augustus samlet den religiøse og militære makt i egne hender gjennom å være *Dux*. Dermed besatt han høyeste grad av *Imperium* i alle provinser, *Imperium Maius*. Enhver magistrat med en militærkommando var dermed underordnet Augustus *Imperium Maius*. Konsekvensen var at alle militære seire ble vunnet under Augustus ledelse. Dermed kunne ingen andre magistrater feire triumf. Augustus lot dog enkelte magistrater feire triumf frem til 19 fvt., slik som Crassus som hadde vunnet *Spolia Opima* og blitt utropt til *Imperator*. Crassus fikk feire triumf, men fikk ikke lov til å donere *Spolia Opima* eller beholde imperatortittelen. Triumfen til Crassus er symptomatisk for perioden, siden feiringen var høyst utradisjonell og et resultat av Augustus maktpolitikk. Imperatortittelen reserverte Augustus for seg selv og sin nærmeste familie.

Imperatortittelen ble gradvis delt i to kategorier. Keiseren var alltid *Imperator*. Den andre kategorien *Imperator* fungerte som en æresbevisning som markerte hvem som var mulige arvtakere til Augustus. Agrippa, Tiberius og Drusus ble utropt til *Imperator* ved flere anledninger. De var også de eneste som fikk feire triumf etter 19 fvt. Agrippa av slo en triumf i 19 fvt. og denne hendelsen har blitt ansett som påskuddet for å nekte andre magistrater å feire triumf. Siden Agrippa var en av Romas mektigste og han av slo en triumf, så kunne ingen av lavere rang få feire triumf etter avslaget. Det vi vet er at Agrippa var nest i arverekken etter at han hadde giftet seg med Julia, Augustus datter. Giftemålet fremstår som påskuddet for å feire triumf. Agrippas død i 12 fvt. ledet til Julias giftemål med Tiberius. Samme året ble Tiberius tildelt en triumf og tittelen *Imperator*. Tiberius triumf var den første triumfen som ble avholdt siden Agrippa av slo en triumf i år 19 fvt. Triumfens nærhet i tid til giftemålet med Julia tyder på at triumfen fungerte som et påskudd for å vise frem Augustus arvtakere. Tiberius fulgte etter Augustus i arverekken. Det var grunnen til at han fikk feire triumf.

Bekledningen og gjenstandene den triumferende magistraten bar, *Ornatus Iovis*, forble uforandret under keisertiden. Samtidig oppstod det en alternativ kategori avledet av *Ornatus Iovis*, som tok form av *Ornamenta Triumphalia*. *Ornamenta Triumphalia* bestod av de samme

klærne, *Toga Picta* og *Tunica Palamta*, og ornamenter som *Corona Etrusca* og *Scipio Eubernes*. Forskjellen mellom den alternative kategorien og den opprinnelige bestod i sammensetningen av drakten og budskapet som ble formidlet.

Ornatus Iovis forble triumfbekledningen for keiseren og hans familie. *Ornamenta Triumphalia* utviklet seg til æresbevisninger ved å dekomponere drakten og fritt bruke dens enkelte bestanddeler. Slike æresbevisninger ble gitt til militærlegater og embetsmenn som konsuler og pretorer. *Ornamenta Triumphalia* eller ornamenta ble en markør som viste militære og politiske bragder, mer som vår egen tids uniformer, medaljer og ordner.

Under Claudius triumf fikk Crassus Frugi bære *Tunica Palamta* og ri på hest siden han tidligere hadde mottatt *Ornamenta*. Ornamentene og hesten fungerte som æresbevisninger som markerte status blant magistrater og legater. Ved å tildele Crassus Frugi *Tunica Palmata* sikkert man seg at han skilte seg ut fra de andre legatene som bar enklere bekledning. *Ornamenta* utviklet seg til å bli et middel for å belønne lojale magistrater og legater. Gjennom statusen *Ornamenta* ga fungerte det som et hierarki av prestisje. Augustus hadde etter år 19 fvt. begynt å dele ut *Ornamenta* som en æresbevisning til Tiberius for å markere at han var en arving. Tilsvarende fikk Drusus *Ornamenta* for å heve ham opp som arvtaker.

Klærne som ble båret under triumfen representerte på ulike historiske tidspunkt, klærne til Jupiter eller de romerske kongene. *Ornatus Iovis* ble donert til Jupiter som *Spolia* i form av en laurbærkrans. *Ornamenta Triumphalia* skilte seg fra *Ornatus Iovis* ved at dens bestanddeler ble donert til guden Mars i Mars Ultor tempelet. Tempelet ble bygget av Augustus og fungerte som et eget sted hvor mottaker av ornamenta donerte disse til Mars. Gjennom å skape en ny form for æresbevisninger og knytte disse til guden Mars skapte Augustus et skille mellom, på den ene siden triumf, Jupiter og keiser og på den andre siden *Ornamenta*, Mars og magistrater. *Ornamenta* utviklet seg til å bli en måte å belønne lojale og dyktige personer på samtidig som triumfen ble reservert for keiserfamilien. *Ornamenta Triumphalia* oppstod som en egen institusjon ved siden av triumfen. Det religiøse aspektet i triumfen som hyllet Jupiter, endret seg til å hylle Mars. Triumfen forble en feiring med Jupiter i sentrum. *Ornamenta Triumphalia* utviklet seg til å bli en annen kategori utmerkelse og var derfor blitt noe annet enn *Ornatus Iovis*.

Ruten triumfen tok forbi religiøse steder endret seg ikke mye, men betydningen av stedene triumfen passerte endret seg betydelig. Sentrale for triumf var Roma, *Pomerium* og Jupitertempelet på Capitolhøyden. Før triumfen kom innenfor *Pomerium* beveget den seg over

Marsplassen. Vespasian og Titus ofret og fremsa bønner ved Octavias haller og beveget seg gjennom *Circus Flaminius* og Marcellusteateret. Sirkusene og teatrene fungerte som tilskuerarenaer hvor mange folk kunne se triumfprosesjonen. Ved å bevege seg gjennom teatrene og forbi monumenter som var bygget under republikken, men restaurert av Augustus, skapte Vespasian og Titus en fasade av tradisjon. Ved å vektlegge det tradisjonelle så forsøkte de å presentere seg som legitime ledere av Roma.

Vespasian og Titus valgte å oppholde seg utenfor *Pomerium* før de feiret triumf. Her respekterte de tradisjonene fra republikken. De beveget seg innenfor *Pomerium* under selve triumfen. Josephus skriver at de så passerte gjennom triumfporten. Men det er usikkert om triumfporten markerte *Pomerium*. Historikere er uenig om triumfportens eksistens og betydning. Vi vet at Josephus beskrev porten som triumfporten. Derfor må vi anta at triumfen til Vespasian og Titus passerte gjennom en port. Betydningen av porten fremstod ikke som religiøs slik Josephus beskrev. Det faktum at Josephus valgte å fremheve porten tyder dog på at porten må ha vært betydningsfull. Hvorvidt porten ble oppfattet som en religiøs port eller som en seremoniell port er ikke mulig å avgjøre.

Innenfor *Pomerium* fulgte triumfen, det vi i dag antar var den tradisjonelle ruten over *Velabrum* og *Forum Boarium*, gjennom *Circus Maximus* og opp til *Via Sacra*, *Forum Romanum* og Capitoltempelet. Det var vanlig å henrette krigsfanger i *Carcer* som del av feiringen. Vespasian og Titus henrettet Simon av Goria under sin triumf. Under Germanicus triumf ble Tusnelda satt fri. Da Claudius feiret triumf slapp han krigsfanger fri. Henrettelser fremstår ikke som en tradisjonell del av triumfen, og ikke som en religiøs handling under det tidlige principatet. Ofringer til Jupiter foran Capitoltempelet fortsatte uforandret. Ved Capitoltempelet ofret Vespasian og Titus til Jupiter. Her fulgte de tidligere republikanske triumfers eksempel.

De religiøse elementene i triumfen kan deles i tre kategorier som forberedelse og prosedyrer, klær og gjenstander, og religiøse steder i Roma. Under Augustus var det helt klart endring i hvem som fikk feire triumf og i de religiøse aspektene av triumffeiringen. Augustus kontrollerte tildeling av triumfer gjennom sitt *Imperium Maius* som ga ham øverste grad av *Imperium* og *Auspicium*. Ved å reservere triumfen for sine arvtakere skapte han en feiring som legitimerte arverekken. Samtidig endret han funksjonen og betydning av klærne og gjenstandene som ble brukt under triumfer. *Ornamenta Triumphalia* utviklet seg til å bli en oppstykket utgave av *Ornatus Iovis* som ble tildelt lojale og suksessfulle magistrater og legater. *Ornamenta Triumphalia* mistet sine religiøse aspekter og utviklet seg til æresbevisninger knyttet til guden Mars, ikke Jupiter. Samtidig ble triumfen og ofring til Jupiter reservert for keiserfamilien. Bygg

og templer ble restaurert av Augustus og forble en sentral del av triumf ruten. Triumfporten og *Pomerium* fortatte å være viktige steder for triumfen, men de religiøse aspektene virker ikke lenger å være av betydning. Samtidig bygget Augustus alternative kultsteder og templer der magistrater og militære offiserer kunne donere sine æresbevisninger til guden Mars.

Litteraturliste

- Balbuza, Katarzyna. "Triumph in the service of emperors' dynastic policy during the Principate." *Eos* 91 (2004): 64-84.
- Barchiesi, Alessandro., and Walter Scheidel. *The Oxford Handbook of Roman Studies*. Oxford Handbooks. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Beard, Mary, John A. North, and Simon Price. *Religions of Rome: Vol. 1 : A History*. Vol. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Beard, Mary. *The Roman Triumph*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
- Beard, Mary. "The Triumph of Flavius Josphehus". I *Flavian Rome: Culture, Image, Text*. Redigert av Boyle, A. J., and William J. Dominik. 543-559. Leiden: Brill, 2003.
- Bowersock, G. W. ""The World of the Citizen in Republican Rome" by Claude Nicolet (Book Review)." *The New York Review of Books* 31, no. 10 (1984): 45.
- Boyce, Aline Abaecherli. "The Origin of Ornamenta Triumphalia." *Classical Philology* 37, no. 2 (1942): 130-41.
- Boyle, A. J., and William J. Dominik. *Flavian Rome: Culture, Image, Text*. Redigert av Leiden: Brill, 2003.
- Briscoe, John. "War an Imperialism in Republican Rome – William V. Harris: War and Imperialism in Republican Rome, 327-70 b. c. Pp. Xi 293. Oxford: Clarendon Press, 1979." *The Classical Review* 30, no. 1 (1980): 86-88.
- Cartledge, Paul. "The Greeks and Anthropology." *Anthropology Today* 10, no. 3 (1994): 3-6.
- Davies, Jason. «Religion in Historiography». I *The Cambridge Companion to the Roman Historians*, redigert av Andrew Feldherr, 166-180. Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- Degrassi, Atillio. *Fasti Capitolini. Corpus scriptorum Latinorum Paravianum*. G. B. Paravioa. Torino. 1954
- Dench, Emma. «The Roman Historians and Twentieth-Century Approaches to History». I *The Cambridge Companion to the Roman Historians*, redigert av Andrew Feldherr, 394-406. Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- Edmondson, Jonathan, Steve Mason, and James Rives, eds. *Flavius Josephus and Flavian Rome*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

- Millar, Fergus. "Monuments of the Jewish War in Rome". I *Flavius Josephus and Flavian Rome*. Redigert av Edmondson, Jonathan, Steve Mason, and James Rives, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Feldherr, Andrew. *The Cambridge Companion to the Roman Historians*. Cambridge Companions to Literature. Cambridge University Press, 2009.
- Gibbon, Edward. *Gibbon's Decline and Fall of the Roman Empire: 1*. Vol. 434. Everyman's Library. London: Dent, 1960.
- Haverfield, F. "Theodor Mommsen". *The English Historical Review*. Volume XIX. Issue LXXIII. January 1904. Pages 80–89.
- Lange, Carsten Hjort. "(J.) Rüpke Peace and War. A Religious Construction of Warfare. Translated by David M. B. Richardson. Pp 316. Stuttgart: Franz Steiner, 2019 (Originally Published as Domi Militiae. Die Religiöse Konstruktion Des Krieges in Rom, 1990)." *The Classical Review* 70, no. 2 (2020): 533-33.
- Lange, Carsten Hjort. Verveat, Fredrik. "The Roman Republican Triumph: Beyond the Spectacle." Volum 45 av *Analecta Romana Instituti Danici: Supplementum*. Det Danske Institut Rom. Edizioni Quasar, 2014
- Lange, Carsten Hjort. "Triumph and Civil War in the Late Republic." *Papers of the British School at Rome* 81 (2013): 67-90.
- Lange, Carsten Hjort. "For Rome or for Augustus? Triumphs beyond the Imperial Family in the Post-Civil-War Period". In *The Alternative Augustan Age*, edited by Osgood J, Welch K, Morrell K, p. 113-129. Oxford University Press. 2019.
- Lendon, J. E. «Historians without History: Against Roman Historiography». In *The Cambridge Companion to the Roman Historians*, edited by Andrew Feldherr, 41-61. Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- Mehl, Andreas. *Roman Historiography: An Introduction to Its Basic Aspects and Development*. Blackwell Introductions to the Classical World. Malden, Mass: Wiley-Blackwell, 2011.
- Rawson, Elizabeth. "Cicero the Historian and Cicero the Antiquarian." *The Journal of Roman Studies* 62 (1972): 33-45.
- Richardson, Lawrence. *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore, Md: John Hopkins University Press, 1992.
- Rüpke, Jörg, and David M.B. Richardson. *Peace and War in Rome: A Religious Construction of Warfare*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2019.
- Southern, Pat. *Augustus*. London: Routledge, 1998.

- Versnel, H.S. *Triumphus : An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph*. Leiden: Brill, 1970.
- Versnel, H.S.: "Triumphus': An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph." *Revue Des Etudes Anciennes* 74 (1972): 392-98.
- Walsh, P.G. *Livy: His Historical Aims and Methods*. Cambridge: University Press, 1961.
- Warrior, Valerie M. *Roman Religion*. Cambridge Introduction to Roman Civilization. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Warren, Larissa Bonfante. "Roman Triumphs and Etruscan Kings: The Changing Face of the Triumph." *The Journal of Roman Studies* 60 (1970): 49-66.
- Wiseman, T.P. *Clio's Cosmetics: Three Studies in Greco-Roman Literature*. Leicester: Leicester University Press, 1979.
- Woodman, A.J. *Rhetoric in Classical Historiography: Four Studies*. London: Croom Helm, 1988.
- Östenberg, Ida. *Staging the World: Spoils, Captives, and Representations in the Roman Triumphal Procession*. Oxford Studies in Ancient Culture and Representation. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Östenberg, Ida. 'Triumph and Spectacle. Victory Celebrations in the Late Republican Civil Wars', in Carsten Hjort Lange & Frederik Juliaan Vervaeke (eds), *The Roman Republican Triumph. Beyond the Spectacle*, Rome 2014, pp. 181–193.

Kilder

- Appian. *The Histories*. Published in the Loeb Classical Library, 1913
- Augustus, Emperor of Rome, 63 B.C.-14 A.D. *Res Gestae Divi Augusti*: as Recorded in the Monumentum Ancyranum and the Monumentum Antiochenum: Introduction, Grammatical Notes, Historical Commentary, Facing Vocabulary. Wauconda, Ill.: Bolchazy-Carducci Publishers, 2000.
- Caesar, Gaius Julius, and Oskar Fjeld. *Borgerkrigen*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek Og Det Norske Akademi for Sprog Og Litteratur, 1994.
- Caesar, Gaius Julius, Johan Hammond Rosbach, Det Norske Akademi for Språk Og Litteratur, and Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek. *Gallerkrigen*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek Og Det Norske Akademi for Sprog Og Litteratur, 2008.
- Cassius Dio. *Roman History*. Published in 9 volumes of the Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1914 thru 1927. Translation by Earnest Cary.
- Cicero. M. Tullius. *The Oration of M. T. Cicero against Lucius Calpurnius Piso*. London. George Bell & Sons, York Street, Covent Garden. 1891
- Cicero, M. T. *De Natura Deorum*. Trans. Francis Brooks. London: Mathuen, 1896
- Cicero, M. T. *De Oratore*. The Orations of Marcus Tullius Cicero, vol. 1, trans. C.D. Yonge. George Bell & Sons, London; 1903.
- Cicero, Marcus Tullius. *Cicero on oratory and orators*. J. S. Watson, George Barnes, Edward Jones. Harper & Bros, New York: 1860
- Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL)
- Dionysius of Hallicarnassus. *Roman Antiquities*. Translated by Earnest Cary. Published in 20 volumes in the Loeb Classical Library.
- Josephus, Flavius. *Jospehi Vita. The Works of Flavius Josephus*. Translated by. William Whiston, A.M. Auburn and Buffalo. John E. Beardsley. 1895.
- Josephus, Flavius, Bente Lassen, Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek, and Det Norske Akademi for Språk Og Litteratur, *Den Jødiske Krig*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek Og Det Norske Akademi for Sprog Og Litteratur, 2002.

- Livius, Titus, Gunn Haaland, Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek, and Det Norske Akademi for Språk Og Litteratur. *Romas Eldste Historie*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek Og Det Norske Akademi for Sprog Og Litteratur, 2012.
- Livy. *History of Rome*. Translated by Foster, B.O. Published in Four Volumes Between 1919-1926 in the Loeb Classical Library.
- Livy. *History of Rome*. Translated by Sage, Evan T. Schlesinger, Alfred Cary. Published in Three Volumes Between 1938-1959 in the Loeb Classical Library.
- Livy. *History of Rome*. Translated by Yardley, J. C. Published in Six Volumes Between 2017-2021 in the Loeb Classical Library
- Ovid. *Fasti*. Translated by James G. Frazer. Published in Vol. V in The Loeb Classical Library, 1931
- Paterculus, Velleius. *The Roman History*. Published in the Loeb Classical Library. 1924
- Pliny the Elder. *The Natural History*. Translated by Rackham, H.; Jones, W. H. S.; Eichholz, D. E., published in 10 volumes in the Loeb Classical Library. 1938–1962.
- Pliny the Younger. *The letters of the younger Pliny*. Translated by Radice, Betty. Harmondsworth, Eng.: Penguin Books. 1969
- Plutarch. *The Parallell Lives*. Translated by Bernadotte Perrin. Published in Loeb Classical Library between 1914-1926
- Polybios, Lassen, and Lassen, Bente. *Romas vei til verdensherredømme*. Kanon: Antikkens Litteratur På Norsk. Oslo: Gyldendal, 2017.
- Suetonius. *Lives of the Caesars, Volume I: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula*. Translated by J. C. Rolfe. Introduction by K. R. Bradley. Loeb Classical Library 31. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.
- Suetonius. *Lives of the Caesars, Volume II: Claudius. Nero. Galba, Otho, and Vitellius. Vespasian. Titus, Domitian. Lives of Illustrious Men: Grammarians and Rhetoricians. Poets (Terence. Virgil. Horace. Tibullus. Persius. Lucan). Lives of Pliny the Elder and Passienus Crispus*. Translated by J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 38. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914
- Tacitus, Cornelius, Anne-Katrine Frihagen, Bjørg Tosterud, and Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek. *Historiae: Beretningen Om Romerriket Etter Neros Død*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Thorleif Dahls Kulturbibliotek, 2017.

Tacitus, Cornelius, Henning Mørland, Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek, and Det Norske Akademi for Språk Og Litteratur. *Årbøkene (Annales)*. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug I Samarbeid Med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotek Og Det Norske Akademi for Sprog Og Litteratur, 1988.

Valerius Maximus. *Memorable Doings and Sayings*. Books 1-5. Loeb Classical Library. Edited and Translated by Dr. Shackleton Bailey. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. 2000